

IV. Conversió

1. Delimitació¹

1.1. Aproximació al concepte

En aquest capítol estudiem els substantius d'acció i efecte del tipus *salt*, *prec*, *refús*, *fuga*, *joc* o *toc*, relacionats morfològicament i semànticament amb els verbs *saltar*, *pregar*, *refusar*, *fugir*, *jugar* i *tocar*, respectivament. El fenomen amb el qual s'obtenen aquests mots l'anomenem *conversió* (més avall justifiquem la tria terminològica).

Tal com han fet notar diversos autors, aquest fenomen pot explicar-se de diverses maneres, i no és fàcil determinar quina explicació és més plausible. Per exemple, Pérez Saldanya, Sifre & Todolí (2004: 244-245) apunten que hi ha dues possibilitats explicatives per a un verb com *salar*, obtingut a partir del substantiu *sal*: canvi de categoria sense adjunció d'afixos o bé adjunció d'un afix transcategoritzador zero. Altres autors, com Gràcia (1995) i Cabré i Castellví (1994), apunten més possibilitats per a aquest conjunt de mots:

“Aquest noms, com *atac*, *odi*, *cant*, etc., [relacionats amb *atacar*, *odiar*, *cantar*, etc.,] presenten problemes molt diversos a la morfologia. [...] El procés morfològic que ha de relacionar les dues peces lèxiques, verb i nom, també ha estat molt discutit: hi ha un afix zero?, hi ha simplement un canvi de categoria?, hi ha una recategorització que crea un nus nou en l'estructura morfològica del derivat? Les possibilitats les representem a (21):

- (21) a. $[ ]_V \rightarrow [[ ]_V + \emptyset]_N$
b. $[ ]_V \rightarrow [ ]_N$
c. $[ ]_V \rightarrow [[ ]_V]_N$

Decidir quina d'aquestes tres solucions és la millor no és una cosa simple.” (GRÀCIA 1995: 29)

“En principi, les paraules morfològicament simples del diccionari solen ser unitats que no han estat objecte de l'aplicació d'una regla lèxica. No obstant aquest principi general, però, i malgrat el que pugui semblar d'entrada, algunes unitats simples del diccionari són també resultat d'una regla de formació. Observem els exemples de (52) i (53):

(52a)	segell	(52b)	segellar
	raspall		raspallar
	sal		salar
	espai		espaïar
(53a)	esmenar	(53b)	esmena

---

¹ Aquest capítol constitueix un desenvolupament i afinament de la nostra tesi de llicenciatura (RULL 1998).

minvar	minva
cridar	crida
mancar	manca

Les paraules (52b) i (53b) s'han format sobre la base de (52a) i (53a) respectivament mitjançant una regla de derivació regressiva.

Les regles de derivació regressiva, també anomenades regles de conversió sintàctica, actuen sobre una base que és una entrada de diccionari i li canvien la categoria gramatical, generant, així, una nova paraula.

Aquest procés de formació ha suscitat diverses propostes d'explicació per part dels lingüistes.

Una primera proposta sosté que hi ha diferents tipus de regles de formació de paraules. Un primer tipus de regla dóna compte de la combinació de formants (lexemes i temes combinats entre si o amb derivatius), i un segon tipus de regla descriu la conversió sintàctica. Aquest segon tipus actua sempre sobre paraules del diccionari (i en cap cas sobre temes) i canvia la categoria de la paraula que fa de base d'una nova formació.

Una segona proposta postula que formacions lèxiques com les de (52) i (53) procedeixen d'una regla de derivació que adjunta un flexiu a una base lèxica. En aquesta via, els flexius es consideren pràcticament similars als derivatius: *espaïar* [...][,] *encensar* [...]. En aquesta proposta, la derivació regressiva dóna raó dels verbs construïts a partir de noms, i els noms deverbals si són femenins, però sembla impossible de descriure de la mateixa manera els noms deverbals masculins si no es postula la possibilitat que duguin un formant $\emptyset$. Efectivament, tots els lexemes verbals derivats regressivament d'un nom duen necessàriament un formant flexiu (*salar*, *adobar*, *arrelar*) que explicita la seva conversió de categoria; també duen una marca explícita de flexió els noms deverbals si són noms femenins (*parla*, *conversa*, *adreça*); però no, en canvi, els noms de gènere masculí (*enginy*, *esquitx*, *rebuig*).

Una tercera via, ja explorada per Reinheimer-Rîpeanu (1974) consisteix a suposar que totes les paraules són derivades d'una base. Aquesta derivació pot ser explícita (realitzada morfofonològicament) o bé implícita (amb realització morfofonològica zero). D'acord amb aquesta proposta, els derivats podrien tenir o bé una representació morfofonològica plena (+*dor*, +*des-*, +*ment*) o bé buida o zero. Així, en teoria, totes les paraules serien derivades.” (CABRÉ I CASTELLVÍ 1994, vol. I: 72-73)

La complexitat de la descripció d'aquest fenomen no es deu tan sols a l'absència de marques morfològiques —com apunta Cabré i Castellví (1994, vol. I: 72-73)—, sinó també a la dificultat de determinar quin mot és previ a quin (la *direccionalitat*). En estudis diacrònics això es pot determinar si es disposa de documentació que permet saber quina paraula (el nom o el verb) és més antiga. Ara bé, en estudis sincrònics és una qüestió pràcticament impossible de resoldre, fins al punt que Beniers (1977) apunta que la determinació de la direccionalitat és tan complexa —i tan indescriptible— que parlar de *derivació* en un sentit ($N > V$) o en un altre ($V > N$) dins d'un marc d'estudi sincrònic és “impossible”:

“A causa de la completa identidad formal de los sustantivos primitivos y derivados, resulta que, en sincronía, es imposible hablar de derivación en uno u otro sentido. En esta perspectiva no hay razón para suponer: pago > pagar, pagado > pago.” (BENIERS 1977: 328)²

En estudis sincrònics el que se sol fer és assumir implícitament les conclusions

---

² Beniers considera que els substantius d'acció i efecte provenen del participi de passat; d'aquí ve que posi *pagado* com a primitiu hipotètic de *pago*.

obtingudes amb estudis diacrònics —l'explicació diacrònica hi és “subjacent”, diu Dubois (1967)—; però generalment aquesta solució no es justifica ni s'indica com a mètode:³

“Les corrélations morphologiques constatées entre les bases verbales et les bases nominales (ou adjectives) sont en général analysées selon deux points de vue :

a) Une première perspective, diachronique, rend compte des rapports existant entre les verbes et les substantifs-adjectifs par une *référence étymologique*. L'explication des alternances enregistrées entre les deux ensembles de formes se trouve dans les étymons latins ; on parle alors de consonne latente lorsqu'on constate les variations suivantes :

argent/argenter (latin *argentum, argenti*) [...]

pont/ponté (latin *pons, pontis*) [...]

camp/camper (latin *campus, campi*) [...]

Les divergences de formes sont présentées comme le résultat de l'évolution du système linguistique. Mais cette explication, qui se borne le plus souvent à la constatation d'une différence systématique entre deux états de langue, ne peut se substituer à une analyse du fonctionnement synchronique du français contemporain.

b) Une seconde perspective part de la notion de terme de base. Celui-ci est appelé une « racine au degré zéro » et appartient au stock lexical ; elle est, selon le cas, un substantif, un adjectif ou un verbe. D'autres mots en sont *dérivés* selon des règles morphologiques précises. On dit ainsi que le verbe *caoutchouter* est dérivé du substantif *caoutchouc*, ou inversement que le substantif *bond* est dérivé (déverbal) de *bondir*. L'explication diachronique est toujours sous-jacente, car la justification de cette analyse est en général fondée sur des témoignages historiques, sur l'antériorité du mot de base. Le substantif a précédé le verbe dans le premier exemple ; seul le verbe a un étymon latin dans le second cas.

Toutefois on fait secondairement intervenir un critère fonctionnel dans la mesure où, considérant les substantifs et les verbes comme deux ensembles distincts de mots, on tente de définir leurs corrélations par des variations morphologiques conditionnées. Mais dans cette perspective les termes racines restent isolés de la phrase dans laquelle en fait ils s'insèrent et le seul rapport syntaxique explicitement indiqué est celui qui, d'une manière générale, distingue les substantifs des verbes. Cette seconde analyse, qui marque déjà un progrès certain sur la première, considère les alternances entre les racines comme des variations qui intéressent la constitution syllabique ou phonique du morphème et qui relèvent de la morphophonologie. On distingue alors ces oppositions (intégrées à la grammaire) des faits de dérivation, présentés comme des procédures purement lexicales.

Ainsi dans la corrélation *affection/affectionné* [...], la différence de la forme du radical entre le substantif et le verbe, est une variation morphophonologique, distincte de l'addition du suffixe dans *sell/salière* [...]. La co-occurrence des deux phénomènes n'est pas suffisante dans cette perspective d'analyse pour intégrer les faits d'alternance et ceux de dérivation dans un même ensemble de règles morpho-syntaxiques.

Au contraire l'analyse strictement synchronique des corrélations morphologiques entre les bases (substantifs, adjectifs ou verbes) doit partir, pour rendre compte de la totalité des phénomènes, des transformations de la phrase minimale et des règles syntaxiques qui lui sont alors appliquées.” (DUBOIS 1967: 28-29)

Una altra solució també usual en estudis sincrònics —i igualment implícita— és considerar que els substantius d'acció i efecte (per exemple, *prec*, relacionat amb *pregar*) són posteriors al verb (*deverbals* o *postverbals*), mentre que els adjectius i els substantius que no són d'acció i efecte (per exemple, *sal* i *alegre*, relacionats amb *salar* i *alegrar*) són anteriors al verb.

---

³ L'aportació de Dubois es refereix a la descripció del francès, però és perfectament aplicable a qualsevol llengua romànica.

“Com que no hi ha cap canvi formal que ens informi de la direcció del procés, no sempre és fàcil destriar en quins casos el nom deriva del verb i en quins casos s’esdevé a l’inrevés. Com a norma, es pot parafrasejar el significat del verb i veure si el nom és el resultat del verb o si existeix independentment del verb. D’acord amb aquest criteri, podem afirmar que el verb *salar* s’ha format a partir del nom *sal*, ja que *salar* significa ‘condimentar amb sal’. En el cas de *prec/pregar* diem que el nom s’ha format a partir del verb perquè *prec* és el resultat de *pregar*.” (PÉREZ SALDANYA, SIFRE & TODOLÍ 2004: 246)⁴

Ara bé, aquesta diferenciació no deixa de ser un pressupòsit; i, a més, hi ha casos que contradiuen la direccionalitat prevista en aquest pressupòsit (cas de *clic* i *clicar*; en parlem més avall).

A més a més, aquesta solució és típica del model derivacional, però el model conversional (més avall els tipifiquem), aparentment menys predisposat a aquesta mena de classificacions logicotemporals, tampoc se n’escapa. Així, en una descripció com la de Marchand (1963), assimilable al model derivacional, els substantius que fan referència a objectes concrets són primitius respecte al verb i els noms abstractes (és a dir, accions) són postverbals.

A tot això s’hi ha d’afegir que, a causa de la proliferació d’explicacions, també hi ha hagut un cert ball terminològic. Així, d’aquest fenomen se n’ha dit *derivació zero*, *derivació regressiva*, *derivació postverbal*, *derivació impròpia*, *conversió*, *conversió sintàctica*, *habilitació gramatical*, etc. En la nostra tesi, el terme *conversió* i el terme *habilitació gramatical* els reservem per a conceptes distints, seguint Ginebra (1996) (més avall expliquem per què). És important subratllar això perquè, si es ressegueixen les gramàtiques catalanes, es poden trobar aquests dos tèrmins aplicats al mateix fenomen lingüístic:

“Un dels processos de formació de mots disponible, encara que no tan productiu com la derivació i la composició, és la *derivació zero*, anomenada per alguns autors *derivació regressiva* o *habilitació* i explicada per d’altres com a producte d’una *conversió sintàctica*. D’acord amb aquest procés, sense recórrer ni a l’addició de formants a un radical ni a la combinació d’elements morfològics o lèxics es pot formar una nova paraula de classe diferent de la del radical del qual parteix, amb restriccions quant a la classe de paraules dels radicals i a la dels nous mots formats per aquest procés. Per a Badia (1962: § 309), la derivació zero, que anomena habilitació, consisteix en un procés semàntic, i no morfològic, que consisteix en el fet que un mot que té un significat i pertany a una categoria gramatical passa a posseir un altre significat canviant de categoria, i això sense cap canvi de forma. Dins d’aquest procés Badia inclou les lexicalitzacions de formes gramaticals d’un lexema (*berenar*, *sopar*, *bullit*, *brodat*, usats com a noms), usos sintàctics (ús d’un adjectiu com un adverbi: *parlar fort*), i fins i tot els anomenats *mots postverbals* (*ajudar* - *ajut*, *dubtar* - *dubte*). Fabra distribueix en dos apartats els casos que Badia agrupa sota el fenomen de l’habilitació. En l’apartat corresponent a la formació de noms derivats de verbs mitjançant sufix, obre un paràgraf (§ 145) en què tracta la lexicalització de formes no personals del verb (infinitius, participis i alguns gerundis) i els noms postverbals formats per derivació zero. I, en el capítol sobre verbs derivats de noms, d’adjectius i d’altres verbs (§ 150), dóna simplement una llista de verbs derivats directament de noms i d’adjectius, referint-s’hi com a «verbs derivats terminats en *-ar*, [que] presenten un element formatiu

---

⁴ En estudis gramaticals catalans netament sincrònics trobem aquesta classificació implícita. Així ho fa, com hem dit, Cabré i Castellví (1994, vol. I: 72-73). També ho fa Mascaró (1986), d’una manera igualment implícita però apuntant que són mots obtinguts de manera distinta: segons aquest autor, el fenomen gramatical que hi ha en *tast/tastar* és distint del fenomen gramatical que hi ha en *flor/florir*.

(*ej, eg, etc.*) intercalat entre aquesta desinència i el radical del primitiu», tot i que més avall afirma que «amb el sufix *ejar* es formen [...] un gran nombre de verbs.» (CABRÉ I CASTELLVÍ 2002: 765)⁵

1.2. Definició

Modernament, la gramàtica catalana ha definit *conversió* com el procés mitjançant el qual s'obté un mot donant una categoria lèxica nova a un mot existent, sense adjunció d'afixos transcategoritzadors (o bé amb adjunció d'un afix transcategoritzador zero). Citem l'aportació de Pérez Saldanya, Sifre & Todolí (2004), si bé en diverses obres es pot trobar una explicació semblant:

“La conversió, també dita *derivació zero*, *derivació impròpia* o *habilitació*, és un procés de formació de mots nous que consisteix a canviar la categoria lèxica de la base sense afegir-hi cap afix derivatiu [...]. Una anàlisi alternativa és la que proposa que el canvi de categoria es realitza mitjançant l'addició d'un afix zero a la base [...]. Els mots formats per conversió es caracteritzen perquè agafen la flexió i el significat típic de la nova categoria.” (PÉREZ SALDANYA, SIFRE & TODOLÍ 2004: 244-246)

En aquest treball assumim aquest punt de vista parcialment, però establim que hi ha dues classes de *conversió*:

1. En el cas de processos com el pas de *sal* a *salar* o d'*alegre* a *alegrar*, la conversió consisteix, efectivament, en la formació de mots nous canviant la categoria lèxica del primitiu sense afegir-hi cap afix derivatiu.
2. En el cas dels substantius d'acció i efecte i dels verbs que s'hi relacionen (del tipus *salt/saltar*), la conversió consisteix —d'acord amb una idea que ja insinua Dubois (1967), com hem vist— en l'actualització, com a nom o com a verb, d'un lexema potencial categoritzat alhora amb totes dues etiquetes lèxiques. D'això en diem *binespecificació gramatical*. El nom *salt* no s'obté, així, del verb *saltar* (ni a l'inrevés). Tant el nom *salt* com el verb *saltar*, mots nous, s'obtenen del mateix lexema potencial doblement especificat. (Més endavant desenvolupem la hipòtesi.)

---

⁵ L'Observatori de Neologia (2004: 174-177) també fa un repàs sobre com s'han tractat aquests dos conceptes, i les interrelacions que hi ha entre ambdós. D'aquesta aportació destaca que posa dins un mateix sac tots els processos possibles, considerant-los en darrer terme processos d'obtenció de nous mots per una raó sintàctica, amb la diferència que el que aquí considerem *habilitació* l'Observatori de Neologia diu que es tracta d'una “lexicalització”, i la conversió és un procediment sintàctic sense lexicalització. També Cabré i Castellví (2002) tracta en el mateix apartat casos que nosaltres considerem *conversió* (*ajut/ajudar*), casos que considerem *habilitació gramatical* (*el parlar barceloní* i *el barceloní*) i casos que considerem *habilitació semàntica* (*virus informàtic*).

1.3. Tipologia de mots

Com a mostres de mots obtinguts per conversió en català tenim:

[1]	<i>a</i>	<i>bat</i> <i>bot</i> <i>crit, crida</i> <i>do</i> <i>dol</i> <i>engany</i> <i>estrip</i> <i>fuga</i> <i>joc</i> <i>manca</i> <i>prec</i> <i>resum</i> <i>tast</i> <i>toc</i>	<i>batre</i> (en frases com <i>Quin bat de sol!</i>) <i>botar, botre, botir</i> ⁶ <i>cridar</i> <i>donar</i> (en frases com <i>Un do de la natura</i>) <i>doldre's</i> ⁷ <i>enganyar</i> <i>estripar</i> <i>fugir</i> <i>jugar</i> <i>mancar</i> <i>pregar</i> <i>resumir</i> <i>tastar</i> <i>tocar</i>
	<i>b</i>	<i>camí</i> <i>clor</i> <i>etiqueta</i> <i>gel</i> <i>glaç</i> <i>matí</i> <i>puig</i> <i>quintaessència</i> <i>rem</i> <i>vot</i>	<i>caminar</i> <i>clorar</i> <i>etiquetar</i> <i>gelar</i> <i>glaçar</i> <i>matinar</i> <i>pujar</i> <i>quintaessenciar</i> <i>remar</i> <i>votar</i>
	<i>c</i>	<i>alegre</i> <i>buit -da</i> <i>espès</i> <i>esquiu -iva</i> <i>molest</i> <i>moll</i> <i>serf -va</i> <i>tort -a</i> <i>viu viva</i>	<i>alegrar</i> <i>buidar</i> <i>espessir</i> <i>esquivar</i> <i>molestar</i> <i>mullar</i> <i>servir</i> <i>torçar, tòrcer</i> <i>viure</i>

---

⁶ El verb *botar* significa 'fer un bot o fer bots'. El verb *botre* també significa això mateix, però té un matis de 'sobtositat', fins al punt que sovint s'aplica a un sol bot. El verb *botir* vol dir 'sortir amb força, com botant' (per exemple, l'aigua que, havent d'entrar a un recipient que s'està omplint, en surt bravam, perquè el recipient s'ha omplert del tot i no hi cap més aigua').

⁷ El mot *dol* no tan sols significa un estat ('fet d'estar trist o afligit per la pèrdua d'un ésser estimat'), sinó que també, en el llenguatge tècnic d'infermeria, té un cert sentit de procés, ja que es pot trobar en frases com *elaborar el dol* (VInferm).

En tots els casos, la diferència entre els mots de la primera columna i la segona és, bàsicament —i deixant de banda al·lomorflies, canvis fonètics o canvis gràfics—, el fet que la forma nominal i la verbal només es diferencien per la presència de morfemes caracteritzadors (gramaticals, doncs) propis de les dues categories gramaticals.

La llista [1a] presenta una doble columna: a la primera hi ha substantius que designen accions i, a la segona, verbs (representats aquí en infinitiu). Semànticament, els dos membres no presenten diferències: *salt* i *saltar* expressen el mateix concepte. Aquest grup de mots és el que ens interessa en el nostre estudi, i que tractarem en profunditat.

A [1b] també hi ha substantius i verbs, i en aquest cas els substantius no designen accions. Per això, en aquest grup la semàntica dels noms no és la mateixa que la dels verbs. En efecte, *rem* designa un objecte, mentre que *remar* designa una acció que es fa amb un rem; però el mot *rem* no designa l'acció. Igualment, un *camí* és un espai per a transitar-hi i *caminar* significa 'transitar amb l'impuls de les cames'; però *camí* no designa una acció.⁸ També tenim que el *matí* és una de les parts en què es divideix el dia —des de l'eixida del sol fins a migdia— i *matinar* és l'acció de llevar-se molt aviat; però no es diu *matinar* quan algú es lleva a mig matí (de fet, llevar-se a mig matí és justament el contrari de *matinar*). És cert que hi ha una certa connexió semàntica entre els noms i els verbs d'[1b]; però és una connexió semàntica irregular. Aquesta diferència semàntica entre [1a] i d'[1b] és cabdal, ja que proporciona raons per a defensar que els parells es relacionen per mitjà de processos lèxics diferents.

A [1c] hi ha adjectius confrontats amb els respectius verbs. Conceptualment relació és més semblant a la dels parells d'[1b] que no pas a la dels d'[1a].

Com hem dit, en aquesta tesi ens interessen els casos d'[1a] (cas de *tast/tastar* o *toc/tocar*), que són els que establim que es formen per mitjà de l'actualització d'un lexema potencial bin específicat. Tanmateix, en fer-ne la descripció ens referim també els altres casos (substantius que no són d'acció [1b] i adjectius [1c]).

1.4. Distinció entre *habilitació* i *conversió*

Com hem apuntat més amunt, en la tradició gramatical catalana algun cop s'han usat els termes *conversió* (o *conversió sintàctica*) i *habilitació* (o *habilitació gramatical*) referits al mateix concepte. Aquesta aparent sinonímia s'explica perquè tots dos termes pertanyen a tradicions gramaticals diferents: *habilitació* el trobem a Badia i Margarit (1962) i *conversió* el trobem en autors com Cabré i Castellví (1994) o Pérez Saldanya, Sifre & Todolí (2004). Tenim, doncs, que hom s'havia referit més o menys al mateix concepte amb termes diferents.⁹

En aquest treball considerem processos diferents els que permeten obtenir substantius d'acció i efecte com *tast*, *toc*, *ajut*, etc., d'una banda —els de la llista [1]—, i

⁸ Si bé podríem considerar que sí que designa una acció en l'expressió *fer camí* 'avançar'. Ara bé, aquest cas seria paral·lel al de construccions com *fer nit* 'dormir', on *nit* no indica 'acció de dormir'.

⁹ Miranda (1994: 149-150), per a l'espanyol, parla precisament de *conversió* pel que aquí entenem com a *habilitació*. Igualment, Arntz & Picht (1995: 152), quan parlen de *conversió*, reporten exemples que nosaltres inclouríem a l'*habilitació*.

substantius d'acció i efecte com *berenar*, *menjada*, *caiguda*, etc., de l'altra. És una distinció conceptual que també fan altres autors:

“Cal separar aquest procés de conversió morfològica [del tipus *tast/tastar*] d'altres processos de formació de mots nous que coincideixen amb aquest pel fet que no es produeix l'adjunció de cap afix derivatiu. Ens referim als processos de lexicalització de determinats usos sintàctics, en els quals no intervé cap regla morfològica. Així, no es pot parlar de derivació morfològica en el cas d'ús com a noms o com a adjectius de les formes no personals del verb, és a dir, de l'infinitiu, el gerundi o el participi. En aquests casos, el caràcter no personal del verb determina que perdin fàcilment el significat de procés i puguin assolir funcions nominals i adjectivals.” (PÉREZ SALDANYA, SIFRE & TODOLÍ 2004: 246)

Seguint una proposta de Ginebra (1996), en el primer cas usem el terme *conversió*; en el segon, el terme *habilitació* (*gramatical*). Reservem aquest segon terme, doncs, per a designar la formació de mots nous, per canvi de categoria lèxica sense addició d'afixos, a partir de la lexicalització de formes flexionades, que operen com a base. La regla de l'habilitació es podria formalitzar així:

- [2] $[x]_{CL1 \cdot FLEXIÓ1} \rightarrow [x \text{ FLEX}]_{CL2 \cdot FLEXIÓ2}$
[x]: arrel; CL: classe lèxica; FLEXIÓ1: morfemes propis de la CL1; FLEX: fossilització dels morfemes de FLEXIÓ1, ara immotivats i pertanyents a l'arrel; FLEXIÓ2: morfemes propis de la CL2

És així com tenim:

- [3] *La sortida ha sigut bona*
El poder que té la màfia és il·limitat
Anem a sopar
El romanent del pressupost d'enguany ens permetrà assumir-ho
Posa't al cobert, on guardem les eines, i així no et mullaràs
Vull que em compris un gelat

Que es poden explicar així:

- [4] $[[sOrt]_V]_{PART PASS + F} (= \textit{sortida}) \rightarrow [sortida]_N$
 $[[pòd]_V]_{INF} (= \textit{poder}) \rightarrow [poder]_N$
 $[[sop]_V]_{INF} (= \textit{sopar}) \rightarrow [sopar]_N$
 $[[roman]_V]_{PART PRES} (= \textit{romanent}) \rightarrow [romanent]_N$
 $[[cObr]_V]_{PART PASS} (= \textit{cobert}) \rightarrow [cobert]_N$
 $[[gel]_V]_{PART PASS} (= \textit{gelat}) \rightarrow [gelad]_{Adj} \rightarrow [gelad]_N$

Des del punt de vista segmental, la diferència entre els mots formats per habilitació i els mots formats per conversió és la següent: el mot format per habilitació té com a radical un segment que coincideix amb la forma flexionada que li ha servit com a base. En el cas dels noms *sortida*, *sopar* i *romanent*, formats a partir del participi, l'infinitiu i el

gerundi d'un verb respectivament, el radical conté, fossilitzats, els morfemes de conjugació de la forma que ha estat habilitada (/sOr'tida/ /so'par/, /roma'nent/). En canvi, el mot format per conversió té com a base el radical i per tant no s'hi troben morfemes flexius. L'habilitació gramatical es pot considerar, de fet, una forma particular de conversió i, a més, direccional: així com la conversió (de substantius d'acció i efecte) parteix d'una base hipotètica latent, l'habilitació parteix d'una base real flexionada amb un ús gramatical estable. Ginebra (1996: 124) precisament ha definit l'habilitació gramatical com una “conversió lexicalitzada de mots flexionats”.

Hem de precisar, finalment, que aquesta proposta terminològica posa en paral·lel dos tèrmins que s'han usat en tradicions gramaticals diferents. Però si convenim en la necessitat de considerar a banda [1] (*tast/tastar*) de [2] (*sortit -ida > la sortida*) cal un terme distint per a cada concepte.

2. Propostes explicatives anteriors

2.1. Introducció

Abans d'oferir una explicació pròpia per a mots com *salt/saltar* (de la llista [1a]), donarem compte de les explicacions anteriors fetes per altres autors. En reportar-les, farem veure quins elements de cada proposta presenten dubtes o problemes. En aquest repàs agrupem autors i explicacions i procurem sintetitzar els elements més destacats de cada aportació. Per això, no reproduïm les aportacions de Cabré i Castellví (2002) o Pérez Saldanya, Sifre & Todolí (2004), ja que es tracta d'aproximacions de síntesi.

Diversos gramàtics catalans han intentat donar compte de la conversió. Es pot considerar que, en els estudis gramaticals catalans, hi ha hagut tres models d'anàlisi per a descriure-la. Hi ha un quart model desenvolupat per autors no catalans, però que ha influït un xic en els models conversional i herencial. Val a dir, també, que no manquen concrecions o particularitats individuals en cada autor que el caracteritzen dins del seu model. Aquests models són:

- a) *Derivacional* (autors: Fabra, Marvà, Badia i Margarit, Moll [primer grup]; Ruai, Marquet, Riera [segon grup]).
- b) *Conversional* (autors: Cabré i Castellví, Rigau, Mascaró).
- c) *Transformacional* (autors: Chomsky, Dubois, Reinheimer-Rîpeanu).
- d) *Herencial* (autores: Picallo, Fullana, Gràcia).

La delimitació que hem fet d'aquests grups es basa en el marc metodològic a què han recorregut els autors que els conformen, així com els resultats obtinguts. La nomenclatura usada respon al criteri bàsic emprat per cada model descriptiu per a donar compte de la relació dels duets d'[1]. Es pot fer, també, una distribució temporal d'aquesta classificació —en l'ordre en què l'hem exposada—, tot i que en l'actualitat hom es pot trobar publicacions amb qualsevol d'aquests quatre models. Finalment, cal dir que hi pot haver connexions entre els diversos models (per exemple, el model herencial parteix

d'elements tant del model conversional com del model transformacional, tot i que també té elements propis).

2.2. El model derivacional

2.2.1. Base teòrica

Hi ha un grup d'autors que considera que la relació dels mots que componen [1] respon a una *derivació* (per això anomenem aquest model *derivacional*). L'explicació que donen no és única per a tots els casos de la llista, sinó que n'ofereixen dues, en funció de la direccionalitat. En el cas dels parells [1b] i [1c] (*arrel/arrelar*, *alegre/alegrar*) consideren que el mot primitiu és el nom i l'adjectiu, i parlen de *verbs derivats* (de substantius o d'adjectius) per l'adjunció del sufix *-ar*. En el cas dels parells [1a] (*bull/bullir*) consideren que el primitiu és el verb, i parlen de *substantius postverbals* o *deverbals*, obtinguts per mitjà d'una derivació que elimina la terminació verbal. La distinció es fonamenta en la suposada prioritat logicotemporal del primitiu.

Els autors que van difondre aquesta anàlisi són Fabra (1912; 1956), Marvà (1968) i Badia i Margarit (1962). Tots tres descriuen aquest recurs de la mateixa manera, encara que cada autor usa una terminologia un xic diferent. Per exemple, Marvà, que va publicar la seva gramàtica el 1932 (revisada el 1968), empra l'etiqueta *derivació impròpia*, però aquest terme va ser bandejat pels altres dos gramàtics (tot i que la retrobem modernament en altres autors d'aquest mateix model d'anàlisi). D'altra banda, Fabra no usa l'etiqueta *derivació regressiva*, denominació característica dels autors que es poden encasellar en aquest grup.

2.2.2. Pompeu Fabra (1912)

Fabra (1912) va ser el primer gramàtic català modern a tractar aquesta qüestió. En primer lloc diu, referint-se a casos com *bullir/bull*:

“El catalán posee un gran número de substantivos derivados de verbos sin adición de sufijo alguno.”
(FABRA 1912: 245)

Fabra reporta alguns exemples: *adreça* i *adreçar*, *deixa* i *deixar*, *menja* i *menjar*, *triga* i *trigar*, etc. Més avall afirma, amb referència a casos com *caragol/caragolar*:

“El catalán posee un gran número de verbos de tema substantival pertenecientes á la primera conjugación y cuyo presente de infinitivo se forma añadiendo la terminación *-ar* á la radical del substantivo correspondiente, ora sin anteposición de prefijo alguno, ora con anteposición del prefijo *a-* ó del prefijo *en-* [...]” (FABRA 1912: 258)

Finalment, per a donar compte de mostres com *mústic/mustigar*, diu:

“De los adjetivos pueden derivarse verbos de la primera y de la tercera conjugación añadiendo respectivamente las terminaciones *-ar* é *-ir* á la radical del adjetivo correspondiente, ora sin anteposición de prefijo alguno, ora con anteposición del prefijo *a-* ó del prefijo *en-* [...]” (FABRA 1912: 263)

De Fabra (1912) es pot destacar:

- a) És el primer gramàtic que descriu sintèticament però acuradament aquest tipus de mots. Per a cada subdivisió que hem fet a la llista [1], Fabra hi dóna una explicació diferent, encara que la segona i la tercera podrien ajuntar-se.
- b) Fabra parla d'afegiment de la “terminació *-ar*” (i *-ir*) per a formar verbs a partir de substantius i d'adjectius, “ora sin anteposición de prefijo alguno, ora con anteposición del prefijo *a-* ó del prefijo *en-*”. Hem de dir que aquesta descripció serà afinada posteriorment. Avui es considera que la verbalització amb prefixació (*a-* i *en-*) es produeix perquè aquests prefixos són verbalitzadors (transcategoritzadors) i, en casos com *agermanar*, *aconsellar* o *enrarir*, no hi ha l'afegiment de cap altre afix a banda dels prefixos *a-* o *en-*.
- c) Fabra indica que la “terminació” (no parla de sufix) *-ar* serveix no pas per a formar verbs, sinó per a revestir la forma del present d'infinitiu d'un verb de la I conjugació. Diem això perquè, com veurem més avall, els altres autors d'aquest model han considerat *-ar* com a sufix.
- d) Fabra parla de substantius derivats de verbs “sin adición de sufijo alguno”, però no fa referència al segment que fa de base d'aquesta derivació. Com veurem, aquest detall és rellevant.

2.2.3. Jeroni Marvà (1932)

Marvà (1968 [1932]: 308-311) utilitza el terme *derivació impròpia* —oposat a la *derivació pròpia*, la que es fa amb afixos— per a englobar diversos procediments per a l'obtenció de noves paraules, i hi inclou dos fenòmens (encara que sense batejar-los):

- a) L'*habilitació gramatical*, o sigui, la conversió lexicalitzada que hem formulat a [2].
- b) La *conversió*, però només quan el substantiu és d'acció i efecte (del tipus *xoc/xocar*, llista [1a]), perquè altres casos (del tipus *sal/salar* o *alegre/alegrar*, llistes [1b] i [1c]) són encasellats a la *derivació pròpia*, tal com faran els altres autors d'aquest mateix model d'anàlisi.

Pel que fa a la *conversió*, Marvà (pàg. 310-311) parla de “*radicals d'infinitiu emprats com a substantius*” i dóna com a exemples *embolic/emblicar*, *capta/captar*, entre d'altres. Per tant, es pot dir que els casos d'[1a] (*xoc/xocar*) són, segons aquest autor, una *derivació impròpia* en què l'arrel d'un infinitiu és usat com a substantiu. Formes infinitives

com *xisclar* o *udolar*, en ser desproveïts del morfema *-ar* (que representem així perquè és tal com és considerat en general per aquests autors) poden funcionar com a substantius. De la seva banda, els casos d'[1*b-c*] són, segons aquest autor (pàg. 336), derivació, ja que es tracta de radicals nominals o adjectivals que reben el “sufix *-ar*”.

El concepte d'*ús del radical* com a substantiu no és equivocat —si tenim en compte que es considera el verb com a mot primitiu—, però creiem que és un desencert parlar del radical “de l'infinitiu”, ja que totes les formes verbals tenen radical i, a més, sol ser el mateix (hi pot haver al·lomorfies, però són pocs casos si tenim en compte la totalitat de verbs de la llengua catalana). Seria més encertat parlar de *radical del verb*, ja que sol ser comú a totes les formes. Precisament els autors posteriors d'aquest mateix model descriptiu també refusen parlar de *radical d'infinitiu* i fan referència a *radical*.

2.2.4. Pompeu Fabra (1956)

Pompeu Fabra va oferir, a la seva gramàtica pòstuma (1956), una visió similar a la que ja havia ofert el 1912. En alguns casos dona com a primitiu el verb, i anomena els substantius resultants *postverbals* (pàg. 129-130), tot definint-los com a substantius “trets d'un verb sense l'ajut de cap sufix”. Fabra els descriu dient que

“Consisteixen en el radical del verb, nu o augmentat d'una *e* o d'una *o* els masculins i augmentat d'una *a* els femenins.” (FABRA 1956: 129-130)

Aquesta explicació es complementa donant compte del funcionament morfofonètic, ja que per als diferents substantius resultants cal aplicar-hi regles de supressió de terminacions verbals i, si cal, afegint-hi posteriorment algunes vocals (*a* com a morfema de femení, i *e*, *o* o *ø* com a morfemes de masculí); és així com s'obté un substantiu (*encallar* > *encall*, *aixecar* > *aixec*, *tatxar* > *tatx*, etc.).

De la mateixa manera que Marvà, la segona explicació dona com a primitiu el substantiu. Unes pàgines més avall explica el que considera que són

“Verbs derivats de noms, d'adjectius i d'altres verbs [...]. Els verbs derivats de noms i d'adjectius pertanyen tots a la primera conjugació o a la tercera model IIIa” (FABRA 1956: 138-139)

Aquesta explicació permet donar compte de casos com *arrel* > *arrelar*, *tany* > *tanyar*, *borró* > *borronar*, *fruit* > *fruitar*, *pell* > *pellar*, *premsa* > *premsar*, *cisell* > *cisellar*, *segell* > *segellar*, *cabdell* > *cabdellar*, etc. En aquest cas, el nom és el primitiu i el verb és el derivat.

De Fabra (1956) convé destacar tres aspectes:

- a) Hi ha diferències terminològiques respecte a Marvà; així, per exemple, no recorre a la dicotomia classificativa *derivació pròpia* versus *derivació impròpia*.
- b) Alhora —i en aquest sentit es desmarca de tots els autors d'aquesta línia—, intenta allunyar-se de l'ús del terme *derivació* per a donar compte de la relació

dels duets d'[1], encara que no ho aconsegueix del tot. Tots els autors d'aquest model consideren que *-ar* és un sufix verbalitzador que s'adjunta a substantius o a adjectius; en canvi, Fabra (1956: 109) fa menció que hi ha, en català, diversos sufixos (*-enc*, *-er*, *-eda*, etc.), i que "les terminacions verbals *-ar* i *-ir* fan l'ofici de derivació quan, per exemple, d'un adjectiu com *alegre* o *agre* es treu un *verb* com *alegrar* o *agrir*." Així mateix, rebutja el terme *derivació regressiva* i, tot i que manté dues descripcions diferents, allò que tots els altres autors designen amb aquest terme, Fabra només ho descriu dins de l'apartat *Noms derivats de verbs* sense donar-hi un terme específic. Així, com hem vist més amunt, ho descriu, simplement, dient que "hi ha [...], trets d'un verb sense l'ajut de cap sufix, un gran nombre de noms (dits postverbals)...".

c) Finalment, remarquem que, al mateix paràgraf on es parla dels *postverbals*, dóna compte del fet que

"Hi ha, esdevinguts noms, un bon nombre d'infiniutius [...], molts participis passats en llur forma femenina o masculina [...], algun gerundi [...]" (FABRA 1956: 138-139)

Tot i que no dóna nom per a aquest fenomen (el que anomenem *habilitació*), senta els fonaments de la seva conceptualització.

2.2.5. Antoni M. Badia i Margarit (1962)

Uns quants anys més tard, Badia i Margarit (1962, vol. II: 294-296 i 347-348) ofereix una descripció situada en la mateixa línia, encara que més elaborada que la dels seus antecessors. Això li permet, per exemple, tipificar en quins casos la verbalització es fa mitjançant la primera conjugació i en quins altres casos mitjançant la tercera, o bé explicitar que les vocals *e* i *o* del masculí són de suport (epítesi). La divisió entre noms provinents de verbs (per caiguda dels morfemes verbals, inclosa la vocal temàtica) i de verbs provinents de noms (per sufixació) es manté, tot i que continua sense explicitar-se per què duets de mots com els d'[1a] (amb substantius d'acció i efecte) i d'[1b-c] (substantius no d'acció i adjectius) continuen sent tractats en apartats diferents.

Badia i Margarit parla en el primer cas de *noms postverbals* (*bullir* > *bull*) i, en el segon, de *derivació* (*arrel* > *arrelar*). Convé fer esment d'aquesta nova proposta, situada encara dins del model derivacional, perquè una part dels mots d'[1] cauen fora de la derivació; [1a] (*xoc/xocar* i similars) deixa de ser, per a Badia i Margarit, derivació (i [1b], *arrel/arrelar* i similars, continua sent una derivació). L'autor segueix el camí encetat per Fabra, en què la derivació no serveix per a donar compte dels casos *bullir/bull*.

Citem tot seguit l'aportació de Badia i Margarit; en primer lloc, el fragment que fa referència als substantius postverbals i, en segon lloc, el que es refereix a la derivació:

"Hay [...] sustantivos, procedentes de verbos [...]. Nos referimos a los nombres directamente sacados de un verbo, sin sufijo alguno, es decir, los nombres procedentes de constituir como tales la simple raíz del verbo originario; por eso se llaman, los obtenidos así, nombres postverbales. Estos pueden ser masculinos o femeninos. No siempre la raíz verbal se conserva intacta en el nuevo nombre, sino que, en ocasiones, viene incrementada con una *-e* o una *-o*, en los masculinos, o una *-a*, en los

femeninos. [...] La presencia de una terminación vocálica (en *-e* o en *-o*) se debe a la necesidad fonética de la vocal de apoyo; ésta, en efecto, sigue siempre a un grupo de dos consonantes, o a *-rr*, con lo que se facilita la articulación consonántica. [...] El incremento [en *-a*] es debido al género femenino con que se adopta el postverbal [...].” (BADIA I MARGARIT 1962, vol. II: 294-296)

“Son muchos los verbos que es obtienen, en catalán, mediante derivación. [...] La inmensa mayoría de sufijos para la formación verbal pertenecen a la primera conjugación, en *-ar* [...] y unos pocos a la tercera, en *-ir* [...]. Los ejemplos de verbos formados por derivación mediante el sufijo *-ar*, aplicado a un sustantivo, o a un adjetivo, son abundantísimos. He aquí algunos: *a*) sobre un sustantivo: *premsar* (< *premsa*), *creuar* (< *creu*), *arrelar* (< *arrel*), *esperonar* (< *esperó*), *segellar* (< *segell*), *col·leccionar* (< *col·lecció*).— *b*) sobre un adjetivo: *buidar* (< *buit*), *alegrar* (< *alegre*), *absentar-se* (< *absent*), *igualar* (< *igual*), *fixar* (< *fix*). Como ya hemos insinuado, también la tercera conjugación, en *-ir*, participa de la formación verbal que tratamos en este párrafo, pero en una proporción muy reducida, y partiendo tan sólo de adjetivos; ejemplos: *espessir* (< *espès*), *amorosir* (< *amorós*), *estretir* (< *estret*).” (BADIA I MARGARIT 1962, vol. II: 347-348)

Tot i que el terme *sufix* referent a *-ar* i *-ir* és absent en Fabra (parla senzillament de *terminació verbal* que s'adjunta a un nom, i només en un paràgraf indica que fa les funcions de sufix), Marvà i Badia i Margarit recorren a l'ús d'aquest terme, cosa que implica situar *-ar* com un element més de la llista de sufixos verbalitzadors.¹⁰

2.2.6. Francesc de Borja Moll (1968)

Moll (1968: 219-238) es basa en el mateix model d'anàlisi de Fabra o Badia i Margarit i, per tant, parla de *derivació*.¹¹ Com abans, hi ha substantius que són *postverbals* (pàg. 234-235), és a dir, derivats d'un verb; i verbs derivats de noms i d'adjectius (pàg. 236-237).

2.2.7. Autors posteriors a 1980 (Lluís Marquet, Carles Riera i Josep Ruaix)

Tot i que diversos gramàtics posteriors han abandonat aquest model i n'han proposat un altre (vegeu els models conversional i herencial), entre alguns autors dels anys vuitanta i noranta del segle XX ha continuat predominant el model derivacional, i han seguit parlant de derivats *postverbals* (o *deverbals*) per a referir-s'hi. Aquest segon grup és format, almenys com a autors més visibles, per Lluís Marquet, Carles Riera i Josep Ruaix.

Potser l'aportació conceptual més important d'aquesta segona fornada de lingüistes és que es reintegra l'etiqueta de *derivació regressiva*, un terme utilitzat en tradicions

---

¹⁰ Hem de comentar encara un altre fet: Badia i Margarit dóna el nom d'*habilitació* per als mots de [2] (*sortit -ida > la sortida*) —i que nosaltres designem també així—. En paraules de Badia i Margarit, l'*habilitació* “implica sólo un proceso semántico, no morfológico, y consiste en que una palabra, que propiamente tiene un significado y pertenece a una categoría gramatical determinada, pasa, sin ninguna modificación de forma, a poseer otro significado, cambiando, para ello, su categoría gramatical primitiva por otra”.

¹¹ Moll enriqueix lleugerament l'apartat de la derivació perquè afegeix, a les aportacions fabriana i badiana (basades en el dialecte central), la visió baleàrica, on alguns sufixos tenen una vitalitat diferent.

gramaticals d'altres llengües i oposat a la *progressiva* (aquesta darrera seria, precisament, la que a partir d'un primitiu es crearia un nou mot format mitjançant l'afegiment d'un afix):

“Els derivats regressius o derivats impropis són noms que provenen de verbs sense prendre sufix, sinó agafant-ne solament el radical, a vegades amb el suport d'una vocal. S'anomenen també noms POSTVERBALS (o deverbals). Llur significat, en general, és d'ACCIÓ I EFECTE o nocions relacionades: operació, resultat, etc.” (RUAIX 1987: 38-39)

“En alguns casos, es poden formar derivats sense aplicar pròpiament cap sufix: es tracta de la derivació regressiva, que consisteix a obtenir noms a partir de verbs només amb el radical sol o, a tot estirar, afegint-li alguna vocal de suport (-a o -e); els derivats s'anomenen també postverbals. Així d'*adobar* fem *adob*; de *cridar*, *crit*; d'*adreçar*, *adreça*; de *xisclar*, *xiscla*. [Dins dels sufixos:] De *llima* [...] hem creat el verb *llimar*. En aquest cas, el sufix del verb és -ar, que és el sufix general per a crear verbs a partir de noms, tot i que també n'hi ha d'altres [...]” (MARQUET 1993a: 33-34)

“REGRESSIUS. Pertanyen a aquest [...] grup els *derivats regressius* —també anomenats *derivats impropis*, *postverbals* o *deverbals*—, que provenen de verbs sense prendre sufix, agafant-ne solament el radical.” (RIERA 1997: 10)

Aquesta segona fornada divergeix en alguns punts pel que fa als seus antecessors; així, veiem repararèixer l'adjectiu *impropi*, que havia desaparegut després de Marvà. A diferència dels seus antecessors, aquest grup d'autors, a l'hora de definir la regressió, parlen de la formació d'un substantiu a partir del “radical” del verb, sense parlar de truncacions d'una forma verbal.

2.2.8. Valoració del model derivacional

Des del punt de vista teòric i metodològic, creiem que el model derivacional presenta problemes, tant de conceptualització com de terminologia. El primer problema el trobem en el terme *derivació impròpia* (emprat per Marvà, Marquet, Ruaix i Riera, i també pel DLing). L'adjectiu *impròpia* evoca una certa idea de “desviació”. Si tenim present que tots els recursos gramaticals de la llengua són pertinents, creiem que no té sentit dir-ne *impròpia*.

El segon problema el trobem en el terme *derivació regressiva* (usual en Ruaix o Riera). S'empra per a notar que alguns substantius d'acció i efecte no es formen mitjançant l'addició d'un sufix a un verb, sinó mitjançant una suposada truncació.¹² El terme *derivació regressiva* no ens satisfà, ja que considerem que la *derivació* ha de ser necessàriament *progressiva*; és a dir, que hi ha d'haver l'adjunció d'un afix (i fonològicament ple).¹³ Una *derivació regressiva* implica la idea de llevar morfemes, no pas

¹² La tradició lexicològica espanyola moderna també ha recorregut al concepte de *derivación regresiva* (MIRANDA 1994: 148-149; LANG 1990: 193). N'hi ha que usen, fins i tot, l'expressió *derivados retrógrados* (CUERVO 1954, vol. I: 804).

¹³ Com a mínim, de sufixos. Hi ha autors que consideren que la prefixació també és derivació, però d'altres (MOLL 1968) consideren la prefixació un tipus de composició. Fins i tot hi ha vacil·lacions: Fabra (1956) dóna a la prefixació a vegades el tractament de derivació i a vegades el de composició.

posar-n'hi; i això és contradictori amb la mateixa idea general de *derivació*, en què s'afegeixen morfemes. Per això, Ginebra (1996: 124) considera aquesta nomenclatura obsoleta, i hi ha altres autors que prefereixen esquivar l'ús del terme *derivació* per a designar el recurs mitjançant el qual s'obtenen els mots d'[1].¹⁴

El tercer problema en trobem en l'ús de l'adjectiu *postverbal* (o *deverbal*) referit als substantius que corresponen només a l'arrel verbal, perquè és desorientador. Si entenem que el prefix *post-* significa 'després de', no hi ha motiu per a creure que la derivació per sufixació (designada amb l'adjectiu *pròpia* per aquests autors) no és *postverbal*, de manera que aquesta terminologia sembla poc adient.

El quart problema —potser el més important— és que aquests autors (no pas Fabra) parlen d'un "sufix *-ar*". La lingüística catalana moderna ha tendit a no considerar el segment *-ar* de paraules com *tastar* o *alegrar* com un sufix. El segment *-ar* (com *-ir*) és la vocal temàtica i la terminació d'infinitiu; però aquesta forma impersonal no és més que una d'entre tantes altres, variables segons el temps, l'aspecte, el mode, la persona i el nombre:

"Els afixos que poden acompanyar el nou mot (*-ar*, en *salar*, per exemple) són de tipus flexiu i, per tant, no tenen valor derivatiu." (PÉREZ SALDANYA, SIFRE & TODOLÍ 2004: 245)

Altrament, si *-ar* fos un sufix encara quedaria per explicar per què en subjuntiu trobem formes verbals sense aquest sufix (*canti* i *cantés*, per exemple; si fos un sufix, tota forma verbal hauria de tenir *-ar* abans dels morfemes de temps/aspecte/mode i persona/nombre; i aquest fet no és aclarit per cap autor).¹⁵

D'altra banda, molts autors —Beniers (1977), Martínez Celdrán (1975), Marvà (1932), Badia i Margarit (1962)— també consideren que hi ha un sufix nominalitzador *-e* o *-o* en el cas de *blasme/blasmar* o *esbarjo/esbargir*. Creiem que ni *-e* ni *-o* (ni tampoc *-a* en els substantius femenins) són morfemes transcategoritzadors. La *-a* es pot considerar el morfema de femení del substantiu (dada que, d'altra banda, ja han apuntat diversos gramàtics catalans, com el mateix Badia i Margarit (1962)). Quant a la *-e* o la *-o*, tant en català com espanyol, es pot explicar com una epèntesi resil·labificadora, que repara aquells mots que tenen formes insil·labificables:

[5]	<i>cobrir</i>	<i>cobro</i> (per * <i>cobr</i>)
	<i>esbargir</i>	<i>esbarjo</i> (per * <i>esbarj</i>)
	<i>acaptar</i>	<i>acapte</i> (per * <i>acapt</i>)
	<i>esguerrar</i>	<i>esquerro</i> (per * <i>esguerr</i>)
	<i>blasmar</i>	<i>blasme</i> (per * <i>blas</i>)

¹⁴ Val a dir que Ramos (1993: 176) anomena *derivació regressiva* al que nosaltres anomenem *reconstrucció*, és a dir, al procediment de formar verbs com *erodir* i *correlar* a partir de substantius com *erosió* i *correlació*.

¹⁵ La concepció de Marvà s'explica perquè correntment es fa referència als verbs per la seva forma infinitiva, considerada la més neutra, i s'ha acabat per identificar l'infinitiu amb la forma banderera de qualsevol verb (MASCARÓ 2002; 1986: 15). Això, però, és una mera convenció: en llatí es designa els verbs per mitjà de la primera persona del present d'indicatiu, o bé podríem referir-nos als nostres verbs a través de la tercera persona del present d'indicatiu, per exemple [veg. cap. *Delimitacions conceptuals i metodològiques*].

El fet que l'epèntesi sigui *-e* s'explica perquè és la vocal menys marcada (de fet, és la vocal que trobem en la gran majoria d'epèntesis: *esnob*, *acte*, *carren* (per *carn*), *psiquiatre*, etc.; i si és *-o* és per altres raons (perquè cal marcar el mot com a [+MASC], per exemple).¹⁶

El cinquè problema és que la formulació de la direccionalitat es demostra poc encertada. Analitzant els exemples posats per aquests autors, es veu que la semàntica és allò que determina que es facin explicacions diferents (el verb seria el primitiu dels substantius d'acció i efecte i el derivat dels adjectius i dels substantius que no són d'acció). Tanmateix, no manquen exemples que no segueixen aquest plantejament. És el cas dels parells *clíc/clícicar* i *opa/opar*, en què el verb ha aparegut posteriorment al substantiu, tot i ser d'acció i efecte.

- a) El primer cas és *clíc/clícicar* (VMicroinf). L'onomatopeia anglesa *click* ('acció de pitjar el ratolí [en informàtica]') s'ha lexicalitzat i s'ha exportat a altres llengües. La primera paraula entrada en català és el substantiu (*amb un clic entres a moltes pàgines web*), que apareix en una construcció verbonominal (*fer clic*, *fer un clic*, *fer doble clic*). Més endavant ha sorgit el verb *clícicar* (paral·lel a l'anglès *to click*, a l'espanyol *cliquear* o *clícicar*, a l'italià *clícicare* i al francès *clíquer*). I avui dia ja es planteja la possibilitat de dir *dretaclícicar* i *esquerraclícicar* (traducció de *to right-click* i *to left-click*).¹⁷
- b) El segon cas és la sigla *OPA* (l'expressió plurilèxica font de la qual és *oferta pública d'adquisició* o *oferta pública d'accions*), pràcticament ja lexicalitzada (*opa*, escrita en minúscula en diversos mitjans de comunicació, i amb manifestació morfològica del plural: *dues opes*). Com a sigla lexicalitzada es pot considerar un substantiu d'acció i efecte; com que s'han generat també els mots *opant* 'empresa que fa una OPA' i *opat -ada* 'empresa que rep una OPA', es pot suposar que hi ha una conversió latent de la sigla *OPA* en un mot que pot ser alhora nom i verb, i que en els mots *opant* i *opat -ada* (per exemple, *empresa opant* i *empresa opada*) hi ha, en el fons, un verb *opar*.¹⁸

2.3. El model conversional

---

¹⁶ En espanyol hi ha més casos de reparació perquè té menys consonants que puguin mantenir-se en posició final: cat. *engany*, esp. *engaño*. Sobre les epèntesis resil·labificadores amb *-e* en grups consonàntics en posició final, consulteu Lloret (2002: 227-235) i Bonet & Lloret (1998: 61-116).

¹⁷ Més informació sobre l'origen del verb *clícicar* a Rull (2006).

¹⁸ Un altre indicatiu que *opa* s'ha lexicalitzat és l'extensió de significat, això és, que s'usi com a metàfora: *A les files de Batasuna avui hi ha més odi al PNB que no a cap altre partit. Perquè l'acusen d'haver-se apropiat els ajuntaments que Batasuna hagué de deixar quan fou il·legalitzada i de voler fer una mena d'opa contra tot el nacionalisme.* (Vicent Partal, *Vilaweb [Mail Obert]*, 18-4-2005). En espanyol també hi veiem aquest ús verbal. A banda de les formes impersonals emprades com a adjectius (*El opante que consiga acciones suficientes de una compañía para ejercer el control no se deberán ver limitados sus derechos de voto; Cinco Días*, 14-10-2002), en aquesta llengua hi veiem formes autènticament verbals: *No es que Endesa se vea opada por Gas Natural (La Linterna [tertúlia econòmica], Cadena Cope, 24-11-2005)*. Per a més informació sobre la lexicalització de la sigla *OPA*, vegeu Rull (2007a).

2.3.1. Base teòrica

Una segona aportació sobre aquest fenomen en la llengua catalana parteix dels llibres de M. Teresa Cabré i Castellví i Gemma Rigau (CABRÉ I CASTELLVÍ & RIGAU 1986), d'una banda, i de Joan Mascaró (MASCARÓ 1986), de l'altra. Aquests autors conformen el model d'anàlisi *conversional* (que anomenem així perquè introdueixen per primer cop, en la gramàtica catalana, el terme *conversió*), i parteixen d'un marc de referència nou, la gramàtica generativotransformacional.

Dins del marc de referència que han utilitzat aquests autors, trobem aportacions com la de Guilbert (1975), que defineix *conversió* així:

“Aparició d'una significació nova dins el marc d'un mateix segment fonològic [...] amb] el canvi de la categoria gramatical del mot, mentre que la seva substància morfològica resta inalterada.” (GUILBERT 1975: 64-73)¹⁹

Pel que fa a la terminologia, el model derivacional introdueix el terme *conversió* o *conversió sintàctica*. Quant a *conversió sintàctica*, permet denotar que aquest procés té lloc per causes sintàctiques (aquesta idea ja va ser apuntada per Lees (1960) i Chomsky (1965)). A banda, aquest model també utilitza el terme *derivació zero*, terme que evoca la possibilitat que, per a fer el canvi de categoria gramatical, s'hi afegeix un morfema buit o zero (∅), el qual aporta la informació categorial necessària al lexema. Com veurem més avall, la hipòtesi d'un morfema zero no la trobem satisfactòria.

2.3.2. Joan Mascaró (1986)

Mascaró (1986) introdueix el concepte de *conversió*, terme encunyat pel Cercle Lingüístic de Praga (tot i que en aquest corrent s'entenia d'una manera diferent de com s'entén actualment en la gramàtica catalana). Mascaró (1986: 15) defineix *conversió* com un “canvi derivacional sense canvi morfològic”, i especifica que:

“Quan no es produeix cap canvi fonològic [...] però hi ha un canvi derivacional, se sol parlar de *conversió* (o *derivació zero*): *negre* (Adj) → *negre* (N), *rosa* (N) → *rosa* (Adj), *molt* (Adj) → *molt* (Adv). Els relacionats més freqüentment són els verbs i els substantius. Que els verbs solguin presentar afixos després de l'arrel i que s'anomenin per l'infinitiu ha fet pensar que no es tractava d'un cas de conversió (enfront de l'anglès que *sembla* presentar-ne molts més casos). Però la derivació és una relació entre arrels i per tant tanta conversió hi ha en l'anglès a *taste* - *to taste* com en català a *tast* - *tastar*. L'arrel comuna és idèntica [...]” (MASCARÓ 1986: 15)

Més avall afirma que

---

¹⁹ La transcripció en català apareix en Brumme (1988-1989: 219).

“Considerar *ír* sufix de derivació és erroni perquè no és el cas que el masculí singular [*e*]*stret*, un dels elements del paradigma, es converteixi en l'inf[initiu] [*e*]*str[e]tir*, un dels elements de l'altre paradigma.” (MASCARÓ 1986: 38)²⁰

Mascaró fa notar, d'una banda, que en el pas de *tastar* a *tast* l'operació lèxica s'ha d'entendre com una operació entre arrels. I que, per tant, en el pas de *tastar* a *tast* hi ha un simple canvi de categoria de l'arrel: una arrel verbal passa a ser, mantenint idèntica forma, una arrel nominal. (En definitiva, fa notar que la base de la nominalització és l'arrel, no pas l'infinitiu.) De l'altra, fa notar que en el pas de *sal* a *salar* no hi ha addició d'afixos; no hi ha cap sufix *-ar*, sinó que el segment *-ar* és la terminació de l'infinitiu, i apareix com a conseqüència de la conversió d'una arrel nominal en una arrel verbal. Això no vol dir que Mascaró no reservi un cert paper d'afix a la vocal temàtica del verb (recordem les paraules de Fabra: *-ar* i *-ir* no són sufixos però en poden fer la funció).

Val a dir que Mascaró (1986) continua considerant que hi direccionalitat i, alhora, dos processos diferents, encara que tots dos de la mateixa naturalesa. En el cas de *tast/tastar* s'ha creat per conversió un nom a partir d'un verb, i en el cas de *flor/florir* s'ha creat per conversió un verb a partir d'un nom. D'altra banda, fem notar que aquest autor posa dins del mateix sac els casos d'[1] (*tast/tastar*) i els casos de [2] (*sortit -ida > la sortida*): qualsevol canvi de categoria sense l'afegiment de cap partícula és considerat per Mascaró com a *derivació zero* o *conversió (sintàctica)*.

2.3.3. M. Teresa Cabré i Castellví (1986-1994)

Cabré i Castellví & Rigau (1986: 32-34) i Cabré i Castellví (1994, vol. II: 90-92) empren també el terme *conversió sintàctica* per a donar compte de duets com *toc/tocar*, *sal/salar*, *buit/buidar*, etc.²¹

“Les regles de conversió sintàctica expliquen el canvi de categoria que poden presentar els elements lèxics sense necessitat que se'ls adjunti un afix que justifiqui aquest canvi.” (CABRÉ I CASTELLVÍ & RIGAU 1986: 32)

“Amb una regla de conversió qualsevol parlant del català pot crear una nova paraula sense recórrer[ri] ni a l'addició de formants ni a la combinació d'elements morfològics o lèxics; senzillament, transcategoritzant una unitat existent al diccionari.” (CABRÉ I CASTELLVÍ 1994, vol. II: 90)

---

²⁰ Val a dir que, dues pàgines més amunt (pàg. 36), després de reflexionar sobre el funcionament dels morfemes de gènere i el tema verbal i la seva rendibilitat semàntica, no tanca les portes a la possibilitat de denominar *-a-* i *-i-* (els temes de les conjugacions I i III) *suffixos*, ja que en alguns casos hi ha un verb que s'oposa semànticament a un altre verb que té la mateixa arrel però vocals temàtiques diferents. Seria el cas de *botre/botar/botir* —vegeu la llista [1a]—, *renyar/renyir*, etc. En aquest cas, però, el valor d'afix categoritzador de la vocal temàtica és per oposició a una altra vocal temàtica; per tant, no té gaire a veure amb el paper que té la vocal temàtica quan s'oposa a un substantiu.

²¹ Cabré i Castellví (1994) dona quatre denominacions diferents per al mateix concepte: *conversió*, *conversió sintàctica*, el recuperat *derivació regressiva* (potser per a connectar-ho amb el model derivacional i els qui l'han continuada) i *hipòstasi*, que fa referència a la doble natura d'un lexema.

“La conversió sintàctica és el procés funcional que consisteix a crear un lexema d’una categoria ‘x’ sobre la base de la forma d’un altre lexema de la categoria ‘y’[:] *rebutj(ar) / rebug[,] arrel / arrel(ar)*” (CABRÉ I CASTELLVÍ 1992b: 176)

“Hi ha diverses maneres de verbalitzar elements de categoria no verbal. Observem els casos de *alegre/alegrar, fum/fumar, davall/davallar*. *Alegre* és una entrada al diccionari especificada [+ R, + Adj], *alegrar* és un verb l’estructura lèxica del qual és igual que la d’*alegre*, però amb una categoria diferent:

alegre [R]_{Adj}
alegrar [R]_V

Només si postulem l’aplicació d’una regla que, sense necessitat d’adjuntar afixos, faci possible que els elements de categoria adjectiva esdevinguin verbs, podrem explicar-nos *alegrar*:

alegrar [[R]_{Adj}]_V

En aquestes situacions, l’única condició que reclamen les unitats que tenen aquesta possibilitat és que, en cas que apareguin a la frase, se’ls afegixin els elements de flexió propis dels verbs.

El mateix succeeix a propòsit dels verbs *fumar* i *davallar*. Regles de conversió diferents en cada cas faran que un nom o un adverbi funcionin com a verbs:

fumar [[R]_N]_V
davallar [[R]_{Adv}]_V” (CABRÉ I CASTELLVÍ & RIGAU 1986: 96-97)

Cabré i Castellví (1994, vol. I: 72-73; vol. II: 90-92) restringeix el recurs de la conversió a categories majors: noms, adjectius, adverbis i verbs. També matisa que les més productives són $V \rightarrow N$ (*resar/rés*), $N \rightarrow V$ (*sal/salar*) i $Adj \rightarrow V$ (*sadoll/sadollar*). De tota manera, hi hauria altres casos de conversió cada cop més usats per les necessitats comunicatives: $N \rightarrow Adj$ (*exemple clau, conveni marc, camió cisterna, vagó restaurant, home anunci*, etc.) i $Adj \rightarrow Adv$ (*parlar fort, treballar dur, cantar fluix, caminar lent*).²²

El fet que les regles de conversió “no introdueixen elements transcategoritzadors com les morfològiques, sinó que elles mateixes fan possible el canvi de categoria” vol dir que els morfemes de nombre, gènere, temps/aspecte/mode i persona/nombre no han de ser considerats transcategoritzadors. Així, un pic ja està fixada la categoria lèxica del mot, s’hi adjudica gènere (per exemple, *-a* per al femení) i nombre (per exemple, *-s* per al plural) si és substantiu, i temps/aspecte/mode i persona/nombre si és verb.

En qualsevol cas, Cabré i Castellví continua mantenint separats els noms que es converteixen en verbs (*sal/salar, esglaó/esglaonar*) i els verbs que es converteixen en noms (*cantar/cant, pregar/prec*), de manera que, per a aquesta autora, continua havent-hi mots primitius que, convertits en una altra categoria lèxica, esdevenen nous mots. Cabré i Castellví, doncs, reproduïx, el mateix ordre lògic que vèiem en el model derivacional. És important de fer notar, però, que en el model conversional rarament s’explica com es pot determinar la direccionalitat; les poques aportacions que hi ha en aquest sentit són marginals, com ara aquesta nota a peu de pàgina, que citem pel seu interès:

“Respecte a aquest punt [la determinació del mot primitiu], vegeu CORBIN (1976), on es fa una anàlisi de la qüestió de l’anterioritat entre unitats de la mateixa longitud. En francès casos com

amidon   amidonner   amidonnage
sel   saler   salage

en contrast amb

²² En el nostre constructe, l’ús d’un adjectiu com a adverbi (*parlar fort*) es podria considerar com una habilitació gramatical.

accorder	accord	*accordage
amnístier	amnístie	*amnístiement

demostrin si el que és previ és el nom o el verb. Si el verb és la base per a la derivació del nom, no és possible de nominalitzar-lo amb sufix; la regla sintàctica de conversió verb en nom li barra el pas.

En català la situació és diferent. Exemples com els següents ens ho demostrin:

conversar	conversa	conversació
enyorar	enyor	enyorament
encantar	encant	encantament
arrel	arrelar	arrelament

Ara bé, si la base és [+ V] i produeix dos noms, l'un amb sufix i l'altre sense, tots dos podran ser sinònims (*enyor / enyorança // planteig / plantejament*), però si la base és [+ N] n'hem obtingut [+ V], els dos noms resultants no seran semànticament equivalents (*arrel / arrelament // níquel / níquelació*).” (CABRÉ I CASTELLVÍ & RIGAU 1986: 33-24, n. 27)

Com fan notar aquestes autores, però, la proposta de Corbin (1976) no és aplicable al cas català.²³

2.3.4. Valoració del model conversional

Creiem que el model conversional representa un avanç important respecte al model derivacional.²⁴ Amb tot, també té limitacions. Així, es plantegen diverses possibilitats per a explicar mots com *tast* i *tastar* (afix zero, una regla de conversió sense afix, etc.); però, per la mateixa natura dels mots analitzats, és difícil especificar quina d'aquestes possibilitats és la més plausible.

Un aspecte que el model conversional no pot resoldre és el de la direccionalitat. Es continua considerant que hi ha mots previs a d'altres (és a dir, que un nom pot convertir-se en verb i que un verb pot convertir-se en nom). Però el problema —reconegut per Cabré i Castellví & Rigau (1986)— és determinar en cada cas quina direccionalitat hi ha.

Un altre aspecte que no veiem clar és el de l'anomenat *afix zero*. Cabré i Castellví —i també Gràcia (1995: 29)— planteja la possibilitat que hi hagi un afix $\emptyset$ que permetria la transcategorització de [+V] a [+N]:

“La forma més prototípica de la derivació consisteix en la combinació d'un afix (prefix o sufix) amb un radical. En aquesta combinació hi ha un element que sempre és lèxicament ple: el radical, sense el qual no es dona cap procés de derivació. Els afixos, però, i més restrictivament els sufixos, poden ser lèxicament plens o buits, de manera que, al costat de la derivació explícita, tenim també la possibilitat de derivar mots nous d'un radical sense cap afix explícit: és el procés que anomenem *derivació zero*. Els mots *rebuig*, *dubte*, *repte* són noms derivats dels radicals dels verbs *rebutjar*,

²³ Una aportació que s'afegeix com a complement a les tesis d'aquests autors és la de Ginebra (1996), que proposa refer la terminologia procurant no trencar amb la tradició gramatical catalana (tant del model derivacional com conversional), i de la qual ja hem donat compte a l'hora de justificar la tria terminològica a l'inici d'aquest capítol i també a l'inici de la tesi [veg. cap. *Delimitacions conceptuals i metodològiques*].

²⁴ Encara que no s'abandona del tot la idea de derivació (que, en tot cas, seria amb un afix zero). Per exemple, Brumme (1988-1989), en estudiar les tendències neològiques del català, emprà el terme *derivació implícita* al costat de *conversió*. També Mascaró (1986) considera que a *florir* hi ha una derivació (a partir de *flor*). La diferència substancial d'aquest autor amb el model derivacional és que no considera *tast*, *prec*, *toc*, etc., derivats dels infinitius *tastar*, *pregar*, *tocar*, etc. Cabré i Castellví (2002) emprà el terme *derivació zero*.

dubtar, reptar; i *igualar, fixar, buidar* són verbs derivats dels radicals dels adjectius *igual, fix, buit*. El procés que s'ha produït en aquests casos és que és la formació d'una unitat nominal directament, només llevant-li la flexió pròpia del verb en el procés de formació de noms; i afegint-la-hi en el cas de la formació de verbs. Parlem en aquests casos de derivació zero perquè pressuposem que hi ha un sufix fonològicament buit en aquesta derivació.” (CABRÉ I CASTELLVÍ 2002: 734)

A parer nostre, considerar la possibilitat que existeixi un afix zero transcategoritzador presenta alguns problemes:

- a) És arriscat considerar que hi ha morfemes zero (buits fonològicament), ja que comprovar-ne l'existència no és possible més enllà dels plantejaments teòrics. Per això hi ha autors que procuren evitar aquest concepte: per exemple, Viaplana (1991: 243) sosté que el gènere masculí en mots com *noi* es manifesta no pas amb morfema zero —com proposa Mascaró (1986)—, sinó amb absència de morfema.
- b) És cert que alguns autors han treballat amb la suposició de l'existència de morfemes zero. La hipòtesi que hi hagi un “sufix fonològicament buit”, per exemple, l'exposa Mascaró (2002: 470) en parlar dels morfemes verbals. Mascaró considera (exemplificant amb la 3a persona del singular dels verbs) que “el morfema té propietats semàntiques, sintàctiques, etc., però no en té de fonològiques. En aquest darrer cas parlem de *morfema zero* o, més pròpiament, *morf zero*”. Ara bé: quan es recorre a la idea d'un morfema zero creiem que ha de ser per oposició a altres morfemes fonològicament plens. D'aquesta manera, un morfema zero de masculí (buit fonològicament) s'oposaria a un morfema *-a* de femení (ple fonològicament), com a *noi* i *noia*. Igualment, un morfema zero de singular (buit fonològicament) s'oposaria a un morfema *-s* de plural (ple fonològicament), com a *noi* i *nois*. Aquestes oposicions són típiques de la morfologia flexiva; però en morfologia lèxica no hi ha unes oposicions tan sistemàtiques, i d'aquí ve que resulti poc consistent parlar d'un afix zero en morfologia lèxica.
- c) Si el morfema és buit fonològicament, no es pot parlar de *sufix zero*, ja que si no té entitat fonològica no podem saber si és un sufix, un prefix o una altra mena d'afix. (Podem suposar que Reinheimer-Rîpeanu (1974) emprà el mot *sufix zero* perquè generalment, per a transcategoritzar, en les llengües romàniques es fan servir sufixos; però en català tenim també prefixos transcategoritzadors, com *a-* en el verb *agermanar*.) Potser per això és preferible dir-ne —com fa Cabré i Castellví (2002)— *afix zero* o *morfema zero*.

Finalment, un altre element que podríem qüestionar d'aquest model és que alguns autors no distingeixen prou la *conversió* (llista [1]) de l'*habilitació gramatical* (llista [2]). Si ho fan —per exemple, Cabré i Castellví (1994, vol. II: 95)— es limiten a donar-ne compte de l'existència sense assignar-hi una denominació específica.²⁵

---

²⁵ És cert que tant la *conversió* com l'*habilitació gramatical* tenen elements en comú i podrien encabir-se en una definició genèrica (“transcategorització sense adjunció d'afixos transcategoritzadors”). I també és cert que, amb definicions molt específiques per a cada concepte, hi pot haver casos difícilment classificables (seria

2.4. El model transformacional

2.4.1. Base teòrica

El model *transformacional* (dit així perquè se centra en les transformacions) parteix de la base que els canvis de categoria gramatical (per exemple, d'adjectiu a substantiu abstracte: *rar/raresa*, *fred/fredor*, *tranquil/tranquil·litat*) poden explicar-se en el component sintàctic i/o per una especificació categorial del lexema prou laxa en el lexicó. Alguns autors que han desenvolupat aquest model són Dubois (1967), Chomsky (1970) i Reinheimer-Rîpeanu (1974).²⁶

Es pot considerar que el model transformacional té dues variants: la *transformacionalista pròpiament dita*, d'una banda, i la *inespecificacionista*, de l'altra. La variant *transformacionalista pròpiament dita* considera que els reenfocaments de l'oració poden comportar canvis sintàctics (amb una recol·locació dels seus elements) i morfològics. Un dels canvis morfològics pot ser la transcategorització de verb a nom, o d'adjectiu a nom (*Aquesta noia és bella* es pot transformar en *La bellesa d'aquesta noia*). Els canvis poden comportar l'aparició de nous elements (en l'exemple anterior, l'article *la*, la preposició *de* i el sufix *-es+F*). S'estableix, doncs, que les transformacions sintàctiques poden introduir (o eliminar) afixos i, per tant, en el cas que ens ocupa (conversió amb verbs i substantius d'acció i efecte) se sosté que el pas d'una categoria a una altra es pot assimilar en més d'un sentit a una operació morfosintàctica. De la seva banda, la variant *inespecificacionista* preveu que al lexicó hi ha mots amb una categorització gramatical prou laxa, de manera que, segons la posició que acabin ocupant en l'oració, adopten una categoria o una altra.

2.4.2. Noam Chomsky (1970)

Chomsky (1970) proposa una entrada no marcada categorialment, cosa que permet parlar de categorització motivada per la sintaxi en la inserció lèxica:

“Chomsky proposa [...] que, per donar compte de les regularitats que hi ha entre noms i verbs, alguns elements lèxics poden ser considerats entrats al lexicó amb trets de selecció fixats, però que són neutres pel que fa a trets categorials $[\pm N]$, $[\pm V]$.” (PICALLO 1991: 298)

---

el cas dels adjectius que es poden emprar com a adverbis: *parlar fort*). Però, com hem dit, creiem que és necessari —almenys en els substantius d'acció i efecte— considerar-los recursos distints.

²⁶ Chomsky havia plantejat també hipòtesis sintactistes en la formació de mots, però més endavant (en l'aportació del 1970) abandona el posicionament sintactista (VALLÈS 2004: 29-30). Dubois se centra en el francès, bé que les seves conclusions poden aplicar-se de manera general al català; en canvi, Chomsky se centra en l'anglès i, en aquest cas, la seva aplicació al català requereix adaptacions. Hem citat l'aportació de Dubois (1967) al principi d'aquest capítol i per tant ja no en donem compte aquí.

“Chomsky (1970) també proposa per explicar aquests casos una entrada no marcada categorialment, la qual, en cas de ser inserida en una estructura de la frase, serà específicament seleccionada per la regla d’inserció i realitzada fonèticament de manera adequada.” (CABRÉ I CASTELLVÍ & RIGAU 1986: 33-24, n. 27)

Aquesta proposta bicategorial parteix de la presumpció que hi ha quatre *categories majors* (substantius, adjectius, verbs i preposicions), en funció de la seva filiació en una classificació en què cada categoria pot tenir el tret [+N] i/o [+V]:

[6] TAULA DE LES CATEGORIES GRAMATICALS DE CHOMSKY

	+N	—N
+V	Adjectiu (+N+V)	Verb (—N+V)
—V	Substantiu (+N—V)	Preposició (—N—V)

Segons aquesta proposta, en el lexicó el lexema [*rebuig*] no és ni substantiu ni verb, sinó que pot ser ambdues coses; i es determina si és una cosa o una altra en funció de les necessitats sintàctiques. Així, tenim *rebutjar* i *rebuig*, on *rebutjar* “representa” la forma verbal d’aquest lexema i *rebuig* la forma nominal.

2.4.3. Sanda Reinheimer-Rîpeanu (1974)

Reinheimer-Rîpeanu (1974) —que no utilitza el terme *conversió*— fa una altra formulació, en què estén la inespecificació a tots els lexemes. La categorització gramatical quedaria determinada per les necessitats sintàctiques:

“Reinheimer-Rîpeanu (1974) parteix de la base que tots els lexemes, tant els simples com els complexos, són derivats d’una forma de base no marcada respecte a la categoria: el procés de derivació consisteix a adjuntar-li un element, que pot ser morfofonològicament zero o ple, que la categoritza. Amb aquesta opció soluciona la qüestió problemàtica de la prioritat en la derivació.

rebuig	+ [Ø] _N	rebuig _N
rebuig	+ [Ø] _V	rebutjar _V
arrel	+ [Ø] _N	arrel
arrel	+ [Ø] _V	arrelar
cu(a)	+ e _{jV}	cuejar
cua	+ [Ø] _N	cua”

(CABRÉ I CASTELLVÍ & RIGAU 1986: 33-24, n. 27)

Cal matisar que la proposta de Reinheimer-Rîpeanu (1974) es troba a mig camí del model transformacional i del model derivacional. En efecte, el plantejament teòric s’acosta a les propostes descriptives transformacionalistes; però també estableix que hi ha un *afix*

transcategoritzador buit fonològicament, que és allò que permet que els lexemes tinguin categoria gramatical quan s'insereixen a l'oració:

“On attribue un suffixe zéro aux verbes qui «sont dérivés de noms» sans autre suffixe que celui de la conjugaison —suffixe zéro qui explique l'opposition nom/verbe; la même solution pour les substantifs «formés de verbes».” (REINHEIMER-RÎPEANU 1974: 22-24)

En resum, segons aquest plantejament qualsevol mot (*arrel*, *cua* o *rebuig*) necessita rebre el sufix; per tant, més que un *afix transcategoritzador*, es tractaria d'un *afix categoritzador*; i aquest afix categoritzador pot ser un morfema $\emptyset$ nominalitzador i un morfema $\emptyset$ verbalitzador.

Aquesta aportació ha tingut poc ressò en la lingüística catalana. En part, això es pot explicar perquè hi ha força mots als quals només es pot assignar una categoria gramatical, fet contradictori amb la versatilitat gramatical del plantejament de Reinheimer-Rîpeanu. Ara bé, la part positiva d'aquesta proposta és que es fa un esforç per a eliminar el problema de la direccionalitat, que els models derivacional i conversional no han sabut resoldre. En efecte, Reinheimer-Rîpeanu reconeix que determinar la direccionalitat és complicat, ja que

“Le critère sémantique ne résout pas toujours la question de l'antériorité du nom ou du verbe.” (REINHEIMER-RÎPEANU 1974: 24)

Per això, formula una proposta que no preveu una direccionalitat d'un primitiu a un derivat (en el cas de duets V/N):

“Une description synchronique de la dérivation ne permet pas que l'on considère deux formes en succession (l'une primaire, l'autre secondaire); elle réclame l'examen de l'existence simultanée (parallèle) des deux formes paradigmatiques (le paradigme y étant constitué en fonction de l'unité de la racine). [...] Mais quelle est la nature de cest formants appelés à construire des thèmes à partir de la même racine? Généralement on les appelle morphèmes grammaticaux —désinences, flexifs. On dit que les flexifs, les désinences, caractérisent le mot au point de vue grammatical [...]. Mais ce ne sont pas les flexifs qui s'ajoutent, en s'imposant, à un certain thème ou à une certaine racine; serait-ce la racine ou le thème qui réclame la présence de certains flexifs? [...] Il y en a [, de radicals,] qui se combinent uniquement avec des flexifs nominaux (substantivaux [...] ou adjectivaux [...]); d'autres uniquement avec des flexifs verbaux [...]; mais il y a aussi des segments-base qui se combinent avec des flexifs nominaux aussi bien qu'avec des flexifs verbaux (substantivaux et verbaux [...]).”(REINHEIMER-RÎPEANU 1974: 24)²⁷

La proposta de Reinheimer-Rîpeanu presenta un avantatge i un inconvenient:

a) L'avantatge és que —com ja fan notar Cabré i Castellví & Rigau (1986)— se soluciona el problema de la direccionalitat.

---

²⁷ Reinheimer-Rîpeanu afegeix, en una nota, que formula la seva idea a partir d'una descripció d'A. Graur per a la lingüística indoeuropea.

- b) El problema és que tots els mots que participen del funcionament exemplificat a [1] rebrien automàticament dos sufixos, $\emptyset$ verbalitzador i $\emptyset$ nominalitzador. No sembla que sigui gaire econòmic considerar que tots els mots han de rebre un afix categoritzador, quan aquest sovint és $\emptyset$ (això, deixant de banda que hi ha autors que rebutgen l'existència d'afixos buits fonològicament). Potser seria més pràctic dir que tots els mots han de rebre informació categorial (un moment o altre: bé al lexicó, bé abans de la inserció lèxica, bé durant la inserció lèxica, bé després de la inserció lèxica).

2.4.4. Valoració del model transformacional

La gran aportació del model transformacional, i més concretament la variant inespecificacionista, és que se soluciona el problema de la direccionalitat. En efecte, si, al lexicó, un mot està inespecificat o poc especificat categorialment, pot manifestar-se com a verb o nom en funció de les exigències sintàctiques. Amb això no cal determinar si el verb prové del nom o si el nom prové del verb. Ja avancem que aquesta aportació la recollim en aquesta tesi, però reformulada: en comptes de parlar d'*inespecificació*, parlem de *binespecificació*.

El model transformacional, però, presenta també algun problema. L'objecció principal és la seva alta abstracció: recurs sistemàtic als sufixos zero, establiment de lexemes poc o gens categoritzats gramaticalment al lexicó, etc. Un altre problema és l'existència mateixa de la sufixació o de la prefixació. Si tots els canvis de categoria gramatical es deguessin a transformacions sintàctiques, és factible suposar que n'hi hauria prou amb lleus canvis de marques morfològiques (de la categoria gramatical original a la categoria gramatical nova). De fet, així funciona l'habilitació gramatical dels adjectius (*lo blau m'agrada; parlar fort*), la lexicalització de sigles (RULL 2007a) o, justament, la conversió. En aquest supòsit, els sufixos i els prefixos transcategoritzadors serien pràcticament inútils.

2.5. El model herencial

Un quart model analitza els verbs i els substantius d'acció i efecte a partir de l'herència de l'estructura argumental quan els lexemes canvien de categoria (i que per això anomenem *herencial*). Aquest model treballa amb els canvis en la sintaxi; per tant, aprofita bastants plantejaments del model transformacional, variant transformacionista pròpiament dita, si bé també aprofita elements del model conversional. En català, les autores que han treballat amb aquest model són Picallo (1991) i Gràcia (1995), però és Fullana (1996, partint de Hale i Keyser, 1993) qui arriba més lluny en la descripció.

Hem fet una exposició d'aquest model al principi d'aquest treball [veg. cap. *Delimitacions conceptuals i metodològiques*, punt 3.3.4], ja que era pertinent per a determinar quina relació hi ha entre l'expressió de l'acció i l'expressió de l'efecte mitjançant substantius.²⁸ En resum, aquest model planteja que la conversió d'un substantiu en verb (*sal* o *arrel* donarien *salar* i *arrelar*) es deu a un moviment del substantiu al lloc

---

²⁸ En la gramàtica espanyola hi ha aportacions semblants, com la d'Azpiazu (2004) o Bordelais (1996).

del verb (per exemple: *posar sal a un plat* > *salar un plat*). Amb tot, cal dir que aquest model —almenys així ho fa Gràcia (1995)— no tanca la porta a la conversió presintàctica, és a dir, la que es dona a nivell lèxic, abans de la inserció lèxica [veg. cap. *Delimitacions conceptuals i metodològiques*, punt 3.3.4]. La diferència entre transcategorització lèxica o sintàctica seria gramatical (conversió i sufixació) i semàntica ('acció' o 'efecte'), però ja hem vist que aquesta correlació no és sistemàtica. Val a dir que, en el moviment sintàctic, aquest model preveu l'existència d'un afix situat al node on fa cap el mot que es mou. Si *necessitem* un afix categoritzador vol dir que la paraula que cal recategoritzar ja està marcada; és a dir, perquè un mot passi a ser substantiu per mitjà d'un afix primer ha de ser una altra categoria gramatical. Es pot dir que això és el que permet parlar de direccionalitat.

3. Anàlisi

3.1. Proposta descriptiva

Considerem que la *conversió* és l'obtenció d'un mot per assignació de categoria lèxica a l'arrel d'un lexema. Aquesta definició és prou genèrica i abraça tant casos de *canvi de categoria* o *transcategorització* (com *sal/salar*, llista [1b]) com casos en què, des d'un punt de vista transformacional inespecificacionista, hi hauria una mera *categorització* (com *tast/tastar*, llista [1a]). Tal com l'hem definida, en la conversió l'únic canvi perceptible és la dotació de la informació morfològica pertinent a la categoria gramatical resultant.

Com hem anat apuntant, la conversió pot plantejar-se de dues maneres distintes:

- a) Una primera és considerar que el lexema està inespecificat o poc especificat quant a la categoria gramatical. Així, *tast* seria [+N] i [+V] al lèxic (o bé [±N] o bé [±V]), i la posició sintàctica determinaria la categoria final.
- b) La segona és considerar que un mot [+N] pot passar a [+V] sense adjunció d'afixos transcategoritzadors (o bé un mot [+V] pot passar a [+N] sense adjunció d'afixos transcategoritzadors).

Agafem la primera opció per a [1a] (*tast/tastar*) i la segona opció per a [1b] i [1c] (*alegre/alegrar* i *rem/remar*). Així, considerem que hi ha dues menes de conversió: la que té lloc *per categorització* i la que té lloc *per recategorització*. La primera atorga categoria gramatical a una base lexemàtica la categoria de la qual és poc especificada (o multiespecificada); la segona, atorga una nova categoria gramatical a una base lexemàtica amb categoria plenament especificada. La primera té lloc a [1a] (on els substantius són d'acció), mentre que la segona té lloc a [1b] i a [1c] (amb substantius no d'acció i adjectius).

3.2. La conversió per categorització

3.2.1. Descripció

En el cas d'[1a], és a dir, dels noms que tenen el tret semàntic [+ACC] (*tast/tastar*), la *conversió* es pot definir com un procediment lèxic que indica quina categoria lèxica han de tenir els lexemes que, en el lexicó, no tenen aquesta informació completa o prou completa (de moment diguem que aquesta informació està *inespecificada*). Per això diem que és una *conversió per categorització*.

Aquesta formulació es fonamenta en el model transformacional variant inespecificacionista, formulat per autors com Reinheimer-Rîpeanu (1974) o Chomsky (1970). Cal precisar, però, que segons Chomsky la relació entre mots com *decisió* i *decidir* s'explicaria com una conversió. En aquest treball restringim el concepte de *conversió per categorització* als parells d'[1a].

Segons la nostra proposta, hi ha lexemes [+ACC] que poden presentar tant forma verbal com forma nominal depenent de la posició que ocupi en la frase, i se'ls aplica la regla següent:

[7] [x] → [x]_V (si sintàcticament ocupa la posició de nucli del SV)

[8] [x] → [x]_N (si sintàcticament ocupa la posició de nucli del SN)

on [x] és un lexema binespecificat categorialment. D'aquesta manera s'obté un duet, resumit en:

[9] [x]_V / [x]_N

Fins ara només hem parlat d'*inespecificació categorial*. En el cas que ens ocupa, però, creiem que és millor parlar de *binespecificació* (terme format amb el prefix grec *bi(n)-* 'dos'). Així, més que considerar que un lexema com *tast* està *inespecificat* —és a dir, que no té especificada la categoria gramatical—, considerem que està *binespecificat* —és a dir, està especificat com a possible nom i com a possible verb—. La raó d'aquest posicionament és que es considera que, al lexicó, els mots estan especificats categorialment:

“Tota entrada al diccionari —morfemàtica o lexemàtica— haurà d'estar totalment especificada —ja que les seves característiques no són determinades gramaticalment— de tal forma que pugui fer possible la inserció i la interpretació. Les especificacions de cada entrada inclouran totes aquelles dades fonològiques, morfològiques, sintàctiques i semàntiques no predictibles per la gramàtica.”
(CABRÉ I CABRÉ CASTELLVÍ & RIGAU 1986: 14)

La *inespecificació* implicaria que, al lexicó, els lexemes —o alguns lexemes— no tenen informació categorial o no la tenen completa. Per tant, hi hauria una certa incongruència. Per això, seguint el fil de Chomsky (1970), sembla raonable emprar el terme *binespecificat*.

El concepte de *binespecificació* és encara prou obert, i pot tenir dues interpretacions:

- a) Pot ser que un lexema tingui, com a possibles, totes dues categories lèxiques (V i N); i que tingui els trets gramaticals propis de cada categoria lèxica, els quals s'activaran —els d'una categoria o els de l'altra— en la inserció lèxica.
- b) Pot ser que un lexema tingui, com a possibles, totes dues categories lèxiques (V i N); i que tingui només els trets gramaticals comuns a totes dues categories lèxiques, mentre que els trets gramaticals no compartits sorgiran en la inserció lèxica.

Som partidaris de la interpretació (a), bàsicament perquè la interpretació (b) preveu l'aparició d'uns trets gramaticals que el lexema no té assignats al lexicó.

Considerem que el concepte de *lexema binespecificat*, aplicat als substantius d'acció i efecte i als verbs corresponents —i sempre dins del que hem definit com a *conversió per categorització*—, permet resoldre el problema de la direccionalitat, alhora que té la potencialitat de resoldre el problema de la selecció (és a dir, quins mots participen de la conversió i quins no). Per això l'escollim per a la descripció dels substantius d'acció i efecte obtinguts per conversió.

Un altre aspecte que cal comentar d'aquesta proposta descriptiva és que tot mot binespecificat (o multiespecificat) necessita *convertir-se* (especificar-se, doncs; completar la informació morfològica) durant la inserció lèxica, en funció dels requeriments de la posició del mot motivada per la sintaxi. Això vol dir que, des del punt de vista del funcionament, hi ha punts de contacte entre la conversió per categorització i la flexió. Tenint present això, es podria plantejar quina és la relació entre la conversió per categorització i la pseudoflexió (de la qual hem parlat més amunt [veg. cap. *Delimitacions conceptuals i metodològiques*]).²⁹ Aquest fet, però, també ens obliga a fer una precisió sobre un darrer serrell.

Tal com ho hem plantejat, es podria arribar a considerar que *tast* i *tastar* són dues variants del mateix mot (com ho són *blanc* i *blanca*), no pas mots diferents. I aquesta idea topa amb la consideració generalitzada en gramàtica catalana que *tast* i *tastar* són mots diferents. Hem de subratllar que no concebem la conversió per categorització una mera variació morfològica d'una categoria lèxica (com ho és el plural en adjectius), sinó com un element situat en un nivell superior. En efecte, un mot que categorialment és [+V] disposa d'un joc de morfemes flexius (temps/aspecte/mode i persona/nombre) precisament perquè és un verb. I l'aparició d'un altre morfema flexiu —que depèn de la tria entre temps, aspecte, persona, etc.— és posterior al fet que aquell mot és [+V]. Dit d'una altra manera, primer és l'especificació categorial i després ve la concreció de morfemes flexius. En aquest sentit, la conversió per categorització opera en el nivell de l'especificació categorial, és a dir, en el punt en què es determina si un mot ha de ser [+V] o [+N]. Un pic definit això apareixen (més amunt hem apuntat de quina manera) els morfemes flexius propis de la categoria gramatical [+N] o [+V]. Els accidents gramaticals i la conversió per categorització operen, doncs, en nivells distints: el concepte de *binespecificació categorial* es refereix a la tipologia de les classes lèxiques que pot tenir un lexema, no pas als

---

²⁹ Aquesta possible relació ha estat insinuada per Cabré i Castellví (1994, vol. I: 73), en el sentit que l'adjunció de morfemes verbals (flexius, doncs) a substantius podria interpretar-se com un cas de pseudoflexió. Aquesta mateixa autora, però, fa notar que aquesta proposta explicativa té llacunes.

accidents morfològics. Que la conversió per categorització actuï en el moment de la inserció lèxica i d'una manera semblant a com ho fa la variació flexiva no vol dir que sigui equiparable a la variació flexiva: continua estant abans —si es vol, immediatament abans— de la variació flexiva. En definitiva, *tast* i *tastar* poden considerar-se mots diferents, si bé provinents del mateix lexema, [*tast*].³⁰

3.2.2. Exemplificació

Vegem com s'aplicaria aquesta formulació. En català existeixen les seqüències fòniques /truk/ o /krid/, conformades segons els patrons fonològics i sil·làbics propis del català, i a les quals s'ha donat un significat (matriu semàntica plena). Aquests lexemes (que representarem per mitjà de [*xoc*] i [*crit*]) poden realitzar-se com a verb o com a nom, i aquesta realització dependrà de la seva situació a l'oració:

[10] [*xoc*]_{NV} > [*xoc*]_N / [*xoc*]_V

[11] [*crit*]_{NV} > [*crit*]_N / [*crit*]_V

D'aquesta manera obtenim un verb o un substantiu:

[12] *xoc* / *xocar*

[13] *crit* / *cridar*

Que apareixen en l'oració amb una forma o una altra; per exemple:

[14] *Amb un xoc pots destrossar el cotxe*

[15] *Xocant una vegada pots destrossar el cotxe*

[16] *Has fet un crit massa fort*

---

³⁰ S'ha de reconèixer que, explicat així, l'equació [lexema = mot] no seria vàlida (encara que a la pràctica funcioni en molts casos). L'equació potser s'hauria de reformular d'aquesta altra manera: [lexema > mot], per bé que a vegades el trànsit sigui immediat i automàtic perquè no hi ha elements de variació. En aquest sentit, cal dir que hi ha propostes descriptives que, encara que no ho explicitin, apunten en aquesta línia. Per exemple, els autors que consideren *noi* i *noia* mots diferents parteixen d'un plantejament semblant: podríem dir que d'un lexema [*noi*] n'obtenim dos mots, un de femení i un altre de masculinitzat. És cert que, en el cas de [*noi*], els dos mots resultants són substantius, mentre que a [*tast*] els mots resultants són o substantiu o verb. Però la mecànica seria la mateixa. Igualment, *darrere* es considera preposició (*Posa't darrere meu*) o adverbi (*Posa't darrere*), i per tant mots diferents, només per una qüestió sintàctica, encara que tinguin la mateixa morfologia i fins i tot el mateix sentit (no només perquè indiquen 'a la part posterior', sinó perquè totes dues oracions poden significar el mateix —la segona també pot servir per a indicar que algú es posi darrere de qui parla—). Una proposta descriptiva que treballés amb l'equació [lexema > mot] permetria donar compte també de la dualitat de mots com *darrere*, *davant*, *sota*, *abans*, *després*, etc. Diguem, finalment, que també es podria considerar un cas de conversió per categorització el sufix *-ism/ist* (RULL 2002): *comunisme/comunista*, *nacionalisme/nacionalista*, *minimalisme/minimalista*, etc.

[17] *Has cridat massa fort*

Fixem-nos que els dos enunciats es poden sintetitzar semànticament en una sola expressió:

[18] <[+UNITAT]+[*xoc*] = 'suficient'>

[19] <[+2PERS]+[*crid*]+([+ELEVAT]+[+EXCÉS])>

i que les dues realitzacions possibles només són variacions del mateix enunciat (col·locant [*xoc*] o [*crid*] en posicions sintàctiques diferents).

Tal com ho plantegem es pot entendre que, quan es genera un missatge, la informació de l'enunciat està determinada, però no ho està del tot la distribució dels mots. I fins que sintàcticament l'oració no estigui distribuïda no es determina la forma final de cada mot.

El català justament disposa d'una construcció que permet il·lustrar clarament aquesta idea. Es tracta de *plor/plorar* (i altres casos semblants, com *bull/bullir*) quan va precedit pel verb *rompre* o pel verb *arrencar* (o *arrancar*), i potser algun altre, com *trencar*. Fins ara posàvem com a exemple qualsevol duet (com ara *prec/pregar*) i hom es podia imaginar oracions en què aparegués cada una d'aquestes dues formes (com ara *Us envio això i us prego que en feu difusió* i *Us envio això amb el prec que en feu difusió*). Però generalment es tracta de contextos sintàctics oberts. En canvi, els verbs *rompre* i *arrencar* tenen una estructura argumental que permet exemplificar bé el funcionament de la conversió per categorització. Quan aquests verbs indiquen que una acció comença a realitzar-se sobtadament poden anar seguits d'un infinitiu (introduït per la preposició *a* o *de*) o bé d'un substantiu d'acció (transitivament o bé introduït per la preposició *a* o *en*).³¹ Els diccionaris catalans recullen aquesta dualitat; i si bé a *rompre* el DIEC2 distribueix la informació en dues subaccepcions (la primera subaccepció té la categoria gramatical *aux.* i la segona subaccepció té la categoria gramatical *tr.*), el GDLC, el DCVB i el DUVC agrupen totes dues construccions en una mateixa subentrada. En el cas del DIEC2 hi ha degut pesar la sintaxi (si es considera que *arrencar* és un verb auxiliar, cal posar en una altra accepció els usos transitius); en canvi, en els altres diccionaris segurament hi ha pesat la semàntica a l'hora de distribuir la informació.

rompre v. [...] 6 1 *aux.* Davant d'infinitiu introduït per la preposició *a*, començar brusquement a fer l'acció indicada per aquell infinitiu. *Rompre a plorar. Els gossos van rompre a lladrar.* 6 2 *tr.* Començar brusquement (una acció). *Rompre el plor. Rompre la marxa.* [DIEC2]

rompre v [...] 6 3 Començar una acció com vencent un obstacle, una dificultat. *Rompre la marxa. Rompre el ball. Rompre el plor, rompre en plors, rompre a plorar.* [GDLC]

ROMPRE v. [...] || 9. Començar una acció com vencent un obstacle, una dificultat. a) *tr.* **Rompre la**

³¹ Les construccions [*arrencar* + *a/de* + infinitiu] i [*rompre* + *a* + infinitiu] s'han interpretat com a perífrasis verbals aspectuals. Tanmateix, si aquests verbs poden anar seguits de substantius i la construcció resultant té el mateix significat, potser es tracta d'un altre tipus d'estructura.

marxa: començar a caminar. **Rompre el ball**: començar a dansar. **Rompre el plor**: començar a plorar. **Rompre la batalla**: començar el combat. *Altra vegada romperen es ball sa nostra companyera amb un jove*, Ignor. 49. *Tots quatre romperen es concert*, Roq. 33. *Toca el clarí de sobte, rompent així batalla*, Caymari Poem. Const. 77. — b) intr., amb complement indicador de la classe d'acció que s'inicia. *Rompre en suor*: començar a suar. *Rompre a plorar* o *Rompre en plors*: començar a plorar. *Rompre en crits*: posar-se a cridar. *No pogué tenir que lo cor seu no rompés en moltes làgrimes*, Villena Vita Chr., c. 5. *Romperen en gran e dolorós plor*, ibid., c. 11. *No li permetia rompre sinó en exclamacions i preguntes*, Oller Febre, ii, 129. *No va semblar sinó que haguessin romput a lladrar una munió de gossos*, Ruyra Parada 20. *Rompien en grans rialles*, Vict. Cat., Ombr. 53. — c) absol., Començar a parlar. *Y, ja cansat de tanta espera, / romp a la fi d'exa manera*, Costa Agre terra 128. [DCVB]

arrancar [...] 5. **arrancar [una cosa]** o bé [a + oració d'infinitiu] Començar bruscament. *Quan la llet arranqui el bull, hi tirarem la llimona i la canyella. Vés remenant el cassó fins que la xocolata arranqui a bullir. Arranca el plor per no res. Arranca a plorar quan menys t'ho esperes.* [DUVC]

Vet aquí uns quants exemples amb *arrencar* i *rompre*:

- [20] *Al final de l'obra vam arrencar a aplaudir com a bojós.*
Arranca de córrer, 'nyep-nyep', i com aquell jove el sent i el veu que hi anava tant corrents, diu: [...]. (Andreu Ferrer, "Es falconet", *Rondaies de Menorca*, 1979)
Quan la llet arranqui el bull, hi tirarem la llimona i la canyella. (exemple extret del DUVC)³²
Vés remenant el cassó fins que la xocolata arranqui a bullir. (exemple extret del DUVC)
Arranca el plor per no res. (exemple extret del DUVC)
Arranca a plorar quan menys t'ho esperes. (exemple extret del DUVC)
- [21] *El xiquet va rompre el plor quan li van pegar un mastegot.*
El xiquet va rompre en plors quan li van pegar un mastegot.
El xiquet va rompre a plorar quan li van pegar un mastegot.
El públic va rompre en aplaudiments a l'acabar l'acte.
El públic va rompre a aplaudir a l'acabar l'acte.
Finalment, vam rompre la marxa: avançàvem tots com un sol home!
Rompien en grans rialles. (Caterina Albert [Víctor Català], *Ombrívols*, 1910; exemple extret del DCVB)
Els ulls se li sortiren de les caçoletes, una onada de sang li va inundar la cara i va rompre a crits. (Miquel Blanc, conte "Pelagats", *Sorolla't* [Associació Cultural del Matarranya], <<http://www.matarranya.com/ascuma/Sorollat/quaderns.html>>)
Un dia, quan va arribar es fosquet, i va veure que no havia agafat cap peix, se va posar més maleit que una aranya verinosa, i va començar a fer peuadetes i a rompre en batais i males paraules per esbravar-se. (Andreu Ferrer, "Es falconet", *Rondaies de Menorca*, 1979)
Amb tanta calor no és estrany que rompés a suar. (MOREY [et al.] 1995: 380)
Y rompé a lladrar es romanso de la fiera malvada. (*La Roqueta. Periòdich independent* [Palma], final del segle XIX i principis del segle XX; exemple extret del

³² De fet, també es pot dir *Quan el bull arranqui*. Però aquí *bull* és subjecte d'*arrancar*, i ens interessa la construcció en què no és subjecte (a *Quan la llet arranqui el bull...*, el subjecte d'*arrancar* és *llet*).

DCVB, s. v. *lladRAR*)

¡Massa temps han restat mudas, las pobras campanas! Ara, al recobrar la veu, han de rompre a parlar ab sons triomfals... (Raymon Casellas, *Els sots feréstechs*, 1901)

Va ajustar la porta i va rompre a caminar, estossegant... (Claudi Planas i Font, “En Pere i altres contes”, <<http://psp.manybooks.net/books/fontc2065820658-8/1>>)

N'Aina Cohen rompia a declamar amb un to ingenu, lleuger i optimista, [...]. (Llorenç Villalonga, *Mort de dama*, 1931)

El dimoni s'alçava la careta sobre el front i els pares el mostraven als infants més menuts, que rompien a cridar, en un combat de plors i de moc. (Gabriel Janer Manila, *Els alicorns*, 1972)

[...] anar a seguir una Rua és com anar a una discoteca —quelcom només justificable si un va molt necessitat de sexe gratuït—, mentre que rompre a saltar i bramar amb el gol d'Eto'o no hi té res a veure. (blog *La lliga de les estrelles*, <<http://webs.racocatala.cat/rivalpetit/bloc/category/champions-05-06>>, missatge enviat el 29-6-2006)

Alguns vespres engolia més rom del compte i, en conseqüència, rompia a cantar les seves heretges, antigues i salvatges cançons marineres, sense cap consideració envers els presents. (Robert Louis Stevenson, *L'illa del tresor*, 1984)

Com es pot veure, amb *rompre* i *arrencar* l'acció que comença sobtadament pot expressar-se amb un verb o un substantiu d'acció i efecte. En algun cas, el substantiu d'acció i efecte s'ha obtingut mitjançant la sufixació (*rompre en suor*, *rompre en rialles*). En molts altres casos, com *plor/plorar*, *bull/bullir* o *crit/cridar*, el mot que hi ocorre com a substantiu s'ha format per conversió. Es pot afirmar, doncs, que un lexema binespecificat pot adoptar indistintament l'una o l'altra categoria gramatical en la construcció de sobtositat (amb *rompre* o *arrencar*). En contextos sintàctics més oberts (*El plor del xiquet no em deixava dormir* i *El xiquet plorava i no vaig poder dormir*; o *Sento plorar una nena* i *Sento el plor d'una nena*) l'explicació seria la mateixa; i això seria aplicable a altres mots semblants, com *tast/tastar* o *joc/jugar*.

3.3. La conversió per recategorització

3.3.1. Descripció general

Considerar l'existència de mots binespecificats és factible en els casos de substantius amb el tret [+ACC], però creiem que per als substantius [—ACC] no es pot sostenir la mateixa idea. Els substantius i verbs d'[1b] (*sal/salar* o *arrel/arrelar*) els expliquem a partir d'un mot primitiu amb la informació categorial completa, en aquest cas [+N]: *sal*, *pebre*, *telèfon*, *camí*, *arrel*, *xorrac*, *música*, *jutge* o *fruit(a)* (bases: [*sal*], [*pebr*], [*telèfon(o)*],³³ [*camín*], [*arrel*], [*xorrac*], [*músic*], [*jutg*] i [*fruit*]). Aquests mots poden verbalitzar-se, però no pas per una conversió com la descrita més amunt (actualització categorial de bases inespecificades), sinó canviant una categoria per una altra (N → V):

---

³³ El compost culte *telèfon* està constituït pels formants *tele-* i *'fon(o)*.

[22]	<i>Has posat massa sal a l'amanida Sap posar sal i pebre als acudits Truca-li per telèfon Fes camí, que ja t'agafaré Ha fet arrels massa aviat, aquest ficus Posa't alegre, home! Posarà música al poema de Margall Ara vol fer de jutge, aquest! Aquest alumne és intern Emetran per ràdio el partit És el regent del bar Farà fruita aviat, l'avellaner, enguany</i>	<i>Has salat massa l'amanida Sap salpebrar els acudits Telefona-li Camina, que ja t'agafaré Ha arrelat massa aviat, aquest ficus Alegra't, home! Musicarà el poema de Maragall Ara vol jutjar-nos, aquest! Aquest alumne està internat Radiaran el partit Regenta el bar Fruitarà aviat, l'avellaner, enguany</i>

Aparentment, hi ha la mateixa relació en el parell *toc/tocar* que en el parell *sal/salar*, però la binespecificació es pot defensar en el primer cas perquè totes dues peces (nom i verb) expressen igualment l'acció 'abstracta'. En canvi, no és possible defensar la idea que el substantiu *sal* contingui el tret semàntic d'acció. És així com tenim:

[23]	<i>sal</i>	<i>salar</i>
	<i>sal i pebre</i>	<i>salpebrar</i>
	<i>telèfon</i>	<i>telefonar</i>
	<i>camí</i>	<i>caminar</i>
	<i>arrel</i>	<i>arrelar</i>
	<i>alegre</i>	<i>alegrar</i>
	<i>xorrac</i>	<i>xorracar</i>
	<i>jutge</i>	<i>jutjar</i>
	<i>regent</i>	<i>regentar</i>
	<i>fruit, fruita</i>	<i>fruitar</i>

3.3.2. Casos de preposició soldada

Hi ha verbs creats per lexicalització d'un SPrep, generalment [+LOC] (FULLANA 1996). Per a obtenir substantius d'acció i efecte, aquests verbs no poden recórrer a la conversió, sinó que han de recórrer a altres procediments, com ara la derivació (*embarcament, embotament, entinament, engalzament, aterratge, envasatge, embotellatge, abordatge, emmagatzematge, enforcadura*) o l'habilitació del participi de passat en femení (*caminada, ensobrada*) [veg. cap. *Sufixació* i veg. cap. *Habilitació gramatical*].³⁴

[24]	<i>abordar</i>	<i>a bord (posar)</i>
	<i>aferrar</i>	<i>a(l) ferro (agafar-se)</i>

³⁴ *Engrapar, encapsular* i *enfaixar* també poden ser *grapar, capsular* i *faixar*.

<i>afocar</i>	<i>en (un) foc</i> ³⁵
<i>afonar/enfonsar</i>	<i>a(l) fons / en fons (posar)</i>
<i>anorrear</i>	<i>a no re (transformar)</i>
<i>apartar</i>	<i>a part (posar)</i>
<i>apocar</i>	<i>a poc (transformar)</i>
<i>aterrar</i>	<i>a terra (posar)</i>
<i>embarcar</i>	<i>en (una) barca (posar-se)</i>
<i>embarrancar-se</i>	<i>en (un) barranc (posar-se) (sentit figurat)</i>
<i>embotar</i>	<i>en bóta (posar)</i>
<i>embotellar</i>	<i>en botella (posar)</i>
<i>embutxacar</i>	<i>en butxaca (posar)</i>
<i>emmagatzemar</i>	<i>en (un) magatzem (posar, entrar)</i>
<i>emmarcar</i>	<i>en (un) marc (posar)</i>
<i>emascarar</i>	<i>amb màscara (posar)</i>
<i>empaquetar</i>	<i>en (un) paquet (posar)</i>
<i>emparrellar</i>	<i>amb parrell (posar, untar)</i>
<i>encabassar</i>	<i>en (un) cabàs (posar)</i>
<i>encaminar</i>	<i>en el / al camí (posar)</i>
<i>encapsular</i>	<i>amb càpsula (posar)</i>
<i>encaixar</i>	<i>en (una) caixa (posar)</i>
<i>encasellar</i>	<i>en caselles (posar)</i>
<i>encistellar</i>	<i>en cistell(a) (posar)</i>
<i>encofrar</i>	<i>en (un) cofre (posar)</i>
<i>encofurnar</i>	<i>en cofurna (posar)</i>
<i>encorbar</i>	<i>amb corbata (anar encorbatat = anar amb corbata)</i>
<i>endertorar</i>	<i>amb redortes (cobrir)</i>
<i>endinsar</i>	<i>a/en dins (posar)</i>
<i>enfaixar</i>	<i>amb faixa (posar)</i>
<i>enfilat</i>	<i>en fil (posar)</i>
<i>enfocar</i>	<i>en foc[us] (posar)</i>
<i>enfotjar</i>	<i>en (una) fotja (posar)</i>
<i>engafetar</i>	<i>amb gafets (cobrir)</i>
<i>engalzar</i>	<i>en galze (posar)</i>
<i>enganxar</i>	<i>en ganxo (posar)</i>
<i>engranerar</i>	<i>en (un) graner (posar, entrar)</i>
<i>engrapar</i>	<i>amb grapa (posar)</i>
<i>engredar</i>	<i>amb greda (posar, untar)</i>
<i>enguixar</i>	<i>amb guix (posar, untar) (no sinònim de guixar)</i>
<i>enllitar</i>	<i>a/en llit (posar)</i>
<i>enquadrernar</i>	<i>en (un) quadern (posar)</i>
<i>enquadrar</i>	<i>en (un) quadre (posar)</i>
<i>enredar-se</i>	<i>en (un) ret (posar-se) (sentit figurat)</i>
<i>enrotllar</i>	<i>en (un)rotllo (disposar)</i>
<i>ensivellar</i>	<i>en (una) sivella (posar)</i>
<i>ensobrar</i>	<i>en sobre (posar)</i>

---

³⁵ El DIEC2 entra *afocat -da*, que podem considerar una forma de participi. Quant al so [k], *foc* presenta al·lofonia, /g/ i /k/: existeixen *foquejar* (DCVB) i *foguejar*. Aquesta al·lofonia pot explicar-se per reinterpretació: el so [k] final pot haver-se interpretat com un fonema /k/ en comptes d'un fonema /g/.

<i>entaular</i>	<i>a/en taula (posar)</i>
<i>enterrar</i>	<i>en/a terra (posar)</i>
<i>entinar</i>	<i>en tina (posar)</i>
<i>envaixellar</i>	<i>en vaixell (posar)</i>
<i>envalisar</i>	<i>en valisa (posar)</i>
<i>envasar</i>	<i>en vas (posar)</i>
<i>envelar</i>	<i>amb (un) vel (cobrir)</i>
<i>envescar</i>	<i>amb vesc (untar)</i>
<i>enxarxar</i>	<i>en xarxa informàtica (posar)</i>

Així, doncs, el SPrep [*en sobre*] (independentment de si hi ha determinants) és tractat unitàriament: la forma fonològica /en + sobr/, composta en principi per dos morfemes, es comporta com un lexema, en què la preposició acaba tenint un comportament afixal. Durant el moviment, el SPrep actua unitàriament, soldat; per això el nou verb té la preposició enganxada al davant. A l'hora d'obtenir un substantiu d'acció i efecte d'aquest verb, no pot tornar a ser [*ensobr*].

Aquest comportament pot explicar-se de dues maneres. Una explicació possible és que el segment *a-* o *en-* pot requerir uns determinats recursos nominalitzadors; seria, doncs, un cas de règim afixal. Una altra explicació possible és que el grup *en + sobre* és en origen un sintagma i no pas un mot, i això ja blocaria la possibilitat de fer *marxa enrere*, és a dir, que el verb resultant no pot esdevenir un mot bin específicament categorialment N/V.

Hem de dir, també, que l'espanyol no té aquesta restricció en els casos amb preposició, i pot usar substantius d'acció i efecte com *embarque*, *ensobre*, *enfoque*, *envase*, *entierro*, *encuadre*, *enganche*, etc. En català tenim alguns casos de conversió que es consideren calcats de l'espanyol:

[25]	<i>embarcar</i>	<i>en una barca (posar)</i>	<i>embarcament (*embarc)</i> esp. <i>embarque</i>
	<i>enquadrar</i>	<i>en (un) quadre (posar)</i>	<i>enquadrament (*enquadre)</i> esp. <i>encuadre</i>
	<i>enfocar</i>	<i>amb un foc[us] (posar)</i>	<i>enfocament (*enfoc)</i> esp. <i>enfoque</i>
	<i>encartar</i>	<i>en una carta (posar)</i>	<i>encartament (*encart) (DCEmp)</i> esp. <i>encarte</i>

Ara bé: uns pocs verbs amb aquesta construcció admeten la conversió quan nominalitzen: *encaix*, *envol*, *envàs*, *embosca*, *enllaç*, *engreix*, etc. Per a aquests casos cal plantejar la possibilitat que [*en caix*], [*en vol*], [*en vaz*], [*en bosc*], [*en llaç*] i [*en greix*] s'han reinterpretat fonològicament i sintàcticament. Però, amb tot, en algun d'aquests casos es pot considerar que no es trenca la regla, ja que hi ha un canvi semàntic. Així, *encaixar* pot ser *encaix* quan significa, figuradament, 'ajustar' (*L'encaix de les peces*), i *encaixada* quan significa 'xocar les mans'; però en el sentit recte de 'posar en caixa' només pot ser *encaixament*. Alhora, Riera (1997) esmenta que *envàs* com a substantiu d'acció i efecte és poc recomanable i que més val emprar *envasatge*. De la seva banda, *embolic/embolicar* pertany a aquest grup, però sembla que s'ha perdut la motivació semàntica i que es

considera *embolic* com un lexema nou, amb significat d'acció, i que, per tant, s'encasellaria a la conversió per categorització. Per tant, com a excepcions reals a aquesta regla potser només tenim *envol* (*L'envol de l'ocell*), *engreix* (*L'engreix d'animals*), *enllaç* (*L'enllaç matrimonial es farà al santuari de Queralt*) i *endoll* (*Fes-hi un endoll*).³⁶

Diguem, finalment, que Sancho Cremades (1995: 73-75) considera que aquesta explicació per a mots com *enganxar*, *ensalar*, etc., no és vàlida, i que el segment *en-* no pot considerar-se una preposició soldada. Davant d'això, es podria considerar que *en-* i *a-* són prefixos —tal com fa Cabré i Castellví (1994, vol. II: 66)—, perquè, de fet, el seu comportament és, almenys formalment, idèntic. Ara bé: que el segment *en-* o *a-* funcioni com un prefix i calgui considerar-l'hi com a tal, també es podria considerar que és un prefix que prové de la preposició *o*, dit d'una altra manera, que les preposicions poden esdevenir prefixos en determinats contextos (com, d'altra banda, ha ocorregut amb prefixos forts del tipus *contra-* o *ultra-*).

3.3.3. Adjectius relacionats amb verbs

La conversió per recategorització també afecta els adjectius ([1c]):

[26]	<i>buidar</i>	<i>posar, fer buit (una cosa)</i>
	<i>alegrar</i>	<i>posar, fer alegre (algú)</i>
	<i>torçar</i>	<i>posar, fer tort (alguna cosa)</i>
	<i>estretir</i>	<i>posar, fer estret (alguna cosa)</i>
	<i>molestar</i>	<i>ser molest (a algú)</i>
	<i>mullar</i>	<i>ser, fer moll (alguna cosa)</i>
	<i>oxidar</i>	<i>fer esdevenir òxid (alguna cosa)</i>

3.4. Comentaris addicionals

3.4.1. Sobre la necessitat de dues explicacions

Un aspecte que cal justificar és el motiu pel qual hem recorregut a dues explicacions diferents per a donar compte de tots els casos d'[1]. En efecte, sembla que res no impedeix d'explicar, per exemple, els casos d'[1a] (*toc/tocar*) com s'ha fet amb [1b] (*arrel/arrelar*), és a dir, de considerar que en tots els casos un mot (categorialment marcat com a substantiu al lexicó) es mou fins a la posició nuclear del verb, i allí pren els morfemes propis d'aquesta nova categoria (i el nou mot seria carregat al lexicó, finalment). De tota manera, procurarem exposar els criteris i els raonaments que ens han conduït a fer explicacions distintes.

Com tots els autors precedents, amotllem la nostra anàlisi en funció d'allò que es pretén descriure. Si ens hi fixem, el model herencial estableix la seva teoria partint d'un

---

³⁶ El primitiu és *dolla* 'forat d'una eina agrícola per on es passa el mànec'. Tot i que *endoll* també és una 'cosa', el DLC3 indica que també significa 'acció d'endollar'.

únic paràmetre bàsic: analitzar l'herència argumental dels lexemes; i aquesta anàlisi els porta a fer un seguit d'explicacions que, com hem vist [veg. cap. *Delimitacions conceptuals i metodològiques*], per a la nostra descripció no sempre serveixen. Si volem descriure els substantius d'acció i efecte, entenem que un substantiu [+ACC] com *bot* es relaciona d'una determinada manera amb *botar*, més semblant o acostada a la relació que tenen *sensibilitzar* i *sensibilització* que no pas a la relació que hi ha entre *arrel* i *arrelar*, o entre *tractor* i *tractorar* 'subsolar amb tractor (una finca, un terreny, una plantació)'. Com a conseqüència d'això, també podem considerar que tenen comportaments diferents. Si, per exemple, *sensibilització* i *tractorar* són mots que s'han generat per processos diferents, és possible que *bot*, més acostat al primer, tingui un comportament també diferent de *tractor*.

Aquesta hipòtesi es confirma amb tres fets, el primer dels quals és l'herència argumental: *toc* és sinònim de *tocament* i, per tant, té exactament els mateixos arguments (*El Pep toca tot el que veu = El toc del Pep a tot el que veu = El tocament del Pep a tot el que veu*), mentre que *tap* i *tapament* no coincideixen. El segon fet és que es pot considerar els noms com una supracategoria, i dins dels substantius (categoria) hi hauria subcategories, entre les quals *abstracte* vs. *concret* (CUENCA 1996). El tercer fet és que als diccionaris no hi ha gairebé cap cas —o no hem trobat cap cas— de substantiu [+ACC] que no tingui un verb o una locució verbal (fins i tot hem sentit *petonar* 'fer un petó'), cosa que no ocorre amb els objectes, ja que *llibrar 'llegir un llibre' o 'fer un llibre' o *textar 'fer un text' no són al lexicó (almenys avui). La unicitat de comportament dels mots d'[1a], amb doble possibilitat categorial, convida a considerar que la doble categoria és inherent al lexema.

Un cop explicitats els nostres pressupòsits, exposarem les conseqüències que hauria tingut considerar d'una manera única tots els casos d'[1], les quals, com veurem, no són admissibles des dels nostres supòsits. D'una banda, si formulem una única regla per a tots els casos hem de tractar igual substantius d'acció i efecte i substantius concrets (instruments i llocs). Llavors, o bé considerem *sal* un mot amb informació categorial binespecificada (com hem fet amb *toc*), o bé considerem *toc* un substantiu que es mou cap a la posició de verb (com hem fet amb *sal*). El primer cas és extremament arriscat d'assumir: *camí*, *telèfon*, *llesca*, *sal* o *pebre* difícilment es poden considerar substantius no marcats categorialment, és a dir, "no noms" (això potser només es podria formular en casos com *jutge/jutjar*, però no en tots els altres indicats).

De l'altra banda, si admetem la possibilitat de considerar els duets amb substantius [+ACC] (com *xoc/xocar*) com a fruit d'una conversió per recategorització similar a la d'*arrel/arrelar* (és a dir, que un verb es mou a la posició de N) hi ha el problema dels substantiu d'acció i efecte del verb. En efecte, *sal* no és [+ACC], i el verb *salar*, fruit d'un moviment de *sal*, necessita, per a indicar 'acció de salar', el derivat per sufixació *salament*, el qual, com hem vist, no és sinònim de *sal*. L'acció del verb expressada per mitjà d'un substantiu només pot fer-se, en els casos d'[1b] i [1c] (és a dir, noms [—ACC] i adjectius), mitjançant un derivat del verb, obtingut per sufixació o per habilitació (els sufixos indiquen la nova categoria gramatical; el verb dona al nou mot el tret semàntic [+ACC]). Per contra, si *toc* és considerat un substantiu i, com a tal, [+ACC] (com ho són *xoc*, *truc* o *bram*), no té sentit que aparegui un nou substantiu d'acció i efecte derivat del verb seguint el model descrit adés. Això és el que ocorre en francès, com hem vist a la nota de Cabré i Castellví & Rigau (1986): un substantiu com *toc* faria inviable el derivat *tocament*. I això no passa en català: *tocament*, *xocament*, *trucada* o *bramada* són sinònims de *toc*, *xoc*, *truc* o *bram* (deixem ara que algun cas, com *xocament*, siguin difícilment usables: l'ús per part d'un parlant d'aquesta forma serà entesa per la resta); per tant, *fer un truc* i *fer una trucada* són

el mateix, i totes aquestes construccions són gramaticals. Si *trucar* provingués de *truc*, és presumible assumir que *fer una trucada* fóra, amb tota probabilitat, agramatical o, en tot cas, si no ho fos, tindria una possibilitat d'aparició gairebé nul·la, a causa de la redundància que implicaria l'ús dels derivats per sufixació.

Hi ha, encara, una altra possibilitat que cal tenir en compte. Hem dit que difícilment un substantiu [+ACC] pot convertir-se per a recategoritzar-se en V; però bé podíem haver considerat la possibilitat que hi hagi una conversió per recategorització a l'inrevés:

[27] $V \rightarrow N [+ACC]$

Per què hem rebutjat aquesta hipòtesi? Els avantatges són evidents: una sola i única regla per a totes les conversions, a les quals només cal indicar la direccionalitat. Però aquesta regla proposada patiria un munt de restriccions. I això llevaria efectivitat a la hipòtesi. En efecte, si aquesta regla fos operativa, tindríem **escriu* 'escriptura', **rob* 'robatori', **lleg* 'lectura', **eixuga* 'eixugada', **part* 'partença', i cap d'aquests mots no existeixen avui en català. El fet que siguin formes agramaticals fa pensar que un verb no pot convertir-se (per a recategoritzar-se) en substantiu, o, si ho fa, és sota uns paràmetres fixats. Sembla, per tant, que la relació entre un substantiu d'acció i efecte i un verb que es relacionen per conversió té lloc dins del lèxic, just abans de la inserció lèxica. Per això hem formulat la possibilitat que hi hagi una binpecificació categorial.

Cal dir, en darrer lloc —encara que això no sigui realment un argument de la teorització—, que no hi ha cap autor que doni una sola explicació per als mots d'[1]. Tant el model derivacional com l'herencial fan explicacions diferents per a [1a] i per a [1b] (fins i tot Fullana (1996) preveu quatre possibilitats). El model conversional sí que preveu la possibilitat d'una única explicació, però només n'apunta la possibilitat. En tot cas, aquesta única possible explicació ha de definir si un verb és primitiu i es converteix en substantiu o a l'inrevés:

[28] *a* categoria A $\rightarrow$ categoria B
b N $\rightarrow$ V
b' V $\rightarrow$ N
b'' Adj $\rightarrow$ V

És a dir, com a conseqüència d'això, hi ha l'obligació de preveure també la descripció de la direccionalitat, és a dir, d'establir un primitiu i un derivat i determinar quin és quin en cada cas (si el verb deriva del nom o el nom del verb). La regla és única, però hi ha unes subregles de funcionament o de restricció en el pas de la categoria A a la categoria B; si no fos així, qualsevol V pot esdevenir N i qualsevol Adj pot esdevenir V per conversió.

3.4.2. Sobre formes femenines i masculines

Alguns substantius que participen en la conversió tenen forma masculina i alguns forma femenina:

[29]	VERB	SAE
	<i>doldre</i>	<i>dol</i> ‘el fet d’estar dolgut per la mort d’algú’
	<i>tastar</i>	<i>tast</i> ‘el fet de tastar alguna cosa’
	<i>saltar</i>	<i>salt</i> ‘el fet de saltar’
[30]	VERB	SAE
	<i>minvar</i>	<i>minva</i> ‘el fet de minvar’
	<i>remuntar</i>	<i>remunta</i> ‘el fet de remuntar un edifici’ (Menorca)
	<i>visitar</i>	<i>visita</i> ‘el fet de visitar algú’

Cal suposar, per a aquests casos, que els lexemes [*dol*]_{N/V}, [*tast*]_{N/V} i [*salt*]_{N/V} binespecificats categorialment tenen, per a la categorització de substantiu, la informació morfològica del gènere [+MASC], de manera que quan es categoritzen com a [+N] en resulten mots masculins. Igualment, cal suposar que els lexemes [*minv*]_{N/V}, [*remunt*]_{N/V} i [*visit*]_{N/V} binespecificats categorialment tenen, per a la categorització de substantiu, la informació morfològica del gènere [+FEM], de manera que quan es categoritzen com a [+N] en resulten mots femenins (els quals, a més, reben el morfema de femení *-a*).

Sobre aquest aspecte cal dir que la terminació *-a* de casos com *visita*, *remunta* o *minva* és el morfema de femení del substantiu. La concordança morfològica d’aquests substantius no deixa marge de dubte (*La seva visita fou llarga, Cal fer una remunta de l’edifici, Va patir una minva lenta però clara*). No ho considerem, doncs, la vocal temàtica de la I conjugació —que coincideix formalment amb el morfema de femení—. ³⁷ Val a dir, però, que Gràcia resol que aquesta *-a* és un dels sufixos que marca [+N], com ho és $\emptyset$ del masculí:

---

³⁷ Pérez Saldanya, Sifre & Todolí (2004: 246) consideren que, en algun cas (“estranyament”, diuen aquests autors), el substantiu pot dur la vocal temàtica. Posen l’exemple de *busca*. No hem sabut veure el motiu pel qual aquests autors consideren que la *a* final del substantiu *busca* és la vocal temàtica (tampoc ho expliquen). Suposant que fos el substantiu d’acció i efecte del verb *buscar* (per tant, sinònim de *cerca*), com que seria femení podem considerar que la *a* final és el morfema de femení dels substantius (*la busca de gent = la cerca de gent*). En cas que aquests autors es refereixen al substantiu masculí *busca* ‘aparell localitzador’ (que apareixeria en frases com *Tingues el busca engegat, per si t’he de localitzar*), aquest mot és fruit d’una truncació del compost *buscapersones* (segons el Termcat, *cercapersones*). Si fos així, efectivament la *a* final de *busca* és la vocal temàtica. Ara bé: el mot *busca* no s’ha format per conversió a partir del verb *buscar*, sinó per truncació d’un compost V+N (*buscapersones*). Per tant, no sembla que puguem considerar que hi ha substantius d’acció i efecte obtinguts per conversió que mantenen la vocal temàtica del verb. (D’altra banda, hi ha altres exemples semblants en espanyol: *el limpia* fa referència a l’eixugaparabrisa, i és un mot col·loquial obtingut per truncació del compost *limpiaparabrisas*.) Pel que fa a mots com *guarda*, *guaita*, *espia*, *defensa*, *tropa* (en frases com *Ser un tropa*), etc., que designen persones que fan una feina (‘el qui guarda’, ‘el qui guaita’, ‘el qui espia’, ‘el qui defensa’, ‘el qui ascendeix socialment o políticament’, etc.), aquí sí que hi ha la vocal temàtica; però també podem considerar —i creiem que és millor així— que es tracta d’una habilitació gramatical d’una forma personal del verb [veg. cap. *Habilitació gramatical*] i per tant aquests mots tampoc serien fruit d’una conversió. A més, en el cas de *guarda* (o *guardia*) i *guaita* es tracta de mots d’origen germànic (BRUGUERA 1986: 48-50) i, doncs, amb una morfologia original distinta del llatí.

“Aquesta vocal [la *a*], que de vegades s’ha identificat amb la vocal temàtica, es podria considerar [...] un marcador de paraula, corresponent al morfema de gènere femení (els altres noms tindrien un morfema de gènere masculí Ø). [...] Si el gènere és una categoria funcional que apareix en un nivell superior al del nucli nominal (el sufix) i després d’ajuntar l’arrel al sufix tot el bloc es mou al costat del nucli de gènere [...], podem suposar que tant els noms sense vocal final com els que tenen aquesta *-a* tenen el sufix derivatiu zero.” (GRÀCIA 1995: 32-33)

Al costat d’aquests substantius tenim aquests altres:

[31]	VERB	SAE1	SAE2
	<i>ajudar</i>	<i>ajut</i>	<i>ajuda</i>
	<i>cremar</i>	<i>crem</i> (DCVB; Eivissa)	<i>crema</i> (exemple: <i>crema de rostolls</i>)
	<i>fregar</i>	<i>frec</i>	<i>frega</i>
	<i>cridar</i>	<i>crit</i>	<i>crida</i>
	<i>rebaixar</i>	<i>rebaix</i>	<i>rebaixa</i>
	<i>aplegar</i>	<i>aplec</i>	<i>aplega</i>

Per a substantius d’acció i efecte com *ajut* i *ajuda*, cal explicar per què hi ha gènere masculí i gènere femení. Podem formular fins a quatre explicacions:

1. Es podria suposar que un masculí com *crit* i un femení com *crida* són dues variants d’un mateix mot (amb variació flexiva, doncs). És a dir: el mot *crit* en realitat tindria flexió de gènere com *noi*. Aquesta hipòtesi, però, es pot descartar perquè, llevat d’*ajut* i *ajuda* i *crem* i *crema*, no hi ha sinonímia entre els parells; i en el cas que ens ocupa no té gaire sentit considerar que hi ha flexió de gènere sense que hi hagi més o menys la mateixa informació semàntica.
2. Una altra opció és recórrer a la pseudoflexió (MASCARÓ 1986) [veg. cap. *Delimitacions conceptuals i metodològiques*]. Però la pseudoflexió s’interpreta com que, a partir d’un mot, se n’obté un altre; la qual cosa implica determinar que un dels dos és primer des del punt de vista logicotemporal, i és difícil determinar si primer és *crit* i després *crida*, o a la inversa. Com a màxim podríem arribar a considerar que hi ha pseudoflexió, però sense arribar a determinar quin és el primitiu i quin el derivat.
3. També es podria considerar que els lexemes [*ajud*]_{N/V}, [*freg*]_{N/V}, [*crid*]_{N/V} i [*apleg*]_{N/V}, a més d’estar binespecificats categorialment, tenen la informació morfològica [$\pm$ MASC], és a dir, també estan binespecificats pel que fa al gènere, de manera que quan es categoritzen com a [+N] en poden resultar mots masculins o mots femenins, o bé tots dos. Aquest plantejament, però, col·lideix amb el plantejament de gènere inherent, en el sentit que una paraula ha d’estar marcada quant al gènere, i la binespecificació implica una mena de no-marcatge.
4. La posició que creiem que se sosté millor —sense violentar les descripcions que s’han fet sobre el gènere en català (per autors com Viaplana, Mascaró i Clua)— és la següent. En tots els casos —excepte *ajut/ajuda* i algun altre—, el substantiu d’acció i efecte masculí té un significat diferent respecte el

substantiu d'acció i efecte de femení. Així, *frec* significa 'petit contacte' i *frega* 'acció de passar la mà o un altre estri, suaument i continuadament, sobre una superfície'. El que és més important, però, és que el verb amb el qual es relacionen aquests substantius d'acció i efecte també expressa, en algun cas, els dos significats. Per tant:

- 4.1. És possible que algunes diferències semàntiques entre un substantiu d'acció i efecte i un altre substantiu d'acció i efecte algun cop puguin explicar-se perquè un mateix verb ja significa dues o més coses, de manera que es reserva un substantiu d'acció i efecte per a un dels significats del verb i l'altre substantiu d'acció i efecte per a l'altre significat del verb. Així, si un verb té dos significats (generalment l'un per extensió semàntica de l'altre), es podria arribar a parlar de dos *subverbs* diferents i, per tant, cadascun tindria el seu propi substantiu d'acció i efecte. Per exemple, *cridar*₁ (v. intr. 'parlar fort') tindria com a substantiu d'acció i efecte el mot *crit* (*El crit es va sentir de lluny*), mentre que *cridar*₂ (v. tr. 'fer venir algú') tindria com a substantiu d'acció i efecte el mot *crida* (*Farem una crida general*). El lexema [*crid*]₁ estaria binespecificat quant a categoria gramatical; i, pel que fa al gènere —que només s'activaria quan es categoritza com a [+N]—, estaria marcat com a [+MASC]. Alhora, el lexema [*crid*]₂ estaria binespecificat quant a categoria gramatical i, pel que fa al gènere —que només s'activaria quan es categoritza com a [+N]—, estaria marcat com a [+FEM]. Semblantment, *aplegar* 'reunir, recollir' tindria com a substantiu d'acció i efecte *aplega* quan el complement directe és inanimat (*Fa aplega d'almoines*) i tindria com a substantiu d'acció i efecte *aplec* quan el complement directe és animat (*Un aplec de gent*). Quant a *rebaixa* i *rebaix*, semànticament cadascun cobreix una parcel·la del significat de *rebaixar* ('fer més baix de preu', per a *rebaixa*, i 'fer més baix de nivell (un objecte)', per a *rebaix*). Un cas semblant a tots aquests seria *defendre*; aquest verb és sinònim de *defensar* però també significava 'prohibir'; el substantiu d'acció i efecte del primer significat és *defensa*, i el substantiu d'acció i efecte del segon significat és *defens* (segons el DLC3, en el dret andorrà *defens* significa 'acció de privar que el bestiar públic pugui pasturar en un predi, o si més no que pugui pasturar sense pagar indemnització').
- 4.2. Val a dir, però, que aquesta explicació només resol *crit/crida*, *aplec/aplega*, *rebaix/rebaixa* i *defens/defensa*. Pel que fa a *frec* i *frega*, sí que hem de recórrer a la pseudoflexió, ja que el significat del verb *fregar* es troba en tots dos substantius. L'única diferència entre *frec* i *frega* és que *frec* indica un tipus d'acció de fregar, mentre que *frega* indica un altre tipus d'acció de fregar. Per tant, en el lexema [*freg*]_{N/V} creiem que hi ha el gènere [+MASC] quan categoritza com a [+N] (*frec*), i que quan cal introduir-hi el matis de 'continuïtat' es fa femení per pseudoflexió (*frega*). Aquesta mateixa explicació pot servir per a *ajut/ajuda*, si bé no hi ha tanta diferència semàntica entre tots dos (són intercanviables, si bé cada cop més *ajuda* indica que és d'aportació econòmica).³⁸

---

³⁸ Caldria estendre l'anàlisi a altres casos històrics: modern *demora*, antic *demor* (relacionats amb *demorar*).

(Més avall parlem també de casos com *sobrepuig* respecte de *puja*, en què la forma masculina de *sobrepuig* segurament s'explica per influència del prefix *sobre-*.)

3.4.3. Sobre formes femenines i adjectivals

Lligat amb el que s'ha exposat anteriorment hi ha un altre grup de mots. És aquest:

[32]	VERB	ADJECTIU	SAE
	<i>millorar</i>	<i>millor</i>	<i>millora</i>
	<i>criticar</i>	<i>crític -a</i>	<i>crítica</i>
	<i>travessar</i>	<i>través</i>	<i>travessa</i> 'cursa camp a través' ³⁹
	<i>baixar</i>	<i>baix -a</i>	<i>baixa</i> (<i>Anar a la baixa</i>)
	<i>alçar</i>	<i>alt -a</i>	<i>alça</i> (<i>L'alça dels preus</i>)

Per a aquests triplets hem de proposar aquesta explicació (consonant amb el que hem anat plantejant): els adjectius (*millor*, *crític*, etc.) poden experimentar una conversió per recategorització, amb la direcció Adj > X. És un procés transcategoritzador, de manera que tenim dos mots, l'adjectiu (que pot equiparar-se al primitiu de la derivació) i un lexema X. El lexema X està binespecificat categorialment: [±V] o [±N]. Així és com tenim el verbs *millorar*, *criticar*, etc., i els substantius d'acció i efecte *millora*, *crítica*, etc. Fixem-nos que, quan es dona aquest procés, el substantiu d'acció i efecte és sempre femení. Per tant, podem afirmar que hem detectat una regla específica per a aquests casos de conversió: si hi ha un adjectiu que en certa manera fa el paper de primitiu, el substantiu d'acció i efecte ha de ser femení.

Un cas que caldria incloure dins d'aquesta llista és la família de *ploure*, que presenta al·lomorfa:

- [33] *pluig* (adj.) 'dit del vent que porta pluja'
pluja (subst.) 'el fet de ploure'
ploure (verb) 'caure aigua del cel'

L'arrel d'aquest verb té tres al·lomorfs:

[34]	<i>plog</i> (/plɔg/)	participi (+ <i>-ud</i>)	<i>plogut</i>
		formes de subjuntiu	<i>plogui</i> , <i>plogués</i>
		gerundi ₁	<i>ploguent</i>

³⁹ El mot *través* és entrat, al DLC3, com a substantiu masculí; però fonamentalment apareix en locucions adjectives o adverbials: *de través* (*Posar-se una cosa de través*), *a través* (*Una cursa camp a través*), *a través de* (*Va passar a través del bosc*), etc. *Travessa* és [+ACC] però també [—ACC] 'fusta travessera'.

<i>plov</i> (/plɔv/) ([u]/[β]/[v])	formes d'indicatiu gerundi ₂ infinitiu	<i>plou, plovía, plourà</i> <i>plovent</i> <i>ploure</i>
<i>pluj</i> (/pluz/)	substantius adjectius altres	<i>pluja, plugim, plugina</i> <i>pluig, plujà</i> <i>plugim-plujot</i>

Com es pot veure, l'existència de l'adjectiu (*pluig*) força que el substantiu sigui femení (*pluja*).⁴⁰

3.4.4. Sobre la conjugació

És difícil determinar per què, en català, hi ha verbs obtinguts per conversió que presenten una conjugació o una altra. La majoria de verbs obtinguts per conversió són de la I conjugació (vocal temàtica *-a-*); però n'hi ha algun de la III conjugació (vocal temàtica *-i-*, com *espessir, florir*, etc. També n'hi ha de la II conjugació: *cruixir/crúixer*. I fins i tot hi ha verbs amb les tres conjugacions (són, però, casos excepcionals): *botar, botre, botir*. És possible que això es degui a factors diacrònics: actualment, el català genera verbs nous amb la I conjugació; però és possible que en un determinat moment la III conjugació fos altament rendible. Si algun verb es va obtenir per conversió en una època en què la III conjugació era rendible, s'explicaria per què actualment hi ha verbs com *espessir* o *florir* (vegeu l'apartat següent).

3.4.5. Sobre la informació històrica

La hipòtesi de la conversió pot semblar estar en contradicció amb l'explicació històrica del lèxic —almenys pel que fa als substantius [+ACC]—, ja que en algun cas es pot documentar que un mot que considerem binspecificat al lèxic (i que, per tant, pot ser tant verb com substantiu) prové d'un nom o un verb, exclusivament. Per posar un exemple, *aturar* prové del llatí *atturare* (DEt: 91), i *atur* s'ha generat posteriorment. Històricament, doncs, el lexema [*atur*] era en origen un verb.

De tota manera, la descripció lingüística feta a partir de l'anàlisi de la competència del parlant (i així és com han treballat el model conversional i l'herencial) preveu que aquest parlant no té perquè tenir coneixement de la història del seu lèxic. Al lèxic, per tant, hi ha peces lèxiques; i hom pot anar augmentant el repertori en funció de les necessitats comunicatives (noves realitats a designar o bé la tipificació de diversos registres, que condicionaran l'ús d'una variant o d'una altra). Per tant, si considerem que [*toc*] o [*cruix*] —paraules patrimonials— tenen una doble manifestació segons la posició que ocupen en la frase ([+N]: *toc* i *cruix*, o [+V]: *tocar* i *cruixir/crúixer*), és perquè no estan (prou) marcats categorialment, independentment que fossin en origen un substantiu o un verb. Suposant que un mot sigui en origen verb (com *aturar*) o substantiu (com *clic*, com havíem vist), l'ús d'aquests mots com a binspecificats categorialment vol dir que el

⁴⁰ Antigament, segons el DCVB, *pluig* funcionava com a substantiu masculí.

parlant ha canviat la informació categorial original, i l'ha adequada a les noves necessitats comunicatives.

Cal dir que el model derivacional, sense indicar-ho, té com a punt de partida de la seva proposta descriptiva les dades que *arrel* o *sal* són els originals, i que *arrelar* i *salar* han aparegut posteriorment. En canvi, a *toc/tocar* hi ha una regla diferent, on *tocar* és primitiu. Aquesta proposta, doncs, té un rerefons que es pot interpretar com l'encaix amb les dades històriques. Doncs bé, les dades històriques contradiuen en algun cas el fet que un substantiu [+ACC] prové del verb (com s'ha considerat per al cas de *toc/tocar*). És el cas de *clic/clicar* —esmentat més amunt—, de *contacte/contactar*, d'*impacte/impactar*, de *visió/visionar* i de *versió/versionar* i similars. Per tant, la visió que oferim d'aquest recurs lèxic és que no importa quina va ser la primera representació formal d'un mot: en el cas de [bUll], representat en *bull/bullir*, tant si primer va ser el verb com si ho va ser el substantiu, el que importa és que el parlant té una instrucció que li permet usar [bUll] tant en una posició com en una altra. Així, doncs, el procés històric no és que *clic* substantiu dona *clicar* verb, sinó que de *clic* ha esdevingut binespecificat.

3.4.6. Conversió per categorització que genera lexemes binespecificats

La nostra proposta descriptiva també ha de resoldre el cas del substantiu *empelt* (relacionat amb el verb *empeltar*), que té dos sentits: 'objecte que serveix per a empeltar' (un nom [—ACC]) i 'acció d'empeltar' (un nom [+ACC]):

[35]	[<i>empelt</i>] ₁ 'objecte'	→	<i>empelt</i> (<i>Posa-hi l'empelt ara</i>)
	[<i>empelt</i>] ₂ 'acció, nominal'	→	<i>empelt</i> (<i>Fes-hi l'empelt ara</i>)
	[<i>empelt</i>] ₃ 'acció, verbal'	→	<i>empeltar</i> (<i>Empelta-ho ara</i>)

Igualment ocorre amb [*dutx*] (expressat en femení, *dutxa*) que tant pot ser 'lloc', 'objecte' i 'acció'; amb [*despull*] (*despull* és 'acció' [=despullament] i *despulla* és 'objecte'); amb [*fresa*] (*fresa* 'acció de fresar o pondre ous els peixos, conjunt d'ous posts, època de fresar' (DLC3) i *fres* 'lloc on els peixos fresen');⁴¹ amb [*reg*] (*rec* 'solc per a regar' i *reg* 'acció o tècnica de regar'); amb [*squí*] (*esquí* 'estri per a esquiar' i *esquí* 'pràctica esportiva d'esquiar'); amb [*glaç*] (*glaç* 'objecte' / *glaça* 'acció de glaçar, glaçada') o amb [*puig*] (*puig* 'lloc' i *puja* 'acció de pujar'). Un darrer exemple seria [*llesca*], que és un objecte (*una llesca*), que genera *llescar*; aquest verb, però, amb un nou significat ('en futbol, fer la traveta bruscament'), pot esdevenir binespecificat categorialment i tenir un substantiu d'acció i efecte nou, *llesca* (per exemple, *Quina llesca li ha fumut, el defensa!* = *Quina llescada!*).

Per tal de donar compte d'aquests casos cal formular la hipòtesi següent. El mot *dutxa* és un substantiu que designa un objecte o un lloc (un nom [—ACC]) i pot experimentar una conversió per recategorització. En aquesta recategorització, però, no es

---

⁴¹ A Andorra *fresa* també s'utilitza per a indicar 'lloc on els peixos fresen' (RULL 2007c). El verb *fresar* significa 'pondre ous', aplicat a peixos i amfibis. El DIEC2 recull *fresa* amb el sentit d'acció de fresar'; el GDLC indica que també vol dir 'època de fresar' i 'conjunt d'ous posts'. Alhora, el DIEC1 recull *fres* amb el sentit de 'lloc on els peixos fresen'; el DCVB indica que també vol dir 'indret on es fresca' i 'acció de fresar'.

genera un verb, sinó un lexema binespecificat, el qual, en la inserció lèxica, pot donar un verb (*dutxar*) o un substantiu d'acció (*dutxa*).

3.4.7. Sobre la reconstrucció del lèxic

Una de les aplicacions per a la descripció del lèxic que ofereix la descripció que hem desenvolupat és que permet reconèixer i establir les relacions entre mots tot i haver perdut la baula intermèdia. Així, tenim *esmaixar* i *esmaixada*, formats damunt d'*esmaix* — forma que no recullen les els diccionaris—, que és l'adaptació de l'onomatopeia anglesa *smash* (TERMCAT 1997: 177).

Això té especial importància —almenys en el marc de la descripció del lèxic— pel fet que s'ha intentat explicar mots com *alcaldable*, *bastonada* o *pustulació*, mots presumiblement provinents de verbs (*alcaldar + *-bl*; *bastonar + PART. PASS. + F; *pustular + *-ció(n)*). Els noms de cop, com *bastonada*, a més, són altament rendibles. Cabré i Castellví (1992a: 343-344; 1994, vol. II: 40-41)⁴² parla, en aquest cas concret, del “sufix *-ada*” (és a dir, *-ad+F*), aplicat a bases nominals.

Per a donar compte de mots com *alcaldable* o *favorable* hem de preveure un sufixoide *-abl*, extret de la trunciació de *a* (tema verbal de la primera conjugació) més *-bl* (sufix adjectivador, aplicat a bases verbals); fixem-nos que no existeix el verb *alcaldar* ‘optar a alcalde’. Igualment, ‘acció pròpia de’, que trobem a *rucada* o *alcaldada*, també ha de preveure un sufixoide *-ad+F* (diferent dels que expressen ‘cop donat amb’ i ‘cop donat a’), perquè no existeix ni *rucar* ni, com hem dit, *alcaldar* (i aquí hi hauria un sentit diferent per a aquest verb: ‘fer d'alcalde’). Fins i tot a *enganxifosamenta* (forma documentada oralment) hem de preveure un comportament similar: *-ment* nominalitzador només s'aplica a bases verbals (i pren la forma femenina per a augmentar: *emprenyamenta*, *apretamenta*, *empipamenta*), però *enganxifós* és un adjectiu derivat d'*enganxifar*. Podem considerar que la parlant que va dir *enganxifosamenta* no en tenia prou amb el femení del mot amb *-ment* (*enganxifamenta*), i volia remarcar que era una cosa pròpia del que és *enganxifós*.

És possible crear sufixos nous com *-ad+F* ‘acció pròpia d'[algú]’, *-ad+F* ‘cop donat a una [cosa]’ o ‘cop donat amb una [cosa]’ i *-abl* ‘que pot ser una [cosa]’, però pot ser que en algun cas no hi hagi un nou sufix. Per això, considerem que hi ha una verbalització d'un substantiu [—ACC] o d'un adjectiu per conversió per recategorització abans d'aplicar-hi algun sufix nominalitzador. Així, *pustulació* ‘formació de pústules’ ha de preveure un verb *pustular* latent (obtingut per conversió per recategorització), encara que no figura al diccionari. Per a *enganxifosamenta*, l'explicació seria:

[36]	[<i>en ganx</i>] _N	<i>en ganxo</i>
	+ V	<i>enganxar</i>
	+ <i>-if</i>	<i>enganxifar</i> (confronteu-ho amb <i>empastifar</i>)
	+ <i>-ós</i> _{ADJ}	<i>enganxifós</i>
	+ V	<i>enganxifosar</i> (latent)
	+ <i>-ment</i> _{SUBST}	<i>enganxifosament</i> (latent)

⁴² No ressenyem els comentaris d'altres autors sobre aquest sufix per dos motius; primer, perquè el que diu Cabré i Castellví (1992a; 1994, vol. II) és el mateix que han dit altres autors, i, segon, perquè a Cabré i Castellví (1992a) n'ofereix les citacions, que són: Fabra (1956), Badia i Margarit (1962) i Marvà (1932).

+ F   *enganxifosamenta*

De fet, *enganxifosar* no s'usa, però es pot preveure la possible verbalització per conversió per recategorització dels adjectius amb *-ós* (així, per exemple, *empastifosamenta* no és impossible).

L'explicació pot semblar poc realista, ja que, en alguns casos, sembla més factible considerar que hi ha la presència d'un nou sufix. Però no manquen casos especials similars; així, per exemple, el DEt (pàg. 322), dona l'explicació del mot *enzador* 'bastó al cim del qual es posa l'enze' de la següent manera: "pròpiament, el sufix *-dor*, propi dels mots d'agent, suposaria com a mot bàsic un verb *enzar*, inexistent."⁴³

3.4.8. Sobre la rendibilitat o usabilitat

Un cop descrit el funcionament de la conversió per recategorització, convé explicar per què en alguns casos s'ha activat i en altres no. En efecte, el català disposa avui dels duets *arrel/arrelar*, però hi ha altres casos que no existeixen en català:

[37]	<i>text</i>	* <i>textar</i> 'fer un text' (tot i que hi ha <i>pretextar</i>)
	<i>full</i>	* <i>fullar</i> 'fer fulls, fer fulles, llegir un full, escriure un full?'
	<i>llibre</i>	* <i>llibrar</i> 'llegir un llibre, fer un llibre, escriure un llibre?'
	<i>carrer</i>	* <i>carrerar</i> 'anar pels carrers, passar per un carrer, fer carrers?'
	<i>carabassa</i>	* <i>carabassar</i> 'collir carabasses; les carabasses, sortir'
	<i>agenda</i>	* <i>agendar(-se)</i> 'apuntar a l'agenda, fer agendas?' (similar a <i>datar</i>)
	<i>canya</i>	* <i>canyar</i> 'fer canyes (per a batre els ametllers)'
	<i>ametlla</i>	* <i>ametllar</i> 'fer ametlles = collir ametlles'
	<i>foc</i>	* <i>fogar</i> 'fer foc'
	<i>signatura</i>	* <i>signaturar</i> 'indicar la signatura en CDU d'un llibre'
	<i>disc</i>	* <i>discar</i> 'escoltar o reproduir un disc sonor'

Res no sembla, a primera vista, que impedeixi l'aparició d'aquests verbs, però cal donar una explicació per la qual no s'han generat. En primer lloc, es pot considerar que no es generen (o no se solen generar) aquells casos en què el verb que acompanya el substantiu és poc marcat (*fer, posar*, etc.).

Una altra explicació és que en altres casos no es genera el verb, però que res no impedeix que no hi hagi una conversió per recategorització. Es pot dir, doncs, que el parlant disposa de les dues possibilitats, i escollirà l'una o l'altra en funció de les necessitats comunicatives, l'economia del llenguatge o, simplement, repetint les construccions usades per altri. En aquest punt es pot introduir les bases de la teoria de l'optimitat en la descripció de la morfologia lèxica.⁴⁴

---

⁴³ Vegeu, més avall, la problemàtica específica de nous verbs com *correlar* (per *correlacionar*), *perfondre* (extret de *perfusió*) i *erodir* (per *erosionar*).

⁴⁴ Afegim-hi que en anglès aquest recurs és diferent, ja que en trobem més casos. Així, *to book* és 'fer una reserva' ('inscriure al llibre de reserves').

3.4.9. Sobre variacions dialectals

La regla de conversió sol tenir una aplicació generalitzada, i tots els parlants fan servir *crit* o *neteja*, per exemple. Tanmateix, també es poden trobar diferències dialectals:

[38]	VERB	SAE GRAL.	SAE PER CONVERSIÓ (DIALECTAL O NO GRAL.)
	<i>acostar</i>	<i>acostament</i>	<i>acost</i> (Fabra, <i>Conversa</i> 86, 26-2-1920 ⁴⁵)
	<i>aixecar-se</i>	<i>aixecada</i>	<i>aixec</i> ‘revolta’ (Fabra, <i>Conversa</i> 86, 26-2-1920)
	<i>brogir</i>	<i>brogit</i>	<i>bruig</i> (DCF, DCVB) (Rosselló)
	<i>cobrir</i>	<i>coberta</i>	<i>cobro</i> ‘aixopluc’ (<i>donar cobro</i>) (DIEC2)
	<i>córrer</i>	<i>correguda</i>	<i>corra</i> (<i>corra de bous</i> ‘cursa’)
	<i>cremar</i>	<i>crema</i>	<i>crem</i> (DCVB) (Eivissa)
	<i>créixer</i>	<i>crescudà</i>	<i>creixa</i> (<i>creixa de la mar</i>)
	<i>dormir</i>	<i>dormida</i>	<i>dorma</i> (DCVB) (Mallorca, infantil)
	<i>eixivernar</i>	<i>eixivernada</i>	<i>eixivern</i> ‘eixivernada’ (RULL 2007c) (Andorra)
	<i>encetar</i>	<i>encetament</i>	<i>encet</i>
	<i>escopir</i>	<i>escopida</i>	alg. <i>escup</i> ‘escopinada’ (VENY 1982: 118) ⁴⁶
	<i>escórrer</i>	<i>escorreguda</i>	<i>escorro</i> ‘acció d’escórrer’ (DECLC, vol. II: 961) (Empordà)
	<i>errar</i>	<i>errada</i>	<i>erro</i> ‘acció d’errar-se’ (REIG 1999: 268) [<i>e oberta</i>]
	<i>explicar</i>	<i>explicació</i>	<i>explic</i> (Fabra, <i>Conversa</i> 86, 26-2-1920)
	<i>mastegar</i>	<i>mastegada</i>	<i>mastec</i>
	<i>plantar-se</i>	<i>plantada</i>	<i>planto</i> ‘acte d’aturar-se, de negar-se a caminar o a continuar obrant’ (DCVB)
	<i>remuntar</i>	<i>remuntada</i>	<i>remunta</i> ‘fet de remuntar un edifici’ (Menorca)
	<i>sucar</i>	<i>sucada</i>	<i>suca</i> ‘fet de sucar una torrada a l’oli nou’ (Lleida)
	<i>temptar</i>	<i>temptació</i>	<i>tempta</i> (<i>tempta de vaquetes</i> , Terres de l’Ebre)

3.4.10. Marques suprasegmentals

En català no s’usen les marques suprasegmentals (accentuació, entonació, quantitat, etc.) per a distingir un mot binespecificat en funció de la categoria gramatical específica que mostri. Les diferències entre la morfologia nominal i la verbal, d’una banda, i la sintaxi, de l’altra, permeten la distinció.

⁴⁵ Pàg. 90 de l’edició crítica de Joaquim Rafel (Edhasa, 1983).

⁴⁶ Diu Veny (1982: 118): “Una part del lèxic alguerès ha sofert modificacions específiques. [...] La ‘saliva’ es diu *escopina* i l’‘escopinada’ es diu *escup*.”

Tanmateix, tenim —segons els diccionaris— un cas curiós. El GDLC entra *equivoc* i *equivoc*:

equivoc -a 1 *adj* 1 Susceptible d'èsser entès o interpretat de dues maneres diverses o més. *La seva resposta és equivoca. Un mot equivoc, una expressió equivoca. Una experiència equivoca.* 2 Sospitós, dubtós moralment. *Una dona equivoca. El seu comportament és equivoc.* 2 *m* Paraula, acció, etc, que pot ésser entesa o interpretada de dues maneres diverses o més. *Desfer, dissipar, l'equivoc. Ací hi ha un equivoc.* [GDLC]

equivoc *m* Equivocació. *Això ha estat un equivoc.* [GDLC]

El DIEC2 també entra *equivoc* 'equivocació'. En canvi, el DIEC1 entra *equivoc* (substantiu: 'equivocació') i *equivoc -a* (adjectiu; també com a substantiu amb el sentit d' 'allò que pot ser interpretat de dues maneres'). El GD62, de la seva banda, tampoc entra *equivoc*.

A banda d'aquest mot, també tenim algun cas de doble accentuació:

[39] *castigar*   *càstig* [ˈkastik]
                              castic [kasˈtik] o [kəsˈtik]

Cal precisar que hi ha llengües que sí que tenen marcatge suprasegmental: és el cas de l'anglès, que, en alguns mots de dues síl·labes, canvia la posició de l'accent segons si són substantius o verbs. Així, els substantius estan marcats amb l'accent a la primera síl·laba, mentre que els verbs estan marcats amb l'accent a la segona síl·laba. Cal dir, però, que aquest recurs no es dona en tots els casos i hi ha una certa vacil·lació en l'assignació d'accents. A més, és un recurs en regressió, en el sentit que alguns mots són pronunciats amb l'accent fix en una síl·laba independentment de la categoria gramatical en ús. Alguns exemples són (els agafem del CED; subratllem la vocal tònica):

[40]	SUBSTANTIU	VERB
	<i>replay</i> 'represa'	<i>replay</i> 'tornar a fer (una cosa)'
	<i>remake</i> 'repetició' ⁴⁷	<i>remake</i> 'tornar a fer'
	<i>record</i> 'enregistrament'	<i>record</i> 'enregistrar'

(Però: *remit*, que pot ser *remit* o *remi*t com a substantiu, i només *remi*t com a verb.)

3.4.11. Limitacions sintàctiques

No tots els substantius d'acció i efecte obtinguts per conversió poden usar-se en tots els contextos. La praxi ha fet que alguns d'aquests substantius tan sols apareguin en determinades construccions. Així, per exemple, existeix l'expressió *tenir xarra* (usual al

---

⁴⁷ Aquest substantiu també s'usa en català com a 'nova versió d'una pel·lícula anterior' (però es posa l'accent a la segona síl·laba: [riˈmejk]).

Camp de Tarragona), que no és equivalent semànticament a *xarrar*. Semblantment, el substantiu *pac* 'acció de pagar' només ocorre en l'expressió *en pac de* 'en recompensa de' (DIEC2).⁴⁸

3.5. Modificacions morfofonològiques i al·lomorfies

3.5.1. Reparacions per a sil·labificar

Un cop els lexemes s'han proveït d'informació com a substantiu, s'hi apliquen les regles morfofonològiques generals de la llengua i en l'ordre que pertoqui. Així, /gaz/ ensordirà la consonant final (PRADILLA 2002: 289-290; BONET & LLORET 1998: 103-105) i a /ka'min/ substantiu masculí singular s'hi aplica la regla que permet eliminar la nasal alveolar en posició final (BIBILONI 2002: 273-274; BONET & LLORET 1998: 99-100):

[41] [+CONS] → [+SORD] / __#
[—SON]⁴⁹

[42] *n* → ø / __#

Aquestes regles s'han d'aplicar en un moment concret; no poden fer-ho abans de la dotació de morfemes perquè, si no, no tindriem *camins*, de la mateixa manera que l'ensordiment de /z/ a *gas* no pot aplicar-se abans d'afegir-hi sufixos, perquè no tindriem llavors una essa sonora a *gasificar*.

Finalment, se sil·labifica la seqüència fònica i en sorgeix la forma definitiva:⁵⁰

[43] *a*   *arbre*   [ˈabre]   (amb epèntesi per a sil·labificar *a(r)br*)
         taula   [ˈtawle]   (amb morfema de femení)
         dent   [den]   (els dialectes del sud poden sil·labificar el grup final *-nt*, però els del nord fan caure la consonant final)⁵¹

⁴⁸ El DIEC2 recull l'expressió *en pac de*; l'entrada és tota la construcció, i això fa pensar que només admet el mot *pac* en aquest context. En canvi, el DLC3 recull dos usos per a *pac*; amb tot, el DLC3 du l'epígraf *esp[ecialment]* a la segona accepció (la construcció *en pac de*), i per tant cal interpretar com que bàsicament s'usa en aquest context:

en pac de *loc prep* En recompensa de. [DIEC2]

pac m 1 Pagament. 2 **en pac de** *esp* En recompensa de. [DLC3]

⁴⁹ [—SON] indica que les consonants no són sonants, és a dir, no són a prop de les vocals en la cadena de sonància universal. Les nasals i les líquides poden mantenir-se sonores (com les vocals), ja que no tenen alternativa sorda —en català—. En canvi, els sons fricatius i africats i els oclusius sí que s'ensordeixen.

⁵⁰ Oferim aquesta transcripció fonètica en català nord-occidental.

⁵¹ L'espanyol tampoc pot sil·labificar aquest grup en posició final, i recorre a l'epèntesi: *diente*.

<i>b</i>	<i>truc, trucar</i>	[truk] / [tru'ka]
	<i>cant, cantar</i>	[kan] / [kan'ta]
	<i>reble, reblir</i>	[ˈrreble] / [rreb'bli]
	<i>camí, caminar</i>	[ka'mi] / [kami'na]
	<i>gas, gasar</i>	[gas] / [ga'za] (ensordiment de /z/ en posició final)

Comentem amb un cert deteniment les regles morfofonològiques (i d'altres), ja que són el motiu de la presentació externa dels mots (un cop les bases lexemàtiques esdevenen mots efectius). En la majoria de casos no hi ha canvis aparents:

[44]	<i>tast</i>	<i>tastar</i>
	<i>ball</i>	<i>ballar</i>
	<i>xut</i>	<i>xutar</i>
	<i>vol</i>	<i>volar</i>
	<i>estrip</i>	<i>estripar</i>
	<i>estudi</i>	<i>estudiar</i>
	<i>dring/drind</i>	<i>dringar/drindar</i>
	<i>buf</i>	<i>bufar</i>
	<i>resum</i>	<i>resumir</i>
	<i>bot</i>	<i>botar, botre, botir</i>
	<i>flirt</i>	<i>flirtar</i>
	<i>palp</i>	<i>palpar</i>
	<i>treball</i>	<i>treballar</i>
	<i>cost</i>	<i>costar</i>
	<i>colp</i>	<i>colpir</i>
	<i>inici</i>	<i>iniciar</i>
	<i>empatx</i>	<i>empatxar</i>
	<i>esquitx</i>	<i>esquitxar</i>
	<i>encaix</i>	<i>encaixar</i>
	<i>guany</i>	<i>guanyar</i>
	<i>abast</i>	<i>abastar</i>
	<i>empat</i>	<i>empatar</i>

En tots aquests casos no hi ha cap canvi aparent: l'única diferència entre un substantiu singular i un infinitiu és la presència o absència dels morfemes verbals (vocal temàtica i morfema d'infinitiu). Hi ha, però, algun cas que, tot i que gràficament no presenta problemes, sí que els té en la fonètica; són els terminats en bategant:

[45]	<i>respir</i>	<i>respirar</i>
	<i>albir</i>	<i>albirar</i>
	<i>enyor</i>	<i>enyorar</i>
	<i>gir</i>	<i>girar</i>
	<i>tir</i>	<i>tirar</i>
	<i>retir</i>	<i>retirar</i>
	<i>atur</i>	<i>aturar</i>

Aquí no s'aplica la regla fonològica que fa caure la bategant final en aquells dialectes en què s'aplica de manera general (tots excepte el valencià no meridional). El DPron indica que es pronuncien amb *erra* —recordem que ofereix la transcripció fonètica en el dialecte central— i el DCVB dona la pronúncia amb *erra* per a tots els dialectes dels tres primers (no dona cap transcripció fonètica ideal dels altres quatre). El motiu del manteniment de la *erra* pot ser explicat, bàsicament, pel fet que són mots no usuals en la llengua parlada i que s'han reintroduït per la llengua estàndard i/o perquè són traduccions de mots espanyols (*respiro*, *retiro*, *giro*) adaptats a la morfofonologia genuïna catalana (sense *-o* final). El DCVB, precisament, argumenta aquest fet a *albir* (“d’ús literari”) i a *gir* i *empar* (“format a imitació castellana”), tot i que el DECLC documenta *albir* al segle XIII i *gir* al segle XVI. *Atur*, tot i la documentació antiga, va ser reintroduït a la dècada dels anys vint o trenta del segle XX (segons el DECLC; en parlem més avall). Bibiloni (2002: 280) té una altra explicació: afirma que a *tir* es pronuncia la *-r* (i també a *pur*) perquè és a “final de mot seguit de pausa”.

També pot haver-hi substantius en forma femenina. En aquest cas, la variació també és mínima, encara que es tracta d’una manca de variació aparent: /a/ és morfema de femení i en els verbs de la primera conjugació el tema també és /a/. De tota manera, aquests dos no presenten problemes d’alteracions fonètiques:

[46]	<i>vetlla</i>	<i>vetllar</i>
	<i>pesca</i>	<i>pescar</i>
	<i>captura</i>	<i>capturar</i>
	<i>cerca</i>	<i>cercar</i>
	<i>dansa</i>	<i>dansar</i>
	<i>pregunta</i>	<i>preguntar</i>
	<i>maqueta</i>	<i>maquetar</i>
	<i>compra</i>	<i>comprar</i>
	<i>marxa</i>	<i>marxar</i>
	<i>estrena</i>	<i>estrenar</i>
	<i>verema</i>	<i>veremar</i>
	<i>poda</i>	<i>podar</i>
	<i>manca</i>	<i>mancar</i>
	<i>disputa</i>	<i>disputar</i>
	<i>consigna</i>	<i>consignar</i>
	<i>amenança</i>	<i>amençar</i>
	<i>compra</i>	<i>comprar</i>
	<i>cita</i>	<i>citar</i>
	<i>caça</i>	<i>caçar</i>
	<i>tria</i>	<i>triar</i>
	<i>culpa</i>	<i>culpar</i>

També trobem casos en què hi ha un substantiu d’acció i efecte masculí i un de femení (la natura dels quals hem comentat més amunt):

[47]	<i>ajut, ajuda</i>	<i>ajudar</i>	(<i>ajut</i> : ‘subvenció o beca’; <i>ajuda</i> : ‘acció d’ajudar’)
------	--------------------	---------------	--

<i>aplec, aplega</i>	<i>aplegar</i>	(<i>aplec</i> : ‘reunió festiva de gent’; <i>aplega</i> ‘fet d’aplegar’)
<i>crit, crida</i>	<i>cridar</i>	(<i>crit</i> : ‘fet de cridar’; <i>crida</i> ‘missatge per a organitzar una reunió’)
<i>despull, despulla</i>	<i>despullar</i>	(<i>despull</i> : ‘despullament’; <i>despulla</i> : ‘allò que queda després de despullar’)
<i>eixample, eixampla</i>	<i>eixamplar</i>	(<i>eixample</i> : ‘fet d’eixamplar’; <i>eixampla</i> : ‘fet d’eixamplar’; a Andorra s’usa <i>eixampla de carrers</i> ‘acció’)
<i>empar, empara</i> <i>endreç, endreça</i>	<i>emparar</i> <i>endreçar</i>	(<i>empar</i> : ‘protecció’; <i>empara</i> : ‘protecció’) ⁵² (<i>endreç</i> : ‘manera com hom arranja o disposa quelcom’; <i>endreça</i> ‘acció i efecte d’endreçar’)
<i>esper, espera</i>	<i>esperar</i>	(<i>esper</i> : ‘esperança’; <i>espera</i> ‘el fet d’esperar’)
<i>frec, frega</i>	<i>fregar</i>	(<i>frec</i> : ‘fregament lleu’; <i>frega</i> : ‘petit massatge’)
<i>gir, gira</i>	<i>girar</i>	(<i>gir</i> : ‘volta’; <i>gira</i> : ‘conjunt de concerts d’un grup fet en diversos indrets amb motiu de la sortida al mercat d’un treball discogràfic’)
<i>predic, prèdica</i>	<i>predicar</i>	(<i>predic</i> : ‘sermó’; <i>prèdica</i> ‘sermó, esp. l’homilia de missa’ [amb canvi d’accent])
<i>remull, remulla</i>	<i>remullar</i>	(<i>remull</i> : ‘acció de remullar’, emprat sobretot en l’expressió <i>en remull</i> ‘posat dins l’aigua durant un temps’; tortosí i valencià <i>a remulla</i> (GD62; REIG 1999: 30))
<i>trenc, trenca</i>	<i>trencar</i>	(<i>trenc</i> : ‘solució de continuïtat’; <i>trenca</i> : ‘malaltia del vi’ ⁵³ i ‘A Andorra, límit entre parròquies’) ⁵⁴
<i>conlloc, conlloga</i>	<i>conllogar</i>	(<i>conlloc</i> : ‘contracte entre un ramader i un propietari de pasturatge pel qual aquest cedeix al primer el dret de pasturar el bestiar dins la terra del propietari durant el termini estipulat’ [s’usava fins fa poc a Andorra]; <i>conlloga</i> : ‘acte de deixar-se mútuament l’animal de treball els pagesos que només en tenen un, a fi de formar el parell necessari per a llaurar, batre, etc.’) ⁵⁵

⁵² Tot i que *empar* no està admès normativament. Sí que s’usa com a nom de dona (DDDC).

⁵³ *Trenca* és una proposta terminològica per a substituir el gal·licisme *cassa* (< fr. *casse*) propi de l’àrea enològica. Es tracta d’un manlleu arrelat al Penedès: es diu que el vi *s’ha cassat* (‘s’ha trencat’).

⁵⁴ En altres indrets es diu *Els termes trenquen en tal lloc*.

⁵⁵ S’hi podria afegir *súplica* i *rèplica* (amb accent a la *u* i a la *e* i femenines), que tenen, respectivament, *suplicar* i *replicar*, i la forma *explic* ‘explicació’, que té *explicar* com a verb (hi ha parlants que desconeixen *explic*). Pel que fa a *aplicar*, Softcatalà va proposar *aplic* com a traducció de l’anglicisme *applet*, un terme propi de la informàtica; avui, Softcatalà ha assumit la proposta del Termcat, *miniaplicació*.

Per al cas de *radiar* ‘transmetre per ràdio’ (*Avui radien el partit del Barça*), relacionat amb *ràdio*, sembla que l’arrel d’aquest mot és *radi-*, com es desprèn del verb; per tant, la *-o* final de *ràdio* ha de ser considerada com un segment fonètic especial, ja que el mot *ràdio* és femení. De fet, *ràdio* és un mot nou sorgit per truncació de *radiofonia*. Hi ha algun altre cas de mot femení terminat en *-o*, com *moto* (<*motocicleta* ‘bicicleta amb motor’). La verbalització per conversió, en aquest cas, es fa prescindint de la vocal final.

3.5.2. Processos en posició final (*ensordiments, caigudes, etc.*)

Les possibles alteracions fonètiques responen a regles generals de la llengua, com ara l’ensordiment en posició final de qualsevol consonant, i poden tenir reflex en la grafia.

[48]	<i>reg, rec, rega</i>	<i>regar</i> ⁵⁶
	<i>pessic</i>	<i>pessigar</i>
	<i>sotrac</i>	<i>sotragar</i>
	<i>afalac</i>	<i>afalagar</i>
	<i>càstig, castic</i>	<i>castigar</i>
	<i>rés</i>	<i>resar</i>
	<i>matís</i>	<i>matisar</i>
	<i>bes</i>	<i>besar</i>
	<i>refús</i>	<i>refusar</i>
	<i>ús</i>	<i>usar</i>
	<i>aixopluc</i>	<i>aixoplugar</i>
	<i>rebuig</i>	<i>rebutjar</i>
	<i>raig</i>	<i>rajar</i>
	<i>assaig</i>	<i>assajar</i>
	<i>forat</i>	<i>foradar</i>
	<i>oblit</i>	<i>oblidar</i>
	<i>trasllat</i>	<i>traslladar</i>
	<i>crit, crida</i>	<i>cridar</i>
	<i>aplec, aplega</i>	<i>aplegar</i>
	<i>ajut, ajuda</i>	<i>ajudar</i>
	<i>frec, frega</i>	<i>fregar</i>

En el cas de *raig/rajar* i *assaig/assajar* hi ha també un procés de lenició, en què un fonema fricatiu prepalatal sonor s’ensordeix en posició final i s’africa (per a poder sil·labificar-se), mentre que es manté com a fricatiu sonor en posició intervocàlica.⁵⁷

---

⁵⁶ El mot *reg* equival a l’‘acte de regar’. La variant ortogràfica *rec* serveix per a designar un ‘canal fet a terra per on hom fa passar l’aigua’. Podem considerar-ho un caprici de l’escriptura, atès que la base subjacent de tots dos és /reg/. La forma *rega* vol dir, en septentrional, ‘acció de regar’, però també significa, segons el diccionari, ‘solc’. En conseqüència, es pot dir que *rec -ga* té dos sentits bàsics, el d’‘acció’ i el de ‘canal’.

⁵⁷ No sempre: en alguns parlars (Priorat, per exemple), *ensajar* ‘assajar’ és pronunciat amb africada [ansa’dʒa]. És un cas aïllat, encara que al Camp de Tarragona trobem altres casos amb africada: *corregir* (arreu pronunciat com si s’escrivís *corretgir*), *reixa* [ˈrreɪʃɛ] (al Camp de Tarragona però no al Priorat), *cartoixa* [karˈtotʃɛ] (al Priorat és africada), *aixecar* [atʃeˈka] (al Priorat i al Camp de Tarragona), etc.

També hi ha la mateixa regla fonològica que dona compte de l'alternança *blau/blava*, *meu/meva*, *clau/clavar*, *bou/bover*, *nou/novè*, etc. (i dialectalment en altres casos, com el tortosí *peu/pevet*, *arreu/arrevet*, etc.) en els casos terminats amb el sufix adjectivador *-iv*:

[49]	<i>additiu</i>	<i>additivar</i>	/addi'tiv/
	<i>cultiu</i>	<i>cultivar</i>	/kul'tiv/

Altres regles fonològiques: caiguda de la nasal alveolar en posició final, seguint la regla de caiguda de /n/ en posició final (*tro/tronar*); epèntesi per a reparar l'estructura sil·làbica en cas que hi hagi grups consonàntics en posició final que no poden constituir una coda (*pacte/pactar*) (WHEELER 1987; COLOMINA 1996; BONET & LLORET 1998); caiguda de dental oclusiva si va precedida de líquida o nasal (*salt/saltar*, *cant/cantar*) en els dialectes central, septentrional i nord-occidental; caiguda de *n* precedida de *r* (*govern/governar*) en uns pocs parlars.⁵⁸

[50]	<i>tro</i>	<i>tronar</i>
	<i>ressò</i>	<i>ressonar</i>
	<i>abandó</i>	<i>abandonar</i>
	<i>destí</i>	<i>destinar</i>
	<i>perdó</i>	<i>perdonar</i>

[51]	<i>empre</i>	<i>emprar</i>
	<i>pacte</i>	<i>pactar</i>
	<i>tracte</i>	<i>tractar</i>
	<i>esbarjo</i>	<i>esbargir</i>
	<i>cobro</i> 'aixopluc'	<i>cobrir</i>
	<i>contacte</i>	<i>contactar</i>
	<i>impacte</i>	<i>impactar</i>

[52]	<i>salt</i>	<i>saltar</i>
	<i>empelt</i>	<i>empeltar</i>
	<i>intent</i>	<i>intentar</i>
	<i>cant</i>	<i>cantar</i>

---

⁵⁸ Un dels recursos per a sil·labificar és podar l'aplec consonàntic (com ocorre en *salt* i *cant* en els dialectes del nord). Al Priorat, els mots *carn* i *forn* es pronuncien [karr] i [forr]; és a dir, amb una poda. I al Maresme han recorregut a l'epèntesi interna: *carren*, *forren*, un cas d'epèntesi intramorfemàtica (informació que devem a Maria-Rosa Lloret). Per tant, tot i que hi ha dialectes que sil·labifiquen el grup *rn* final, per a alguns parlants és un grup insil·labificable i cal una reparació.

[53] *govern*   *governar*

Com se sap, l'epèntesi al final és *-e*, pel fet de ser la vocal menys marcada del sistema vocàlic (pronunciat [e] en dialectes occidentals i [ə] en dialectes orientals). L'única excepció és *cobro*, que presenta una *-o*, però que s'explica com a epèntesi de marca masculina. Convé dir que algun mot s'escapa d'aquestes regles generals, com ara *conte*, que hauria de ser *cont* [kon] en dialectes de la meitat nord del domini lingüístic.

A vegades l'epèntesi no té justificació des del punt de vista de les reparacions fonètiques. Així, el substantiu d'acció i efecte de *capficar-se* en el sentit de 'capbussar-se', a les Illes és *capfíco* (a l'expressió *fer un capfíco* 'fer una capbussada').

Fem esment, també, de les arrels verbals terminades en *-rr*:

[54] *esguerrar*   *esguerro* 'acció i efecte d'esguerrar'
escórrer   *escorro* 'acció d'escórrer' (DECLC, vol. II: 961)
esgarrinxar   *esgarrinxo* 'esgarrinxada' (DCVB; tortosí, eivissenc, etc.)

En els mots terminats en *-rr* l'epèntesi és obligada perquè és una estructura insil·labificable. L'epèntesi resil·labificadora és, en aquest cas, és *-o* i no *-e*. L'existència de la vocal velar /o/ es pot explicar perquè la *-e* ja s'usa en mots femenins sense morfema *-a*, com és el cas de *torre* (els mots que incorporen el morfema de femení no presenten problemes de sil·labificació: *terra*, *guerra*, *garra*, *serra*, *sorra* o *barra*). Davant d'aquest fet, podem considerar que el català empra la segona vocal menys marcada, la semitancada però del vessant velar, /o/, com a epèntesi per a mots masculins: *carro*, *porro*, *morro*, *verro* (i, tot i que existeix *esquerre*, per oposició al femení *esquerra*, a Cornudella de Montsant diuen *ixquerro*). Així s'explica el canvi de l'antic *ferre* per l'actual *ferro*.⁵⁹

Els cultismes que acaben en *-x* també presenten variació. Així, de la mateixa manera que tenim *vòrtex* > *vorticitat*, *hèlix* (o *hèlice*) > *helicitat* o *simple* > *simplicitat*, també tenim *índex/indicar* (cf. *dúplex/duplicar*; cf. també *artífex/artificial*, *pontífex/pontificar/pontifical*, etc.).

3.5.3. Al·lofonies en vocals tòniques

Si bé és cert que en sistema vocàlic les al·lofonies es donen en la desaccentuació, hi ha uns pocs casos en què la vocal tònica presenta variants:

[55] *munt*   *muntar* (popularment *m[o]ntar*)
joc   *jugar* (rossellonès *jo j[o]gui*)
bull   *bullir* (valencià *b[o]llir*)
bruig (DCF; DCVB)   *brogir*

⁵⁹ Tot i que existeix, en valencià, el plural *fèrrens* (REIG 1999: 335). Probablement es deu a una reinterpretació fonològica del segment fonètic [ˈfɛrre], assimilat a mots de terminació semblant com *home*, *cove*, *jove*, *marge*, etc., tots amb *n* final.

<i>recull</i>	<i>recollir</i> (occidental i mallorquí <i>rec[u]llir</i>)
(di)fús/(di)fós	(di)fondre/(di)fusar
<i>moll</i> (adj.)	<i>mullar</i>
<i>llos</i> 'tall d'acer'	<i>llossar</i> o <i>llussar</i>

Aquestes al·lofonies es poden explicar per la inespecificació: es tractaria d'una vocal que pot realitzar-se [u] o [o] en posició tònica. Així, representarem fonològicament aquests fonemes amb majúscula: /mUnt/, /ɜUg/, /brUdɜ/, /fUz/, etc. Aquesta explicació seria vàlida per a altres casos, com en el cas del substantiu femení *tos* (*La tos que té indica que no està del tot bé*) respecte de la forma verbal de 3a persona *tus* (*En Pep tus molt: que es prengui un xarop*).⁶⁰

3.5.4. Al·lofonies en vocals àtones de compostos cultes

Els compostos cultes amb *'log(o)* com a forma sufixada presenten una alternança fonològica entre vocal velar i vocal palatal:

[56]	<i>pròleg</i>	<i>prologar</i>
	<i>diàleg</i>	<i>dialogar</i>

Aquesta alternança s'explica per una regla de desvelarització de la vocal velar d'obertura mitjana posttònica:

[57]	[+VOC +VEL +OBMITJ] → [—VEL] / [+POSTTÒN] [+FCULT]
------	---

Aquesta regla també explica el duet *psicòleg* vs. *psicòloga* [*psic(o)* + *'log(o)* + $\emptyset$ + morfema de gènere].⁶¹

3.5.5. Al·lomorfia culta

---

⁶⁰ La terminologia *fonema inespecificat* o *subespecificat* es podria assimilar al d'*arxifonema* de l'estructuralisme. Nosaltres fem aquest símbol (la majúscula) per a indicar la inespecificació de vocals tòniques, per bé que en la tradició fonològica catalana en el marc generativista ha reservat aquest recurs tipogràfic per a indicar aquells fonemes dels quals es desconeix la natura exacta perquè no es poden tonificar (com ara la *o* de *comerç* en català oriental o la *e* d'*escala* en català occidental).

⁶¹ I també casos col·loquials, com *telèfen*, *filòsef* (*El matí de Catalunya Ràdio*, Catalunya Ràdio, 26-2-2004), *micròfen* (Xavier Oller, *Telenotícies Vespre*, TV3, 4-11-2002), *políguen* (RAC1, desconnexió a Valls, primavera del 2001), *autòcten* ("Una mesquita a Premià", *30 Minuts*, 30-6-2002), etc., per *telèfon*, *filòsof*, *micròfon*, *polígon*, *autòcton*, etc.

Hi ha arrels terminades en aplecs consonàntics finals que incorporen una vocal velar [u], que es pot explicar per al·lomorfa de base culta:

[58]	<i>a</i>	<i>acte</i>	<i>actuar</i> (i <i>actual</i>)
		<i>efecte</i>	<i>efectuar</i>
		<i>{con/pre}cepte</i>	<i>{con/pre}ceptuar</i> (i <i>{con/pre}ceptual</i>)
		<i>punt</i>	<i>puntuar</i> (i <i>puntual</i>)
		<i>accent</i>	<i>accentuar</i> (i <i>accetual</i>)
		<i>hàbit</i>	<i>habituar</i> (i <i>habitual</i>)
		<i>consens</i>	<i>consensuar</i>
	<i>b</i>	<i>vincl</i>	<i>vincular</i>
		<i>regla</i>	<i>regular</i> (i <i>regular</i> adj.)

Es pot formular una regla fonològica, amb una forma subjacent /kt^u/, /pt^u/ o /nt^u/, en què el fonema /u/ només s'activa en circumstàncies morfològicament condicionades (en rebre els morfemes verbals o sufixos adjectivadors). Ara bé, no es pot predir una possible regla fonològica que permeti l'articulació de la vocal velar en alguns contextos i la no articulació en uns altres contextos, ja que trobem exemples en què hi ha alternança:

[59]	<i>ús</i>	<i>usar</i>	però	<i>usual</i>
	<i>mes</i>	<i>mesadaperò</i>		<i>mensual</i>

Només és pot dir, doncs, que per a certs sufixos (com ara *-al*), alguns mots recorren a un al·lormorf [+CULT] de la base. Així, tenim /akt/, /e'fekt/ i /sept/ com a formes fonològiques subjacents per al substantiu (amb posterior epèntesi per a resil·labificar) i /'aktu/, /e'fektu/ i /'septu/ per al verb. Igualment, /vinkl/ i /regl/ amb /'vinkul/ i /'regul/.⁶²

Aquesta dualitat de formes és paral·lela a molts altres duets de la llengua:

[60]	<i>monstre / monstuós</i>
	<i>concepte / conceptual</i>
	<i>per cent / percentual</i>
	<i>congrés / congressual</i>
	<i>text / textual</i>
	<i>espectacle / espectacular</i>

Alguns d'aquests casos poden explicar-se pel fet que un determinat afix opti per la base culta del primitiu. Sabem que això passa en *-al*, *-ar* i *-fic(ar)* (RULL 2004):

[61]	<i>abella</i> [apic(ula)]	<i>apical</i> (cf. <i>apicultura</i>)
	<i>acte</i> [actu]	<i>actual</i> (cf. <i>actuar</i> ; el verb tb. és culte)

⁶² Mascaró (1986: 53) considera que es tracta senzillament d'al·lomorfa.

	<i>cervell</i> [<i>cerebru</i>]	<i>cerebral</i>
	<i>cos</i> [<i>corpus</i>]	<i>corporal</i>
	<i>creu</i> [<i>crux crucis</i>]	<i>crucial</i>
	<i>església</i> [<i>ecclesia</i>]	<i>eclesial</i>
	<i>fill</i> [<i>filiu</i>]	<i>filial</i>
	<i>línia</i> [<i>linea</i>]	<i>lineal</i>
	<i>marge</i> [<i>marginē</i>]	<i>marginal</i>
	<i>matriu</i> [<i>matrix matrice</i>]	<i>matricial</i>
	<i>origen</i> [<i>origine</i>]	<i>original</i>
	<i>temps</i> [<i>tempus tempori</i>]	<i>temporal</i>
	<i>terme</i> [<i>terminu</i>]	<i>terminal</i>
[62]	<i>aire</i> [<i>aer</i>]	<i>aerificar</i>
	<i>or</i> [<i>aurum</i>]	<i>aurificar</i>
	<i>creu</i> [<i>crux crucis</i>]	<i>crucificar</i>
	<i>fruita</i> [<i>fructum</i>]	<i>fructificar</i>
	<i>mel</i> [<i>mel mellis</i>]	<i>mel·lificar</i>
	<i>sucre</i> [<i>sacarum</i>]	<i>sacarificar</i>
[63]	<i>soldat</i> [<i>militēs</i>]	<i>militar</i>
	<i>orella</i> [<i>auricula</i> ‘orelleta’]	<i>auricular</i>
	<i>poble</i> [<i>populu</i>]	<i>popular</i>
	<i>dit</i> [gr. <i>dactilos</i>]	<i>dactilar</i>
	<i>regla</i> [<i>regula</i>]	<i>regular</i>
	<i>semblant</i> [<i>similis</i>]	<i>similar</i>
	<i>ull</i> [<i>oculum</i>]	<i>ocular</i>
	<i>artell</i> [<i>articulum</i>]	<i>articular</i>
[64]	<i>actitud</i>	<i>actitudinal</i> ‘relatiu a l’actitud’
	<i>altitud</i>	<i>altitudinal</i> ‘relatiu a l’altitud’
	<i>consuetud</i>	<i>consuetudinal</i> ‘relatiu a la consuetud’
	<i>latitud</i>	<i>latitudinal</i> ‘relatiu a la latitud’
	<i>longitud</i>	<i>longitudinal</i> ‘relatiu a la longitud’ ⁶³

En el cas de *vincle* i *vincular*, el que tenim és que la terminació *-cl* pren la forma culta *-cul-* quan hi ha expansió cap a la dreta:

[65]	<i>article</i>	<i>articulat</i> (<i>L’articulat de la llei</i>), <i>articular</i>
	<i>cercle</i>	<i>circular</i> , <i>circulació</i>
	<i>espectacle</i>	<i>espectacular</i>

⁶³ Els mots *consuetudinal* i *actitudinal* no figuren al diccionari, però s’usen en el llenguatge jurídic i pedagògic, respectivament.

<i>mascle</i>	<i>masculí</i>
<i>miracle</i>	<i>miraculós</i>
<i>obstacle</i>	<i>obstaculitzar</i>
<i>reticle</i>	<i>retícula</i>
<i>testicle</i>	<i>testicular</i>
<i>tubercle</i> (o <i>tubèrcul</i>)	<i>tubercúlid</i>
<i>vehicle</i>	<i>vehicular</i>
<i>ventricle</i>	<i>ventricular</i>
<i>vernacle</i>	<i>vernacular</i>
<i>versicle</i>	<i>versiculari</i>

Igualment,

[66]	<i>marge</i>	<i>marginar</i>
	<i>imatge</i> [<i>imago</i>]	<i>imaginar</i>
	<i>examen</i>	<i>examinar</i>
	<i>germen</i>	<i>germinar</i>
	<i>llum</i>	<i>il·luminar</i>

3.5.6. Arrels sigmàtiques⁶⁴

Hi ha verbs que tenen un al·lomorfe de l'arrel amb una fricativa alveolar, que alterna amb un altre al·lomorfe que té un altre so, normalment dental.⁶⁵

[67]	<i>#miss</i>	<i>#metre</i> ⁶⁶
	<i>incís</i>	<i>incidir</i>
	<i>divís</i>	<i>dividir</i> ⁶⁷
	<i>somrís</i>	<i>somriure</i> ⁶⁸
	<i>respòs</i> 'tornada de cançó'	<i>respondre</i>
	<i>#fensa</i>	<i>#fendre, #fensar</i>
	<i>premsa</i>	<i>prémer, premsar</i>
	<i>cursa, (con)curs</i>	<i>(con)córrer, (con)cursar</i>
	<i>(com/re/*pro)pulsa</i>	<i>(com/re/pro)pulsar, (com/re/pro)pel·lir</i>

⁶⁴ Anomenem *sigmatisme* l'al·lofonia en què un dels al·lòfons és sibilant: *percutir/percussió*. Es tracta d'un fenomen corrent en llatí (compareu les formes verbals *potere/possui*). Fem notar, però, que es tracta d'un terme emprat correntment per a fer referència a la presència de sons sibilants; així, per exemple, es pot dir que sigmatisme és la presència d'un infix *s*, per exemple, o que és la neutralització de dos sons en un de sol sibilant (el que en espanyol s'anomena *seseo*, segons el DLing).

⁶⁵ Els derivats de *metre* tenen essa sonora; tant *emissor* com *emissió* es pronuncien amb [z].

⁶⁶ S'hi inclou *permetre/permís, comprometre/compromís* i *premissa* (tot i que no hi ha **premetre* activat).

⁶⁷ El GDLC entra *divís* com a substantiu (com a sinònim de *divisó*) però no com a adjectiu; sí que entra, però, *indivís -isa* 'que no es pot dividir'.

⁶⁸ Confronteu el cas espanyol *reir* (en català, *riure*) i el substantiu corresponent *risa* (*ris* + *-a*).

#cés	#cedir, #cessar ⁶⁹
congrés	congregar
suspens	suspendre
{a/re/pro}grés	{a/re}gredir, regressar, progressar
{a/de}scens	{a/de}scendir
{ac/re}cés	accedir

Si ens fixem en aquests casos —i prescindint de prefixos (*per-*) o d'antics prefixos (*som-*)—, l'arrel pot representar-se sota una única forma: *miss/met* es redueixen a /mE*/, *incis/incid* es redueixen a /in'si*/, *divis/divid* es redueixen a /di'vi*/, *gress/gred* es redueixen a /gre*/, etc., on /*/ representa el so variadís. Aquest so variadís es podria explicar com un fonema inespecificat que contindria només la informació comuna de les dues realitzacions. Així, en els casos segon i tercer, es tractaria d'un so coronal, oclusiu si anés seguit de morfemes verbals i sibilant si es trobés en posició final (podria ser representat per /Ð/).

Tanmateix, l'al·lofonia es defineix en funció de la seva regularitat —és a dir, si la seva presència és sistemàtica i, per tant, predictable— o per la semblança entre els sons. Podem dir que la relació entre [b], [p] i [β] o entre [w], [b] o [v] i [u] és d'al·lofonia perquè són d'articulació semblant, perquè apareixen en distribució complementària (és a dir, apareix un so o altre en funció del context) i perquè les regles que condicionen l'al·lofonia fa que l'alternança sigui sistemàtica. En els casos que analitzem, però, aquests elements no s'acompleixen (o no s'acompleixen prou). Efectivament, la relació entre [*mis*] i [*met*] (deixem ara l'al·lofonia vocàlica) i entre [*incis*] i [*incid*] presenta el tret de la semblança articulatòria dels dos sons, ja que comparteixen punt d'articulació; però en un context similar no trobem altres casos d'al·lofonia. Hi ha casos en què és més complicat descriure-ho com una al·lofonia: a *somriu/somrís* tenim un so sibilant alveolar i so de velar semivocàlic (o labiovelar), que tenen molt poc en comú des del punt de vista articulatori, i per tant és difícil considerar que hi ha al·lofonia.

Per això, en aquests casos es podria parlar d'al·lomorfia de l'arrel, de manera que, per exemple, /met/~miz/, /in'sid/~in'siz/ i /riu/~riz/ serien presents al lèxic com a variants (al·lomorfs) de l'arrel. La distribució dels al·lomorfs sí que respondria a una regla d'alternança; així, l'al·lomorf /riz/ apareixeria en l'afegiment del sufix *-bl* (*risible* /riz+i+bl/, on *i* és la vocal temàtica) i en el participi passat en alguns dialectes (tortosí *rist* /riz+t/, paral·lel a *llest*, antigament 'llegit'). Tindríem, doncs, una arrel verbal i una arrel nominal per al mateix mot.⁷⁰

En qualsevol cas, la relació al·lomòrfica d'aquests casos no és de caràcter general en la llengua; podem dir que són romanalles. Per això no és estrany que sorgeixin noves formes, amb reinterpretació fonològica regularitzadora: de *premsa* 'aparell per a prémer' tenim el verb *premsar*, sinònim parcial de *prémer*; o podem veure com es verbalitza *permís* en un verb de la I conjugació (*De la meua part estàs permisat*; doc. oral 8-1-1998).

⁶⁹ S'hi inclou *procés/procedir/processar* i *retrocés/retrocedir*.

⁷⁰ En consonància amb altres al·lomorfies de verbs de la segona conjugació: l'arrel /vev/ de *veure* alterna amb /viz/ al participi *vist* i als deverbals *visió*, *visor*, *revisar*, *visita*, *visible*, etc. [veg. cap. *Sufixació*, en parlar del sufix *-ció(n)*].

3.5.7. Alternança r/st

Pel que fa als verbs #*querir* i #*gerir*, els substantius d'acció i efecte tenen l'al·lomorfa #*quest* i #*gest*:

[68]	<i>conquerir</i>	<i>conquesta</i> o <i>conquista</i>
	<i>enquerir</i> (avui <i>inquirir</i>)	<i>enquesta</i>
	ant. <i>digerir</i> 'arranjar'	<i>digest</i> 'col·lecció de decisions del dret romà'
	<i>requerir</i>	<i>requesta</i>

[69]	[<i>congerir</i>]	<i>congesta</i> o <i>congestió</i>
------	---------------------	------------------------------------

De fet, aquesta al·lomorfa es mostra també en altres possibles ocurrències d'aquests mots, com és ara la sufixació la derivació o la forma antiga del participi:

[70]	<i>digerir</i>	<i>digest</i> (o modernament <i>digerit</i>) <i>digestió</i> <i>digestiu</i> <i>digestible</i> o <i>digerible</i>
	<i>suggerir</i>	<i>suggestió</i> o <i>suggeriment</i>

S'ha de dir, però, que la relació al·lomòrfica entre les arrels amb *r* i *st* s'ha anat perdent, i totes les variants nominals amb *st* han donat verbs de segona generació (dels quals parlem més avall), a vegades amb el mateix sentit que el verb de la primera generació (*conquistar*) i a vegades amb un sentit diferent (*enquestar* 'fer una enquesta' i *requestar* 'requerir o demanar una cosa insistentment per la força del dret').

Cal dir, a més, que quasi tots els verbs de la segona columna tenen substantius d'acció i efecte alternatius, extrets per diversos procediments:

[71]	<i>resposta</i> <i>(in)defensió</i> <i>premuda</i> o <i>pressió</i> <i>premsada</i> o <i>premsatge</i> <i>correguda</i> <i>compulsió</i> (i <i>repulsió</i> , <i>propulsió</i>) <i>congregació</i> <i>agressió</i>
------	--

Fins i tot *procés* i *procediment* poden considerar-se sinònims almenys en força contextos (si hi ha especialització semàntica és perquè es necessita en algun llenguatge d'especialitat), ja que *procedir* pot derivar per sufixació amb *-ment*.

3.5.8. *Altres al·lomorflies*

Altres casos d'al·lomorfa d'arrel són *pluja/ploure* ([*pluj*] per al substantiu —cf. *pluig*— i [*plov*], amb *o* oberta, per al verb; n'hem parlat més amunt) i *vida/viure* ([*vid*] per al substantiu i [*viv*] per al verb).

En aquest grup, un duet que mereix un comentari especial és *venda/vendre*. En principi, podríem pensar que la dental oclusiva forma part de l'arrel: /vend/. D'aquesta manera, la base lexemàtica seria [*vend*] per a tots els casos; aleshores l'infinitiu *vendre* seria /vend+r/. Ara bé, altres formes com *nosaltres venem* conviden a pensar que, o bé hi ha al·lomorfa (/vend/ i /ven/), o bé que a la forma verbal hi ha [*ven*] i a la forma substantiva hi ha [*vend*]. Aquesta darrera possibilitat és la més plausible.⁷¹

Quant al verb #*manar*, presenta un al·lomorfe amb *d* (que el GDLC considera “llatinitzant”):

[72]	<i>demanar</i>	<i>demanda</i>
	<i>comanar</i>	<i>comanda</i>
	<i>encomanar</i>	<i>encomanda</i>

En el cas de *fluir* i *influir*, tenim *flux* (o *fluix*) i *influx* (aquest darrer pot ser, també, *influència*). Segurament es tracta d'un cas idiosincràtic d'al·lomorfa /flu/~/fluks/ (i /fluf/).

Finalment, tenim un cas especial amb els verbs que contenen el segment /ten/ com a darrera síl·laba: sembla que antigament la nasal final podia palatalitzar-se en la categoria gramatical [+N]:

[73]	<i>capténir-se</i>	ant. <i>capteny</i> ‘capteniment’
	<i>concatenar</i>	<i>concateny</i> ‘concatenació, enfilall’ (extret de Solà (1987b: 13), d'una reproducció d'un text de Manuel J. Sanelo, que aporta J. Ribelles en el llibre <i>Bibliografia de la llengua valenciana II</i> (1929), pàg. 206)

3.6. Verbs de segona generació

3.6.1. *Descripció*

---

⁷¹ També tenim *jeia* ‘manera d'estar al jaç quan hom dorm’ (*Quina jeia que tens!*; *Aquesta xiqueta té una mala jeia...*). En aquest cas, segurament hi ha al·lomorfa de l'arrel: la forma nominal té /ʒei/, que retrobem en algunes formes verbals (*ell jeia* o el gerundi *jeient*; altres al·lomorfs són /ʒeg/ (*jo jec* i *jegués*) i /ʒev/ (*ell jeu*)). D'altra banda, per a l'alternança *jaç/jeure*, vegeu Mascaró (1986: 15).

Anomenem *verb de segona generació*⁷² els verbs formats per conversió a partir d'un substantiu d'acció i efecte obtingut per derivació malgrat haver-hi una forma verbal primitiva que, en principi, podria tenir el mateix valor semàntic.

La conversió per recategorització no s'aplica només a bases lexemàtiques originals, sinó que pot aplicar-se també a qualsevol mot derivat:

“Cada vegada que actua una regla lèxica per formar una paraula nova es dona un procés complet que parteix sempre d'una base, sobre la qual s'aplica una regla, i que produeix un resultat, que és la nova paraula.” (CABRÉ I CASTELLVÍ 1994, vol. II: 71)

El que tenim és que, de vegades, d'un substantiu d'acció i efecte obtingut per sufixació es genera un nou verb, seguint la regla de conversió per recategorització; així, *parlament*, substantiu derivat per sufixació (afegiment de *-ment*) de *parlar*, pot tornar a verbalitzar igualment com ho pot fer el lexema [*sal*]: *parlamentar*.

Cal preguntar-se per què, sent com és un mot [+ACC], no descrivim aquest cas igual com *toc/tocar*, sinó com si fos *camí/caminar*. Hem de tenir en compte que:

- a) El substantiu *parlament* és [+ACC] perquè ha heretat aquest tret semàntic del verb, del qual deriva. En canvi, el substantiu *toc* és [+ACC] per ell mateix, tant si es manifesta com a verb com si ho fa com a substantiu.
- b) Si donéssim la mateixa explicació a *parlament/parlamentar* i a *toc/tocar*, hauríem de preveure alhora que els sufixos *-ment*, *-ció(n)*, *-ur+F*, etc., són verbonominalitzadors, és a dir, binespecificats categorialment. I, si assumíssim aquest fet, hauríem de preveure una altra explicació per a justificar per què no tenim **obturacionar*, **desambiguacionar*, **motivacionar*, **ordenacionar*, **modificacionar*, **rendibilitzacionar*, **organitzacionar*, etc.

En aquest procés potser hi pot tenir alguna cosa a veure el fet que els verbs de la II conjugació són irregulars (la I conjugació és l'única que permet formar verbs nous), i és lògic que vagin desapareixent per efecte de l'analogia i, en lloc seu, apareguin verbs a partir dels substantius d'acció i efecte amb la I conjugació.

3.6.2. *Motius d'aparició dels verbs de segona generació*

De verbs de segona generació en trobem en totes les llengües romàniques:

---

⁷² Segons la terminologia de Bruguera (1984: 48), *verbs postnominals*.

“La creación de verbos sobre los nombres abstractos en *-ion* es un fenómeno románico: fr. *rationner, occassioner, suventionner*; cast. *evolucionar, seccionar, comisionar*; port. *proporcionar, condicionar*; it. *proporzionare, occasionare, affezionare*.” (GARCÍA DE DIEGO 1970: 20)

La motivació d'aquest recurs es deu bàsicament a dues raons. La primera raó és la necessitat de distinció semàntica. En paraules de Fité (1993: 52), en aquests casos “hi ha gairebé sempre un matís semàntic diferenciador”. De fet, la raó no és de “matís”, sinó d'autèntica diferència semàntica. García de Diego dona, per a l'espanyol —encara que l'explicació és traslladable al català—, una explicació completa de diversos casos similars:

“La voz *sesión* de *sessum sedere* no estaba muy clara con *obsesión* y *posesión*, pero la aceptación general de estas voces en las frases *tener obsesión* y *tomar posesión* dio entrada fácil a *obsesionarse* y *poseionarse*. El uso general de *producir una lesión* facilitó el verbo *lesionar* si relación vista con *lædere*. Si el hablante ve clara la relación formal y semántica y la comprensión del nombre con el verb de que procede el deseo de creación es débil y puede ni siquiera llegar a presentarse. Entre *remitir* y *remisión*, *emitir* y *emisión*, *crear* y *creación* hay una relación tan clara de ideas y de contenido que probablemente nadie intentará crear el verbo derivado. *Disolución*, *resolución*, *absolución* ofrecen tan clara la relación con *disolver*, *resolver*, *absolver* que no se descubren intentos para crear el verbo derivado. Aunque se sienta clara la relación entre verbo y nombre puede el nombre derivado tomar un uso importante en una frase o acepción y crearse el segundo verbo, porque se siente más adecuada la idea. En *posesión* de *poseer* la relación fundamental es clara, pero en la frase *tomar posesión* hay una idea fácilmente explicable por un verbo *poseionarse*. [...] Una razón importante que favorece la creación del verbo es no evocarse bien el verbo de que procede el abstracto. En *fusión* se evoca mal la idea de *fundir* y esto facilitó la invención de *fusionar*, mientras que en los nombres compuestos *confusión*, *difusión* era obvia la evocación con *confundir*, *difundir* y no se crearon los verbos derivados correspondientes. [...] *Evolución* y *revolución* sin el simple *volución* ni siquiera el lat. **volutio* tenían que inventar el segundo verbo *evolucionar* y *revolucionar*, ya que *revolver* era idea más vaga. [...] En *promoción* de *promover* el nombre tomó una acepción más concreta que la original de ‘mover adelante, adelantar’ y al generalizarse la idea concreta de ‘adelantar o mejorar el estado de uno o de algo’ *promover* era insuficiente para comprender los sentidos de *promoción* y comprendía en cambio sentidos ajenos a ésta, como *promover un escándalo*, etc.” (GARCÍA DE DIEGO 1970: 20-23)

Així, *veure*, a través dels derivats, competeix amb nous verbs referents a una manera determinada de ‘veure’: *visió/visionar*, *visura/visurar*, *#vis/#visar* (per exemple, *revisar*) i *visita/visitar*. Els casos són nombrosíssims, i hi ha molts més exemples: *promocionar* (‘un equip esportiu, dins de la competició’), *posicionar* (no equivalent de *posar*), *parlamentar* (no equivalent de *parlar*), etc.

En molts de casos el valor semàntic del verb de segona generació és el causatiu. Així, en alguns casos es poden parafrasejar per ‘fer V’: *insurreccionar* és ‘fer insurgir-se’; *explosionar* és ‘fer explotar’; *visionar* és ‘fer veure’, etc.

La segona raó és la pèrdua del verb original, que fa que, a partir del substantiu d'acció i efecte que ha quedat, es generi un nou verb (BENIERS 1977: 330). Molts cops la llengua s'ha quedat només amb un derivat amb el sufix *-ció(n)*, i ha perdut el verb —cosa que ha ocorregut amb nombrosíssims llatínismes recuperats en llenguatges d'especialitat—. Pensem, per exemple, en *loció* ‘acció de rentar’, que és un deverbal clar des del punt de vista històric, que ha donat *locionar*. També García de Diego en fa un repàs històric:

“En *obsesión* sin el verbo original *obseer la creación del segundo verbo era más obligada aún, *obsesionarse*. [...] No tener el castellano el verbo latino de que se formaron los nombres abstractos deja a éstos en mayor libertad para suplir su falta con el verbo secundario. El lat. *nexio* de Arnobio fundado en el verbo *nectere* ha faltado en castellano, lo mismo que el verbo, y sin apoyo de forma ni de significado *anexión* y *conexión* marcaron la necesidad de los verbos, *anexionar* y *conexionar*. [...] Se sintió la necesidad de formar *emulsionar* de *emulsión*, porque *emulgir, si existió, debió tener un uso restringido. [...] En el grupo de *missum* los compuestos en *-misión* evocan tan claramente el verbo de que se formaron (*remisión*, de *remitir*, *dimisión*, de *dimítir*) que no pensó en crear el verbo derivado de ellos, excepto en *comisión*, que no teniendo *comítir, sino *cometer*, y no habiendo evocación clara, hubo que inventar *comisionar* en relación formal y semántica con *comisión*. En *misión*, que no tenía *mitir, no hubo resistencia para admitir *misionar* referido a las misiones de evangelización. En *emoción* sin verbo *emover y en *conmoción* con no muy clara relación con *conmover* no se sintió dificultad en admitir *emocionar* y *conmocionar*.” (GARCÍA DE DIEGO 1970: 20-23)

Hem distingit dues possibles raons d'aparició d'aquest verbs, però es pot considerar un mateix fenomen.

En el cas de l'especialització semàntica, hi ha:

[74]	<i>a</i>	<i>fondre</i> ([<i>fon</i>] _V): [<i>fusión</i>] _N	[[<i>fuz</i>] _V + <i>-ión</i>] _N → <i>fusión</i> <i>fusionar</i>
	<i>b</i>	<i>acte/actuar</i> ([<i>act(u)</i>] _{V/N}): [<i>acción</i>] _N	[[<i>act(u)</i>] _V + <i>-ción</i>] _N → <i>acción/actuación</i> <i>accionar</i>
	<i>c</i>	<i>prémer</i> ([<i>prem</i>] _V): [<i>presión</i>] _N	[[<i>prez</i>] _V + <i>-ión</i>] _N → <i>presión</i> <i>pressionar</i>

Els nous verbs no signifiquen exactament el mateix que els originals, i que tots tenen la possibilitat de tornar a derivar com un verb qualsevol: *fusionable* (no sinònim de *fundible*), *accionament*, *pressionador*, etc.

Analitzem els verbs en què l'original s'ha perdut, per als quals podríem fer la mateixa hipòtesi:

[75]	<i>via/viar</i> ([<i>vi</i>] _V): [<i>viatge</i>] _N	[[<i>vi</i>] _V + <i>-(a)tg</i>] _N → <i>viatge</i> <i>viatjar</i>
	<i>obsés/obsedir</i> ([<i>obséD</i>] _V): [<i>obsesión</i>] _N	[[<i>obséD</i>] _V + <i>-ción</i>] _N → <i>obsesión</i> <i>obsessionar</i>
	<i>les/lesir?</i> ([<i>lez</i>] _V): [<i>lesión</i>] _N	[[<i>lez</i>] _V + <i>-ión</i>] _N → <i>lesión</i> <i>lesionar</i>

En aquest cas, el substantiu deverbal no és reconegut com a tal, sinó com una base lexicomètrica nova. Cap parlant corrent no té al seu lexicó avui dia *lesir*, *viar* i *obsedir*, encara que formin part de la família lèxica i que pugui tenir *les*, *via* i *obsés*. En aquest cas, per tant, es podria considerar que hi ha l'activació de la *conversió per categorització* en comptes de la *conversió per recategorització*.

